

КОЛИ БУТИ МИ...

Любов Зароповська

*Тим, чиє дитинство припало на 80—90-ті роки,
присвячую*

Про п'яного вуйка, непросту долю музиканта й перших сусідів

— Да-а-арцю! Ти підеш до хати займатися, чи ні? — пролунав над городами мамин голос.

Я скоцюрбилася за кущем малини й мовчала. Місце було вибране стратегічно правильно. Кущ захищав від пильного маминого ока, та й можна було заздалегідь прицінитися, скільки малини на ньому вже незабаром досягне.

Щоправда, хотілося їсти, але нестигла малина — гидота рідкісна. Я заздрісно глянула в бік помідорів, які червоніли на кущах. Але помідори росли попід самою хатою, тобто навіть по-пластунськи до них не доберешся, є ризик потрапити на всюдисущі мамині очі.

Ще був варіант — перелізти до саду й дорватися до зеленого агрусу. Але дорога туди пролягала через височенні зарослі кропиви та через гноївку. А я не була впевнена, що проберуся, не шубовснувши по шию в ріденьке багно. Можна було триматися за парканець, який скромно відгороджував наш сад від сусідського, але там росли здоровенні колючки, а я так і не знайшла часу їх повирізати.

— Да-а-арцю! — знову заволала мама.

Я знала, чого вона кричить. Підозрює, що я десь поряд. Навіть до Нуськи не втечеш. Я покосилася вбік Нусьчиної хати й зажурилася. По-перше, туди мамин голос теж добре

чути. І якби я була в подруги й не прибігла на мамин заклик, отримала б ляпанців.

А по-друге, Нуську запрягли до якоїсь роботи, це точно, бо на вулиці було підозріло тихо. А якби Нуська десь гуляла, то її було б чути й на другому кінці села.

— Да-а-арцю! — лунало над нашою вулицею...

Такими криками традиційно починалися мої літні канікули вже третій рік поспіль.

Те, що кожна вихована дитина з порядної сім'ї має ходити до музичної школи, я знала з пелюшок. І навіть гралася, барабанячи пальцями по краю стола, уявляючи фортепіано. Або ж цигикала лінійкою по ребру книжки, думаючи про скрипку.

Проте втиснути піаніно до нашої тісної однокімнатної квартири було нереально. Там заледве розминалися ми самі — досить худі й невисокі тато, мама і я. Коли ж на якесь свято приїжджали родичі, то у квартирі починали тріщати стіни, як у рукавичці.

Так умерла моя дитяча мрія про блискучу — здебільшого через сукні з блискітками, які переливалися всіма відтінками під світлом прожекторів, — кар'єру піаністки.

Про скрипку мої батьки навіть не затиналися — і я підозрюю, чому саме. У сусідньому під'їзді жив хлопчик, який учився грати на скрипці. Тягучі противні звуки щодня долинали з їхнього вікна. Тато іноді розмірковував уголос, що ж такого твориться в тій квартирі, і висував найрізноманітніші версії. Це аж потім він побачив, як малий

сусід виходить із дому, тримаючи в руках футляр із інструментом.

Батьки берегли свої нерви, тому стати скрипалькою мені не судилося.

Мамина мрія про доньку-музикантку почала розвалюватися, але раптом втрутилося сліпе провидіння, яке чомусь у той момент придивилося до проблем із моїм вихованням.

У нашому селі жила велика родина. Якось я пробувала порахувати на пальцях усіх своїх двоюрідних братів і сестер. Збилася після п'ятнадцятого. Рахувати тіток, вуйків, троюрідних братів чи сестер і племінників я навіть не пробувала. Коли під час гостин у селі мене перепиняла якась жіночка й казала, що вона моя родичка, я покійно кивала головою, навіть не намагаючись зрозуміти, хто це... Наше родинне дерево нагадувало головоломку — і впоратися з нею було нереально.

Так от, у мого вуйка народився перший внук. Хлопчик. Відзначати цю знаменну подію вуйко пішов до сільської забігайлівки. Святкували довго — з усіма, хто проходив мимо. По домівках щаслива компанія розходилася, міцно тримаючись за паркани. А вуйка кляте сліпе провидіння поволокло не короткою дорогою — повз «Хлібний», аптеку, вісім хат і вуличкою до рідного двору, а далекою — повз «Універмаг».

Напередодні провидіння завезло до крамниці музичні інструменти. П'яний вуйко підняв очі — і побачив яскраво-смарагдовий баян.

Вуйко миттю перенісся в майбутнє. Він бачив перед очима не крикливий згорток, який мав приїхати з пологового будинку, а високого стрункого юнака, який збирає коло себе всіх красивих дівчат, награвши веселі мелодії на баяні.

Вуйко втер скупі чоловічу сльозу й купив баян для внука.

Удома на нього кричали довго. Спочатку за те, що напився, потім за те, що вивалював у пилюці штани, а потім і за баян. Вуйко намагався пояснити, що внук запишеться до музичної школи, але в жіноцтва уява працювала далеко не так добре. Воно бачило перед очима лише пропиту зарплату.

Після тижневої наради — куди подіти клятий інструмент — родичі згадали про моє існування. Ще через два дні баян опинився в нашій квартирі, а через тиждень мене вже повели записувати до музичної школи.

Грати в міській квартирі, під невсипущим маминим контролем, таки доводилося. А от у селі, та ще й під час канікул, коли ніхто не перевіряє, скільки часу в день дитина повторює гами, — хто б його займався тією музикою...

Щороку, одразу після останнього дзвоника, батьки сплавляли мене до села. Там була хата, де ніхто не жив — за нею треба було доглядати. А біля хати нещасні шість соток городу, на яких постійно щось росло (виключно мамина заслуга, бо їй не ліньки було кожної вільної години ганяти на автобусі за 40 км, аби прополоти якісь бур'яни). А влітку — і це вже було моїм обов'язком — ті грядки треба

було поливати, бо дощ падати на городи за графіком чомусь не хотів.

Так, здихавшись школи, я брала в одну руку важезну торбу з їжею (мама думала, що в селі можна вмерти голодною смертю), у другу — футляр із баяном і, ледве відриваючи все це від землі, плентала спочатку до тролейбуса, а потім і до рейсового автобуса.

Якби моя воля, баян так і стояв би в футлярі аж до осені, але періодично до села навідувалася мама. І тоді над городами неслося звичне:

— Да-а-арцю!

Доводилося тікати з дому й відлежуватися десь у бур'янах, допоки мамі не набридало мене розшукувати й вона не відволікалася на інші справи.

Канікули в селі — це здорово! Особливо коли є хороші друзі, та ще й коли ці друзі — найближчі сусіди.

«Мати доброго першого сусіду — головне в житті!» — часто казала мама.

По один бік нашої хати жила «Кара Господня», «Дідько безрогий», «Пошесть вавилонська», «Хуліганка збитошна» і просто моя найкраща подружка — Нуська.

Нуську в селі знав кожен. Не минало й дня, щоб вона не вгрузла в якусь пригоду. Фантазія в Нуськи працювала так, що вистачило б на три великі робочі колективи. Маленька, худенька, з чорними розтріпаними кісками й вічно розтовченими колінами, Нуська виглядала як звичайна дівчинка. Але ті, хто вірив першому враженню, потім довго чухали потилиці, розгрібаючи численні наслідки.

З іншого боку подвір'я, через одну хату, жив наш вірний друг і незмінний супутник у всіх пригодах — Місько. Невисокий, кирпиченький, з веснянками на носі, він був нашим стратегом. Логіка в Міська працювала — дай Боже. Завдяки йому всі Нусьчині ідеї ставали страшною реальністю для бідного села.

Відділяла ж моє подвір'я від Міськового лише одна хата. І там жила наша «перша сусіда» — цьоця Зося. На роботу вона вже не ходила, тому весь свій час присвячувала збиранню пліток по селу. Сільський філософ дід Петро казав, що в організмі цьоці Зосі загинув геніальний шпигун і що не одна іноземна розвідка взяла б її до себе на роботу.

Цьоця Зося знала все і про всіх. За це ми її не любили. Бо знати — то одне. А доповідати потім нашим батькам, де ми були і як день провели, — зовсім інше. Тому ми вели з нею війну. Вона йшла в бій відкрито й залучала у спільники наших батьків. Нам же залишалося тихенько партизанити.

Про Маямі, або Для чого потрібна міжнародна дружба

Пасовисько в селі — окрема тема, а наявність власної корови, яку можна там пасти, — особливий привілей.

Усі основні затії, ігри, афери, бійки проходили на пасовиську. Там старші хлопці вчилися курити, улаштовували наради й розподіляли обов'язки як на найближчу годину, так і на цілий день: від крадіжки яблук із сусіднього саду й до питання, де поцупити лантух картоплі, аби потім спекти її на вечірньому багатті.

У мене корови не було. Доводилося підлещуватися до Міська або Нуськи, аби на рівні з ними мати право ходити на пасовисько. Того дня там було підозріло тихо. Я знайшла Міська — він лежав під деревом і розглядав хмари. Я сіла поряд.

— А де Нуська?

— Оно сидить. Робить вигляд, що дуже розумна! — Місько зневажливо плюнув у траву.

Нуська сиділа в затінку верби і щось зосереджено писала. Я знала, що вона робить. Минулого літа Нусьчині батьки правдами й неправдами роздобули путівку на курорт біля Одеси. І Нуська єдина з нашої компанії побачила море. Приїхала вона аж чорна від засмаги і приволокла величезну

торбу, напхану гарними камінцями й кольоровими мушлями.

Усе це досі ходило по селу, як розмінна монета, а Нуська надовго стала визнаним лідером у всіх суперечках.

А ще Нуська примудрилася познайомитися з добрим десятком однолітків із різних міст України, попереписувала їхні адреси й почала листуватися. За цей рік Нуська отримала більше листів, ніж сільська рада і клуб разом узяті. І ми їй шалено заздрили. Нам також хотілося, аби сільська поштарка несла до хати листа через усе село під пильними поглядами сусідів. Що Нуська писала в тих листах і що писали їй, ми не знали. Подружка мовчала, як полонений партизан.

От і зараз вона щось старанно виводила на аркушику паперу й робила вигляд, ніби нас не помічає.

— Слухай, Міську, — підстрибнула я. — Є ідея! Ми також будемо листи отримувати!

— Звідки? З дитячої кімнати міліції?

Такий печальний досвід Місько вже мав у своїй біографії. Той лист скромно почав і тут же завершив його епістолярій.

— Ні, ми можемо так, як Нуська, листуватися! — наполягала я.

— А де адреси взяти? — похмуро спитав Місько. — Колись по радіо зачитували, в рубриці «Шукаю друга!», але я не встиг записати. Вони швидко читали.

— У бібліотеці! Вони ж виписують журнали, і туди листи приходять від різних дітей. З адресами!

У Міська стрімко підстрибнув настрій. Покинувши напризволяще корову, ми гайнули до сільської бібліотеки.

Сива некваплива бібліотекарка вхопилася за серце, коли, спітнілі й захекані, ми ввірвалися в читальний зал.

— Дайте журнали для дітей. Усі, що є! — з порога зарепетував Місько. Отримавши кілька запилюжених підшивок, ми почали гарячково гортати сторінки.

— Дивися сюди! — щасливо видихнув Місько.

Він пригортав до серця журнал «Соняшник».

«Дорогий друже! Я мешкаю в Маямі, Америка. Моя прабабця Горпина родом із України, і я теж українського походження. Хочу листуватися з хлопцем мого віку. Майкл, 11 років».

— Дарко, я йому напишу, — загорівся ідеєю Місько. — І він мені напише. А потім запросить у гості, і я поїду до Маями.

— Я теж хочу до Маями! — образилася я. Зрештою, ідея, де взяти адресу, була моєю.

— Але він хоче з хлопцем листуватися, а ти дівчинка! — зауважив Місько.

Я розуміла, що він має рацію, але сльози вже набігали на очі.

— Та не реви! Я йому напишу, хай дасть адресу якоїсь однокласниці. Але такої, аби й тебе могла запросити.

Аргумент подіяв. Випросивши в бібліотекарки папірець і ручку, Місько одразу написав пробного листа: «Дорогий Майкле! Мене звати Місько, я живу в селі, пасу корову, граю

в футболу й люблю збирати гриби. Напиши мені листа, бо я хочу з тобою дружити!».

Знизу Місько дописав традиційне на той час: «Жду отвіту, як соловей літа!».

І ми понесли листа на пошту. Там якраз була цьоця Зося, яка обговорювала з поштаркою вчорашню газету.

Це був справжній ритуал. Цьоця Зося статечно всідалася на почесне місце біля вікна. Так вона краєм ока могла бачити все, що відбувалося на вулиці, і водночас усі перехожі бачили її — в золотистих окулярах, зайнятою поважною науковою розмовою.

Цьоця Зося неквапно розгортала газету й уголос зачитувала статтю. Особливо цікаві речення викликали в неї бурю емоцій та спогадів. У такі моменти можна було дізнатися не тільки про все її життя, але й про життя кожного мешканця села, у тому числі й про кожну тваринку, свійську чи дику, яка колись мала необережність потрапити цюці Зосі на очі.

Поштарка іноді примудрялася вставити одну-дві репліки в цюцізосине читання, деколи такого привілею удостоювалися особливо поважні мешканці села. Але традиційно читання газети розтягувалося на цілісінький робочий день.

Судячи з усього, вголос читалася вже третя сторінка, і цьоця Зося якраз згадувала 1956 рік. Але що такого видатного тоді сталося, я так і не довідалася, бо Місько зарепетував на всю горлянку:

— Доброго здоров'я!

— Чого тобі? Мати прислала? — поцікавилася поштарка.

— Ні, я по власних справах.

Цьоця Зося аж газету згорнула.

— Дайте мені конверт і марку до Маями!

— Куди? — ошелешено перепитала поштарка.

— До Маями. Місто таке, гейби наш райцентр, тільки в Америці.

— А ти що, листа в Америку написав? Хіба у вас там родина є? — підключилася до розмови цьоця Зося.

— Кажу ж, маю там справу. Дайте марку!

— Марок до Америки не завезли. Треба в районі питати, а може, й в області, — повідомила поштарка.

Краєм ока я помітила, що цьоця Зося якимось боком вислизнула з будівлі, але дивитися, куди її понесло, не було часу. Треба було втішати Міська.

Опечалені, ми поверталися на пасовисько. Але трішки не дійшли.

— Ось де ти! — зарепетувала на повну горлянку Міськова мама, вистрибуючи з-за кущів. — Я тобі що зранку казала? Корову пасти, а не морочити людям голову. Що тобі в Америці спотребилося? Чи мало шкоди в нашому селі наробив?

— Мамо, та я тільки до Маями... — спробував пояснити Місько, але безнадійно. Здоровенна лозина невідомо звідки з'явилася в руках сердитої жінки.

Вона гнала бідного Міська через півсела, і сховатися він устиг тільки біля рідної хати, видершись на височезну грушу.

Цьоця Зося переможно дивилася зі свого подвір'я і приказувала:

— Ось тобі й Маяма! Ось тобі й Америка!

Так і закінчилася Міська міжнародна дружба.

Про Маріанну й городи

— Ти уявляєш, що нам буде, якщо застукають? — діловито поцікавилася Нуська, вишпортовуючи будяки з волосся. — То вам не дріжджі в туалеті. За таке й убити можуть.

Щодо дріжджів... Був у нас печальний досвід ще з минулорічних канікул. Цьоця Зося випадково зрозуміла, чому другий місяць поспіль її кури не несуться, коли впіймала Міська з решетом ще теплих яєць, які він тихенько виносив із курника.

Яйця були нам потрібні для глобальної війни зі Стьопкою. Так звали одного дурнуватого старшокласника. Якось на річці ми вчилися стрибати з кручі на глибину. Тоді в селі всі повинні були вміти стрибнути простісінько в чорну бездонну прірву й не злякатися. Хто не стрибав — назавжди вибував із компанії. Ми довго наважувалися на цей стрибок. Нарешті Місько глибоко зітхнув, розігнався й шубовснув у воду. Звідки він міг знати, що внизу мирно пропливав Стьопка, хизуючись перед дівчатами своїм умінням плисти по-спортивному, а не так, як усі — «собачкою».

Місько звалився на Стьопку, той від несподіванки похлинувся водою — і обидва пішли на дно. Щоправда, Стьопка швидко опритомнів, намацав під водою Міська, витягнув на берег. А тоді, знявши з нього мокрі плавки,

відніс у зарослі кропиви й посадив там бідного хлопця. При всіх.

З того часу закінчилося Стьопчине мирне життя. Ми засідали на верхівках дерев і поціляли в нього яйцями саме перед входом до клубу. І нам були потрібні яйця. Ну не вдома ж їх брати!

Після розмови цьоці Зосі з Міськовою бабою Місько два тижні не міг нормально сидіти. Тому ми вимацали в гастрономі пачку дріжджів і понесли кидати в цьоцізосин туалет.

За руку нас упіймала Міськова баба. Наступного тижня ми синхронно чухали філейні частини організму. Але те, що дріжджі до туалету не кидають, запам'ятали на все життя.

Ганебно провалену мандрівку до Маями Місько простити не міг. План помсти був страшним і простим, як усе геніальне.

Нуська мала магнітофон, старезний однокасетник, який видавався нам шедевром серед усіх винаходів людства.

Ми слухали на ньому все, що могли роздобути. Спочатку якусь дорослу дурню про нерозділену любов та пісенні історії про дівчину, яка не дочекалася солдата з війська. Усі кишенькові гроші ми витрачали на касети. Про офіційні альбоми село тоді ще не чуло.

У продажу були касети з вкладками. Якщо щастило — з кольоровими. По розмитій картинці можна було навіть ідентифікувати обличчя виконавця. Але таке щастя могли собі дозволити одиниці.

Інші купували касети з папірцем, на якому було віддруковано перелік пісень. Зміст касети нерідко відрізнявся від того списку, але то було не головне. Головне — музика.

Репертуар наш стрімко зріс. Юними горлянками ми натхненно виводили нові естрадні мотиви і блатний тюремний шансон. Село приречено мовчало, підозрюючи, що це не кінець. І воно мало рацію.

На магнітофоні була кнопка запису — і ми годинами сиділи біля телевізора, записуючи різні концерти та пісні з фільмів. Потім зосереджено переписували тексти в товстелезні зошити, бо чим більше пісень було у твоєму пісеннику, тим із більшою повагою ставилися до тебе однолітки.

Так от, ми приволокли від Нуськи магнітофон і засіли в Міської хаті. Починався видатний серіал усіх часів і народів «Багаті теж плачуть».

Виголоджене за пристрастю село, втомлене вже на той час індійськими фільмами, сприймало героїв серіалу як рідних. Безбожно плутаючи незвичні імена, бабусі з ранку до вечора обговорювали персонажів. Кожну новонароджену дівчинку називали Маріанною — і сільський священик, змирившись із напастю, хрестив дівчаток цим іменем, спорідненим із іменами святих Марії та Анни, роблячи вигляд, що не бачить бразильського підґрунтя.

З першими кадрами село вимирало. Можна було в присутності господарів виносити з хати абсолютно все —

ніхто б і не помітив. Усі сиділи, втупившись в екран телевізора.

Якщо добігти до рідної хати не встигали, ломилися в ту, до якої ближче. Якось коло нашої хати спинився рейсовий автобус. Вистрибуючи на ходу, жіночки летіли до будинку й падали, хто куди бачив. Водій сидів на підлозі, припертий з усіх боків, і тихо кляв своє життя. Поїхати без пасажирів він не міг. Рейс був останній, а сільські мешканці відсутність транспорту йому не простили б.

Традиційно в нас удома збирався колектив дитячого садка. Виховательки й няні, швидко пороздававши дітей, заходили статечно до хати й займали диван та крісла. За ними прибігали кухарки і прибиральниці. Останньою встигала цьоця Зося, яка вічно всюди спізнювалася.

Іноді перед хатою можна було бачити епічну картину: велетенська гора різнокаліберних капців біля порога. Калоші цьоці Зосі валялися аж біля хвіртки — де встигла зняти.

Міська баба теж не пропускала кіно. Але нині вона їздила за чимось до райцентру, тому хата була порожня. Подивитися чергову серію баба планувала в першій-ліпшій домівці.

Ми ввімкнули магнітофон і старанно записали жваву бразильську мелодію, під яку розпочинався серіал.

Уже наступного дня ми лежали в бур'янах далеко за селом. Цьоця Зося, яка мала там земельну ділянку, мирно сапала грядки. Місько натиснув кнопку. Над городами залунала добре знайома музика.

— Йой! — зарепетувала цьоця Зося і рвонула до найближчої хати з такою швидкістю, що могла б побити світовий рекорд.

Ми качалися по землі й умирали со сміху. Тоді подивилися на годинник — до серіалу залишалося ще дві години.

Замислена цьоця Зося поволі верталася на город. Їй услід здивовано дивився дід Грицько, до чиеї хати вона ввірвалася. За півгодини дід згадав про свої справи й десь пішов.

Знайома протяжна мелодія знову зазвучала над городами.

Розпачливе «Йой!» пролунало знову — і цьоця Зося вдруге спробувала побити світовий рекорд із бігу.

— Давайте ще раз! — запропонувала Нуська, нареготавшись.

— Не можна, зловлять, — Місько замотав магнітофон у стару куртку, закидав його оберемком трави, і ми пішли до села.

Назавтра ми проробили таку ж операцію знову, потім ще раз, і ще.

Цьоця Зося, після тижневого вправляння в бігу, почала носити за собою здоровенний будильник. Він цокав над полем, як міна, і показував правильний час.

Думаю, живими ми залишилися тільки тому, що в селі не дізналися про наші забави з магнітофоном.

Про те, як ми були робінгудами

Колорадські жуки на городі заводяться легко, а от вивести їх — добряча морока. Кожного дня кляті жуки забирали кілька годин мого канікулярного часу.

От і сьогодні. Я покійно бродила між картоплинням і струшувала жуків у старе полив'яне відро. На сусідньому подвір'ї несла варту цьоця Зося. Вона пильно оглядала вулицю, аби нічого не пропустити — хто, куди й до кого пішов і що, гідне обговорення, поніс.

На сусідній грядці підозріло зашелестіло кукурудзяне бадилля. Я озирнулася на кукурудзу й біля самісінької землі побачила Нусьчине обличчя. Подружка лежала в кукурудзі й подавала таємничі сигнали.

Я озирнулася на цьоцю Зосю і швидко пішла, збираючи жуків, у напрямку Нуськи.

— Ти чого в кукурудзі лежиш? — поцікавилася я в подружки.

— Аби ніхто мене не побачив, — пояснила Нуська.

«Ніхто» в цей час почало придивлятися, чому я розмовляю з кукурудзою. Довелося розпочати методичне тупцання біля одного з картопляних кущів.

— Нусько, ми зараз обидві видамо себе з головою! Кажі, що треба, але швидко, допоки тут жуки не скінчилися! — зашепотіла я.

— Є справа. Завершуй з тими жуками й повзи до мене!

Після такої інструкції довелося уважно оглянути город, віднести відро з жуками під паркан, зайти до хати, замкнути зсередини двері й чекати. Поки цьоця Зося відволіклася на якусь курку, я вистрибнула через вікно й залягла в помідорах. Потім повільно переповзла до кукурудзи, і вже звідти ми з Нуською пролізли до найближчої дірки в паркані.

Місько спокійно дивився полуденний сон, коли ми влізли спочатку на яблуньку, а з неї — до його кімнати.

— Буде мені хоч один день спокою чи ні? — поцікавився Місько, передбачаючи відповідь.

— Я таку гру придумала! — заволала Нуська.

— Не піде! Я ще за попередній тиждень у кутку не відстояв, — сумно зреагував Місько.

— Та ви тільки послушайте! Ми з вами станемо робінгудами!

— Це розбійниками? З луками і стрілами? — продемонструвала я ерудицію.

— Ага!

— І як ти собі це уявляєш? — зацікавився Місько.

Я його розуміла. Луки і стріли — це романтика. Десь близько запахло пригодами, ніби в кіно.

— Ми будемо благородними розбійниками. Забиратимемо скарби в багатих і роздаватимемо бідним, — малювала перспективу Нуська.

Місько скептично оглянув вулицю. З його горища жодного багача видно не було.

— А дід Петро? — намагалася виправити ситуацію Нуська. — Он у нього скільки всього на городі.

У діда Петра на городі росло справді багато всякого, навіть небачені на той час баклажани. Але в нього була ще й здоровенна злюща вівчарка Аза, яка ігнорувала усі наші спроби підлеститися й подружитися.

— Дід Петро відпадає! — категорично заявив Місько, потираючи литку.

Колись він спокусився дідовими яблуками і примудрився надто близько познайомитися з Азою.

Вона зберегла собі на згадку про їхню зустріч одну штанину модних вельветів. А Міськова мама зламала на ньому довжелезну лозину. Відтоді Місько не любив ні яблук, ні діда Петра, ні його псини.

— Ну, тоді цьоця Зося! — запропонувала я альтернативу. Нуська замислилася.

У цьоці Зосі було все: хата, город, комора з купою смаколиків і вредний характер — типовий шкідник, із яким треба боротися. Довгі й гнучкі палиці для луків ми виламали швидко. Залишилося придумати, з чого зробити тятиву.

— Візьмемо гумку з татових трусів? — поцікавилася Нуська.

— Нусько, спам'ятайся. Труси твого тата ми попоролі, ще коли вчилися стрибати в резинки. А в моїй хаті лише одні татові труси, їх не вистачить, — нагадала я.

Мій тато ніяк не міг дочекатися відпустки, тому всі його труси залишалися в міській квартирі.

Гра могла закінчитися, так і не розпочавшись. Ми натхненно оглянули Міську шафу, але ґумка на його трусах була якоюсь тонкою й ненадійною.

Раптом робінгудівська Міська натура знайшла вихід:

— А навіщо нам луки? У нас же є рогатки!

Рогатки справді були. Щоправда, їх кілька тижнів тому конфіскувала Міська баба й замкнула в креденсі, але то були дрібниці.

Поки Місько відбував щоденну каторгу — сидів біля баби й уголос читав книжку, ми з Нуською пішли визволяти наші рогатки.

Для худючої Нуськи влізти в щілину між стіною і креденсом було раз плюнути.

Нуська підчепила викруткою фанерку, підважила каменюкою. Нещасні цвяшки не витримали й повилітали.

Крім рогаток, ми цілком випадково розкуркулили Міську бабу й на заварне тістечко, яке самотньо лежало в креденсі.

Піднятися до Міської кімнати й вилізти звідти на яблуньку з тістечком в одній руці й рогатками в іншій було непросто. Але Нуська не здавалася. Я допомогти не могла, бо несла «допоміжні засоби» — викрутку й каменюку.

Місько покійно читав, його баба сапала грядку і примовляла:

— Давай-давай, старайся! А то за канікули букви позабуваєш!

Місько домордував сторінку й жалісно попросив:

— Бабо, ну можна мені піти гуляти?

Баба розігнула спину, побачила нас із Нуською за кущами, зітхнула й відпустила внука.

Ми зразу відчули себе розбійниками. Чесно поділилися вкраденим тістечком і зрозуміли: ми благородні! Нас чекали славетні подвиги!

Про подвиги, розплату й дідову печаль

Робінгудити ми вирішили вже з наступного дня. Зранку вигнали на пасовисько корову, сіли в затінку під вербою й почали розробляти план дій. Завдання полегшувалося тим, що ворог уже був визначений. Але ж розбійники відбирали щось коштовне в багатих і віддавали бідним. Ми сиділи й журилися: що саме можна відібрати в цьоці Зосі й кому це потім віддавати?

— Може, в неї в хаті є золото й брильянти? — думав уголос Місько.

— Ні, я сама чула, як цьоця Зося казала, що всім своїм золотом їсть, — пригадала я.

У неї в роті справді світилися чотири модні золоті зуби.

— Обнесемо малину? Чи яблуньку? — висунула пропозицію Нуська.

— І кому потім пороздаємо? Сусідам, у яких точнісінько такі ж малинники й садки? — відмахнулася я.

Місько хитро прижмурився:

— Відберемо у неї найважливіше — спокій і нерви. Може, хоч трохи село від неї відпочине...

Це була ідея. Ми взяли рогатки. Я витрусила з кишень жменю дрібних камінців, назбираних по дорозі.

— Ви зовсім дурнуваті? — поцікавилася Нуська. — А якщо хтось промаже й розтовче вікно або бабу приб'є на смерть?

Зауваження було слухним. Довелося йти по зелений агрус. Ним і стріляти зручно і, якщо застукать, усі докази швиденько можна з'їсти.

Забувши про корову, ми рушили до села. Чим би та історія завершилася — не знаю. Але назустріч їхав Міськів заклятий ворог — старшокласник Стьопка. Місько раптом пригадав усі завдані йому кривди й вистрелив по Стьопці з рогатки.

Зелена агрусина влупила Стьопці попід око, де одразу почав наливатися фарбою здоровенний синець.

Згадавши, що ввечері в клубі танці, а як туди йти з такою мордякою, Стьопка рвонув на нас, наче бізон. Він упіймав Міська, доніс до найближчої гноянки й замочив по самісінькі вуха. Сили були нерівні, відбити Міська ми не могли. Після того, як Стьопка сів на велосипед і поїхав далі, довелося витягувати Міська, а потім городами пробиратися до потічка.

Місько мився в холодній воді, я стерегла, аби ніхто не надійшов і не побачив нової Міської ганьби, а Нуська за той час збігала по одяг для бідолашного хлопця.

Лише встиг відмитий Місько, який ще пахнув гноянкою, влізти в чисті штани, як на горизонті з'явилася Славка з сусідньої вулиці.

— Чи ви здуріли? — зарепетувала вона. — Купаєтеся тут, а вашу корову зі шкоди хто виганяти має?

Ми похололи, а потім стрімголов помчали до пасовиська.

Збулися найстрашніші жахи. Міськова корова чиймись добрими руками була припнута до старезної груші. А за її

спиною виднілася грядка з буряками. Господарем грядки був дід Петро. Той, у якого Аза.

— У тебе совість є? — Місько розпачливо дивився в очі корові.

— Совість у неї є, але вона нею не користується, — підсумувала я.

І справді, корова винувато відвертала голову й уникала дивитися в Міськове нещасне обличчя.

Буряків на грядці майже не залишилося. Тобто самі плоди росли в землі, а гичка вгорі стирчала обгризеними рештками.

— Доробінгудилися, — зітхнула я. — Через тебе, до речі.

Корова мовчала й зітхала.

— Ідея! — підстрибнула Нуська й повела нас на інший кінець пасовиська. Там також росли чужі буряки. Нуська почала нахилитися над грядкою і швидко обривати зелене листя. Обережно, по два-три листки, аби не надто помітно було. Ми ошелешено спостерігали за процесом.

— Ти мудра? Чи таки здуріла? — запитав Місько.

Нуська виявилася мудрою. Повернувшись до скалічених короною буряків, Нуська акуратно вткнула в землю над кожним нещасним овочем кілька «позичених» листків. Буряк одразу набував первісного вигляду, а ми стрімголов помчали рвати листя.

Через годину каторжної праці грядка мирно зеленіла. Ніхто б і не здогадався, що недавно тут були лише цурпалки.

— От ніхто й не помітить, — оцінила нашу роботу Нуська.

— Але ж за день-другий листя зів'яне, — здогадалася я.

— Тому й треба, аби ці день-два нас тут ніхто не бачив. Тоді й не запідозрять, — стояла на своєму Нуська.

Наступного дня я сиділа біля хати і шкребла ножем молоду картоплю.

— Що ви, сусідко, робите? — запитала мама через паркан.

Над кущиками вигулькнула голова цьоці Зосі.

— Грядки перевіряю, бо в Петра в буряках шкідники завелися. Геть чисто листя зів'яло.

Дід Петро сидів біля хати і скаржився на життя своєму другові, дідові Грицьку. Розмова, схоже, тривала вже довго, бо одна порожня пляшка «Столичної» лежала під столом. Іншу діди щойно розкоркували.

— І що то таке внадилося? — журився дід, наливаючи «Столичну» в гранчаки. — Щоб не сам буряк, а листя, ще й під самий корінь гризло?

Ми сиділи під кущем за дідовою хатою й винувато зітхали. Діда було шкода. Але й зізнатися ми не могли...

Совість шкребла нас і тоді, коли дід розставляв по полю загадкові капкани для невідомої напасті, і коли цьоця Зося, обійшовши все село та проінспектувавши всі грядки з буряками, виявила, що дивний шкідник був лише на дідовому полі.

Совість гризла, але така її робота. Що тут удієш?

Про любов до природи і погані сни

Я раптово прокинулася від противного дзижчання, яке лунало на всю вулицю. Натягнула ковдру на голову, спробувала знову заснути й раптом пригадала свій сон. Мені снилася Нуська, але яка! У рожевому платті, як принцеса, із уплетеними в коси бантами, вона сиділа за розкішно сервірованим столом і їла ложечкою магазинний торт. Сон одразу як рукою зняло. Такі сни були не до добра.

Нуська терпіти не могла всіляких дівчачих прибамбасів, а найбільше — суконь чи спідниць. Єдиним платтям, із яким Нуська мусила укласти пакт про ненапад, була шкільна форма. І то, відбулося це історичне перемир'я не одразу. Першу свою форму Нуська акуратно розрізала ножицями на клаптики. Цілий тиждень вона радісно ходила до школи у спортивному костюмі, поки батьки не привезли з райцентру нову форму, яка прожила лише один день. Зате який!

Зранку Нуська проспала, а спізнитися на уроки вона не могла. Довелося скорочувати дорогу до школи, а значить стрибати через усі паркани, які траплялися на шляху. На першій же перерві якийсь бідолашний хлопчина наважився смикнути Нуську за косичку. Нуська в боргу не залишилася — вона примудрилася виволокти хлопчика на дерево й там підвісити за комір. Знімати Нусьчиного однокласника поліз завгосп, а на наступній перерві він вирішив провести

з Нуською виховну розмову. Про такі розмови Нуська вже знала зі свого багатого життєвого досвіду, тому збиралася втекти найкоротшим шляхом — через діру під парканом, яку колись прорили собаки. Улітку ми всі користувалися цією шпариною, але чи то Нуська за літо підросла, чи то діра стала вужчою, але Нуська ледве в неї протиснулася, розпанахавши форму на спині (у паркані виявилися цвяхи) й на животі (гостре каміння на землі).

Після уроків Нуська ще побилася зі старшим на три роки хлопчиком, вилізла на дерево, спробувала себе в ролі Тарзана, але до іншого дерева трішки не долетіла. Тому додому повернулася в такому вигляді, що батьки за голову вхопилися.

Цьоця Зося, яка саме прийшла до них щось позичити, аж замилювалася обдертою Нуською.

— Ви б її десь під церквою посадили на день-два, хоч би грошей заробили. Я б такій останню копійку віддала! — сказала вона.

Нуська похилила голову й мовчала.

Ще тиждень вона ходила до школи у спортивних штаних. Але з третьою формою мусила нарешті змиритися.

Зате влітку ми всі красувалася в коротких шортах і футболках. Такий одяг був найзручнішим: і залізти можна куди забажаєш, і порвати його складніше (ми, правда, перед труднощами не відступали і примудрялися навіть такий мінімалізм перетворювати на лахміття).

Противний звук не щезав. Я вистрибнула з ліжка, нашвидкуруч умилася, влізла в шорти й вибігла на вулицю

перевірити, що ж це за напасть не давала мені спати.

У дворі сиділа печальна Нуська і гралася з кошенятами. Вона підвела на мене очі й сумно сказала:

— А Місько шпаківню робить.

Я послизнулася на сходинці й ледь не заорала носом у землю. Ось чому мені страшний сон приснився!

Приблизно раз на кілька місяців Місько згадував, що він мужчина. І брався за типово чоловіче заняття: знаходив молоток, пилку, цвяхи, дошки й починав майструвати.

Зробити щось просто для душі, бо захотілося молотком постукати, Місько не міг. Його чоловіча душа прагнула подвигів і визнання. От тільки руки росли явно не з того місця.

Ми пробували його переконати, що столярство — не його стихія. Безнадійно. Баба сумлінно ховала інструменти в такі закапелки, що й сама за кілька днів не могла згадати, де і що лежить. У Міськові ж прокидався детектив — й інструменти швидко знаходилися.

Одного разу Місько зробив драбину. Височенну, на кілька метрів. Саме звідти загуркотіла Міськова баба, забувши, що це внуків продукт і наважившись нею скористатися.

А ще Місько зробив будку для свого пса Сірка. Бідний Сірко, побачивши неоковирну споруду, розраховану на добермана, а не на звичайного двіртер'єра, з підставкою для миски й котлованом для закопування кісток, офіційним і чорним входом, та ще й із димарем на даху, завив, як на покійника. І категорично відмовився заходити до нового помешкання. Пес два тижні мокнув під дощем і ночував де

прийдеться. Одного разу його пустив до себе навіть мій інтелігентний Пушок.

Щоправда, Пушкова будка була розрахована на одного пса, тому з неї зворушливо стирчали дві півсобаки, але Сіркові навіть такий варіант був кращий, ніж довершена Міськова робота.

Походження противних звуків з'ясувалося: Місько натхненно пиляв дошки для нового творіння.

— Пішли до нього? — запропонувала я.

— Пішли, — зітхнула Нуська.

Вона добре розуміла: поки Місько не завершить свій шедевр, як товариша для ігор його не існує.

Місько збивав до купи щось криве й велетенське. Побачивши нас, він життєрадісно всміхнувся:

— Бачите, яка шпаківня?

— Міську, навіщо тобі шпаківня? — обережно поцікавилася я.

— Як то навіщо? Ти не знаєш, скільки користі приносить одне сімейство шпаків? — обурився Місько.

Розгадка його ентузіазму валялася під ногами — у вигляді журналу «Природа і ми».

— Міську, — спробувала я ще раз достукатися до здорового глузду. — Але шпаківні навесні роблять, щоб птахи поверталися з вирію і вселялися до них.

— А я зроблю зараз. Шпаки оберуть собі новий дім і навесні прямісінько до нього прилетять.

Поряд здригнулася Нуська. Мабуть, уявила собі нещасних птахів, які спокусяться на таке житло. У вхідну

дірку вільно могла б кішка залізти, не те що шпак. При вході Місько для чогось приробив сходи, як у курнику. А на даху встановив уламок старої антени.

— Міську, хоч антена там навіщо? — не полишала я спроб спам'ятати приятеля. — Птахи телевизор не дивляться!

— А ти звідки знаєш? Це будуть сучасні птахи, наймодерніші!

Я здалася, сіла біля Нуськи. Ми мовчки спостерігали, як Місько фарбує свій витвір у яскраво зелений колір і рештками червоної фарби виводить на фасаді «Ласкаво просимо».

— Дарцю, — зашепотіла Нуська мені на вухо. — Якби ти була пташкою, ти б тут оселилася?

Я подивилася на шпаківню очима пташки й зізналася:

— Я би врізалася в дерево на льоту, аби тільки там не жити.

— Я теж! — зітхнула Нуська.

Але в короткі миті, коли Місько піднімав на нас очі, ми радісно кивали головами, намагаючись не розчарувати народного умільця.

За годину «шпаківня» була готова. Місько скептично оглянув свій садок, потім сусідський і нарешті зупинив погляд на прекрасній груші, яка росла на городі в цьоці Зосі.

— Навіть не думай! — зірвалася на ноги Нуська. — Аж такого цьоця Зося тобі не вибачить.

— Та її вдома нема, пішла до магазину. Поки в черзі постоїть, поки з усіма пересвариться, я встигну почепити, — відмахнувся Місько.

Він узяв своєї ж роботи драбину, доволік її до цьоцізосиноного городу й поліз на грушу. В одній руці Місько тримав «шпаківню», у другій — молоток. Цвяхи він запхав за пояс шортів. На висоті двох метрів Міськова драбина вкотре не витримала лихої долі. Із страшенним гуркотом Місько полетів униз і приземлився на вимиті півлітрові банки, які цьоця Зося поставила для просушки. Зверху на Міська впала «шпаківня», а потім ще й драбина.

Саме коли Місько, стогнучи, збирав рештки своїх творінь, відчинилася хвіртка й на подвір'я зайшла цьоця Зося.

Вона прикинула, скільки коштують банки, згадала, що в жодному магазині дістати їх нереально, а час робити закрутки на зиму стрімко наближається, побачила купу дрібних дощечок, розкиданих по всьому городу... Сусідка голою рукою вирвала жмут кропиви й побігла за Міськом. Той одразу ж забув про всі свої травми і стрімголов кинувся тікати. Він на ходу красиво, як олімпієць, перестрибнув височенний паркан і залопотів босими п'ятами по вулиці.

— Не снися мені більше, — попросила я подругу, і ми пішли додому.

Про тварин недомашніх і про те, якою буває помста

— Да-а-арцю! — закричала мама, аж луна пішла по усій вулиці.

Клятий баян знову вимагав жертв. Скільки разів я просила маму дозволити мені кинути музичну школу й записатися, скажімо, на плавання або на карате!

Мама була невблаганна.

— От бачиш, — драматично тицяла вона пальцем у якогось обдертого жебрака, що стражденно розтягував міхи баяна або акордеона посеред вулиці. — А раптом життя складеться так, що й ти лише музикою зможеш на себе заробляти?

Я опускала копійки в жебрацький картуз і перелякано спостерігала свою майбутню перспективу. Грати на інструменті після цього не хотілося зовсім.

— Да-а-арцю! — надрилася мама.

Я мовчала.

Сьогодні я вибрала момент, відкрояла від свіжої буханки скибку хліба, притрусила її сіллю, вистрибнула через вікно й, видряпавшись на високе дерево, заховалася між густого листя.

— А чого це ви розкричалися? — на наше подвір'я зайшла цьоця Зося.

— Та Дарця десь повіялася. Не можу примусити займатися. А вчителька в музичній школі каже, що вона така обдарована, така обдарована дитина!..

— Йой! — зітхнула цьоця Зося, згадавши щось своє.

— Інші діти по шість годин щодня займаються — і то їм далеко до тих результатів, що демонструє Дарця, лише раз сівши за інструмент.

— Шість годин? — оживилася цьоця Зося.

Вона жваво почала роззиратися навколо — я аж дихати перестала.

— Та он вона, — всюдисущі цьоцізосині очі видивилися-таки мене у верховітті.

— Дарцю, ану негайно злізай і йди грати! — наказала мама.

Я спустилася з дерева, зневажливо глянула на зрадницю-сусідку, але вона мене не помічала. Дивилася кудись удалину й замріяно шепотіла магічну цифру:

— Шість годин!

Щойно розпочавши виводити осоружні гами, я почула:

— Закопувати в землю талант — то великий гріх. Як стане Дарця видатним музикантом, то колись нам подякує, от прямо з телевізора й подякує. А зараз мусите контролювати!

Я заскрипіла зубами від безсилої злості.

Погравши клятву годину, я пішла шукати Нуську. Подружка креслила на папері загадкові схеми.

— Нусько, треба щось робити з цьоцею Зосею, бо я так більше не можу. Ще трохи — і вона переконає маму, що мені

по шість годин треба грати на тому баяні, а я й одну ледь витримую, — поскаржилася я.

Нуська відсунула папери вбік і замислилася.

— Що ти малюєш, до речі? — спробувала я впхати носа до папірців, але Нуська заявила:

— Поки що про це знати не треба. Повір.

Сказано було так, що я повірила одразу.

Ми сиділи й думали. Точніше, думала Нуська, а я просто переживала стан неймовірного відчаю, уявивши себе прикутою до баяна: стерте до крові зап'ястя лівої руки та мозолисті пучки. Мені було так себе шкода, що сльози почали капати на мої розтовчені (гепнулася з велосипеда) коліна.

— Потрібна валюта! — безапеляційно сказала раптом Нуська.

Вона щось придумала, бо очі заблищали знайомим передчуттям грандіозної авантюри, а одна косичка задерикувато настовбурчилася вгору.

— Яка валюта? — перелякано зашепотіла я. — Долари? Та де ж їх узяти, якщо я їх тільки в кіно бачила.

— Ото дурна! Не така валюта! — Нуська покрутила вказівним пальцем біля скроні. — Перестань ревіти, бо вся вода витече з організму й мозок всохне!

Після ретельної інвентаризації всіх кишень і шухляд спочатку в Нусьчиній хаті, потім у моїй, а згодом і в Міської перед нами було кілька скляних кульок, красива мушля, яка шуміла морем, якщо піднести її до вуха,

гора фантиків і наклейок, а ще — моток різнокольорового дроту.

Зібравши все це, Нуська кудись повіялася. Ми з Міськом пішли до мене, знайшли в холодильнику банку сметани, вилили її в каструлю, засипали цукром і збили на піну.

Нуська повернулася тоді, коли ми вже вилизували тарілки.

— Ходіть за мною, щось покажу, — змовницьки зашепотіла вона.

У руках Нуська тримала торбинку, а в торбинці щось ворухилося.

Ми зайшли за стодолу і сховалися в улюбленому місці — в малиннику. Нуська жестом фокусника розв'язала торбинку — і звідти висунулася чорна пласка голівка.

Я відчула, як Місько втискається в колючий малиновий кущ.

— Змія? — перелякано перепитала я.

— Ні, лише вуж. Підсунемо цюці Зосі, нехай відволічеться від планування твого видатного майбутнього.

Цюця Зося мирно займалася пранням. На шворці вже висіли якісь хустки та спідниці.

Через дірку в паркані Нуська пролізла на подвір'я — ми з Міськом категорично відмовилися брати до рук рухливу торбинку, за що отримали презирливе пирхання на свою адресу. Цюця Зося любила часто провітрювати хату — і цього спекотного дня всі вікна були відчинені. Залізти через вікно, витрусити вміст торбинки на приготовлене до прання шмаття, вистрибнути назад і видертися на високу

грушу для спостереження за майбутньою шоу-програмою — усе це зайняло в Нуськи кілька хвилин.

Цьоця Зося тимчасом устигла лише вчепити на носа окуляри, перед тим любовно протерши їх шматинкою. Ми бачили, як вона зайшла до хати, як перетнула кімнату, як простягнула руку до брудної білизни й раптом застигла, наче пам'ятник.

— Га-а-а-а-дина! — зарепетувала на всю горлянку цьоця Зося і сполохала криком три навколишні вулиці.

Через вікно ми бачили, що вуж теж перелякався й завмер. Чи то через блискучі окуляри, чи ще з якоїсь причини, він, здається, сприйняв цьоцю Зося за надзвичайно великого представника роду зміїних, можна сказати, старшого в гадючнику. Тому сидів тихо й не ворухився.

До цьоцізосиної хати збігалися люди, а вона все кричала і кричала.

— Наша пожежна служба могла б цьоцю Зося на роботу взяти замість сирени, — замислилася Нуська. — На все село чути. А їхня нещасна сигналка лише на кілька дворів репетує.

Дід Грицько нахилився, узяв до рук ледь живого від переляку плазуна, запхнув до кишені й поніс випускати. Тільки тоді цьоця Зося заспокоїлась і змогла розповісти сусідам свою версію розвитку подій:

— Я лише думала повісити сушити випрані труси, а тепер треба буде ще одні прати... Зайшла до хати — а там велетенська гадина шипить на мене. Така й ковтнути могла. Я чула, що різне гаддя людей цілком ковтає...

Спускаючись із грушки, Нуська гірко зітхнула:

— А шкода, що в нас не живуть різні анаконди. Одної цьоці Зосі такій змії вистачило б півроку перетравлювати. І в селі спокійно жити стало б!

— Зате нудно! — безапеляційно заявив Місько, а ми з ним погодилися.

Бо хто б і що не казав — без цьоці Зосі нам було б зовсім нецікаво.

Про те, що лінь рухає прогресом, і про шефську допомогу

Нуська прийшла до мене зранку зла, як дідько. Дві її косички були міцно скручені дротом, а на лікті сяяв свіжий синець.

— Хто тебе так? — перелякалася я.

— Та Стьопка дурнуватий! Підкрався ззаду, а я не помітила.

Я взялася розплутувати складний лабіринт Нусьчиного волосся й різних пружинок.

— За що він?

— Згадав про минулорічну картоплю!

То була справді епохальна подія.

Визначальним у нашому шкільному процесі були не так знання, як різні змагання. Однокласники змагалися, у кого кращі оцінки й більше грамот, класи змагалися за першість у зборі макулатури чи металолому, школи сходилися в інтелектуальних боях на різних олімпіадах. Якщо ти не допомагав рідній общині у змаганнях, значить, не був гідним членом суспільства.

Минулого року Нусьчина класна керівничка згадала, що треба допомагати старшим, і доручила учням обов'язково зайнятися влітку тимурівською роботою.

Ну яка могла бути допомога чужим пенсіонерам у сільських реаліях, коли й біля власної хати роботи досить:

і город, і садіння-сапання-підгортання, і літній полив грядок, і випас корови, і сінокіс, і бур'яни...

Та й власним життям треба було зайнятися. Хіба мало влітку цікавих справ?

Усе було б добре, але наприкінці канікул Нуська випадково зустріла свою вчительку.

— Ганнусю, як там твоя тимурівська робота? — солодко проспівала педагогиня.

— Все добре, просто прекрасно! — бадьоро відзвітувала Нуська.

— Значить, першого вересня розкажеш у класі, що доброго ти зробила і для кого, — пообіцяла вчителька й пішла собі в якихось пильних педагогічних справах.

А Нуська залишилася посеред дороги чухати потилицю й думати, кому б то допомогти швидко і якісно, аби двійку з першого ж дня не отримати.

Саме в ті дні ми повірили в долю. Бо навіть якщо вирішуєш стати чемним-чемним, хорошим-хорошим, доля виходить на сцену твого життя й перепаскуджує всі твої благі наміри.

Уже ввечері Нуська почула, як цьоця Зося бідкається про своє тяжке життя. Поряд із її грядкою, отією, що за селом, була цілина. Точніше, колись той город був чиїмсь, але власники роками нічого на ньому не робили.

Витративши тиждень свого життя й довівши до лікарняного бюлетеня голову сільської ради, цьоця Зося вигавкала цю землю у свою власність. Тепер треба було ту грядку перекопати, але така робота для неї була заважкою.

У селі якраз брали картоплю. Нуська кинулася по хатах і за годину назбирала добрий мішок картопляного бадилля. Далі ми втрюх, угинаючись під незручними торбами, потягли всю цю рослинність до поля. Нуська старанно повтикала бадилинки в землю. Здалеку поле виглядало красивою грядкою, де щедро вродила картопля.

Додому ми пішли не звичною дорогою, а кружною, через пасовисько.

— Ану стійте! — Стьопка спіймав мене за комір і підняв над землею. — Ви оце звідки йдете?

— З поля! — доброзичливо пояснила Нуська.

— У вас хіба є город за селом? — Стьопка запідозрив щось неладне.

— Ми не на своє поле ходили, а на цьоцізосине!

— І що ви там забули?

— Завтра люди з міста приїдуть, хочуть картоплі купити. Ми й подумали: навіщо цьоці Зосі так багато картоплі, вона ж старенька! Дивилися, чи не можна трохи «позичити», — брехала Нуська.

— Купити, кажете? Красти негарно! Мали б це знати! — сказав Стьопка й відпустив нас, благословивши добрячими потиличниками.

— Нусько, ти таки дограєшся! — бурчав дорогою додому Місько. — Знайдуть твоє тіло десь у кущах за селом і навіть убивці не вичислять, бо й так півсела тебе вбити мріє.

— Та ну тебе, не каркай, — відмахнулася Нуська від Міськових прогнозів і запропонувала: — Хто зі мною вночі на поле?

Близько одинадцятої вечора ми вислизнули з домівок і пішли за село. Поле досі красувалося бадиллям, а поряд росли густі кущі. В них ми й залягли.

Нуська принесла щось у торбі, але зізнатися, що там таке, не захотіла категорично.

— Потім побачите, — казала вона.

Ми знали: якщо Нуська не каже про щось зразу, краще не розпитувати, тому мовчки дивилися на зоряне небо. Час від часу якась зірка зривалася з місця і стрімко летіла донизу.

Я старанно загадувала бажання, поряд куняв Місько, з другого боку до мого ліктя притулилася Нуська. Життя було прекрасним і романтичним. Але недовго. Дві темні постаті почали підкрадатися до поля. Постаті несли лопати й мішки. То був Стьопка з приятелем Васьком.

— А малявки мали рацію, — провадив Стьопка. — Я теж так думаю: навіщо бабі стільки картоплі. Вона ж її не їстиме, хіба продасть. Краще ми продамо і знайдемо, на що гроші витратити.

Хлопці дружно змахнули лопатами й почали копати землю. За хвилину Васько тривожно спитав:

— Ти бульбу намацав?

— Ні, певно, тут не вродила, — заспокоїв його Стьопка.

На третьому метрі хлопці почали клясти дурну бабу з кривими руками, яка навіть картоплю нормально посадити не змогла. Ще через два метри спробували копати глибше.

Ще далі — лаялися так, що можна було складати словник ненормативної лексики. Вони копали й обмацували землю,

копали й обмацували.

— Та що ж це таке! — вигукнув Стьопка в кінці городу. — Не може ж не рости тут жодної картоплини.

— Ой, може! — філософськи прошепотів мені на вухо Місько.

Я відчула, як Нуська відповзає кудись убік. За секунду щось тихо черкнуло, блимнуло й над чорною грядкою злетіла страшнюча пика, яка світилася в темряві.

— О Господи! — вигукнули хлопці й кинулися тікати так, що навіть лопати покидали.

— Мамочко! — запищав Місько, втискаючись у землю.

— Народ, ви чого? То ж я! — Нуська буденно піднесла до нас страшидло.

Ним виявився гарбуз, майстерно вирізаний у вигляді чудиська, із вставленою свічкою.

— Ну що? Тимурівську роботу я виконала, город перекопаний, хлопці більше ніколи в житті не полізуть красти, цьоця Зося хоч і мерзенна сусідка, але пенсіонерка і їй треба допомагати. От і допомогли, — підсумувала Нуська.

Ми сумлінно зібрали загублені лопати, аби, як сказав хазяйновитий Місько, не заіржавіли від ранкової роси, занесли їх до Васькового подвір'я і притулили коло воріт, а потім нарешті порозходилися по домівках.

Наступного дня в селі почали говорити про нечисту силу, яка вилазить із цвинтаря й ходить городами. Стьопка до лав особистих ворогів про всяк випадок записав і Нуську.

Про різну нечисть ми старалися не слухати, узяли собі вихідний і пішли на річку. Бо, як сказала Нуська, після тимурівської роботи вкрай потрібно добре відпочити.

Про ювілеї та каруселі

— Дарко-о-о-о! — волає Нуська з самого ранку, і я знаю, чому вона кричить.

Вистрибую з хати через вікно й біжу «на наше місце». Поряд із моєю хатою — дитсадок. Це улюблене місце для ігор, бо тут безліч усіляких закапелків, машинок, хатинок, куди можна заховатися. У дворі пивниця, старезна, вдавлена в землю, заросла травою й мохом. На дашку вже сидять Нуська з Міськом.

— Ти не забула, який сьогодні день? — підозріло перепитує Нуська.

Я не відповідаю, а простягаю їй шоколадку. Натомість отримую ніжик зі зламаним лезом. Проте ним ще можна щось перерізати. Місько отримує від нас столярський клей і жменю цвяхів і розцвітає щербатою усмішкою. А потім дарує нам по прекрасній скляній кульці.

Сьогодні в нас дуже гарний день. Сьогодні наш ювілей. І цей дитсадок є не просто місцем виховання малолітніх бешкетників — це ритуальне місце й ритуальна пивниця. Бо саме тут ми почали дружити. Місько й Нуська «відмотали» в цьому дитсадку від дзвінка до дзвінка. Мене ж у старшій групі перевели до міського садочка, звідки я пішла до міської школи.

Але колись ми разом гралися на ось цьому подвір'ї й навіть боялися пивниці. Бо коли занадто вже дуріли й ніяк

не могли вкластися спати в обід, вихователька, показуючи нам на пивницю, заявляла, що там живе Бабай. Страшний старий Бабай, який колись таки вилізе і з'їсть нас, нечемних.

Згодом бідна вихователька, як я тепер розумію, прокляла той день і час, коли вигадала страшного Бабая, який налякав усіх дітей, але не мене.

Ні, Бабая я боялася. Але захотілося побачити його і спитати, чого він сидить у темній пивниці, коли надворі сонечко, і чого на пивниці висить старезний іржавий замок. Може, то його, бідного Бабая, карають і тримають у підземеллі?

Стільки запитань на мою маленьку дитячу голівку було забагато, тому, вирішивши прояснити для себе хоч щось, я дочекалася святого для мене часу — обіднього сну.

Узагалі всі нормальні діти обідній сон у дитсадку ненавиділи лютою ненавистю, плачучи, вкладалися й довго не могли заспокоїтися. Кому хочеться лежати під теплою колючою ковдрою в гарячий літній день? Але на мене загальні правила не діяли, здебільшого тому, що я жила через паркан і виховательки щиро намагалися сплавити мене додому.

Дух колективізму час від часу гнав мене до загальної спальні — і я чемно вкладалася поряд з іншими дітками. І навіть намагалася спати, щоб лише бути такою, як усі.

Але того дня, як хитра лисичка, я «офіційно» пішла додому, а вдома про мій прихід не знали — думали, що я мирно сплю в садочку.

Я ж підстерегла, коли пивницю залишили відчиненою, і полізла всередину.

Світла не було. Навпомацки я злізла по хиткій напівзогнилій драбині і стала на втоптану долівку.

Було страшно, було справді страшно. Ноги трусилися, зуби цокотіли. Але із завзяттям фанатика я обмацала кожен сантиметр пивниці. Руки кілька разів угрузли в гнилі буряки, цвілу картоплю і ще щось страшенно смердюче. Але волохатого (чомусь я була переконана, що він має бути волохатим) Бабая не було.

Бідна вихователька ледь не знепритомніла, коли, вимащена землею, гнилими овочами, з павутиною у волоссі, я стала перед її очима й розчаровано сказала, що в пивниці Бабая немає...

Того ж таки дня до мене підійшла Нуська й поцікавилася:

— Ти справді лазила в пивницю?

— Лазила, — розчаровано підтвердила я, досі сумуючи за Бабаєм.

— А мене туди так і не пустили! — заздрісно сказала Нуська. — Давай дружити?

— Давай! — сказала я.

— Ти ще з Міськом дружи, добре? Він зараз у кутку відстоїть і буде з нами гратися, — повідомила нова подружка.

Відтоді ми щороку святкували наш ювілей. Нам подобалося, що було літо й гарна погода. Подобалося, що ми

ніколи довше, ніж на день, не сварилися й нам було цікаво разом.

Пивниця виглядала маленькою. Дивлячись на неї, ми розуміли, що добряче вирости, і пишалися цим.

— Як відсвяткуємо? — поцікавився Місько.

— Давайте просто погуляємо? Мирно! — запропонувала я.

— І то треба! Відзначимо ювілей мирною прогулянкою! — підхопив ідею Місько.

Нуська подумала й погодилася.

— Але візьмемо Собаку, аби Стьопка дорогою не вчепився, — сказала вона, і ми пішли гуляти.

Нуська не особливо напружувалася з іменами для свійських тварин. У неї вдома жила Киця, Корова, Свиня й Собака. Різну дрібноту, як ото кролів, курей та качок, Нуська називала виключно у множині. Собака в Нуськи був особливий, можна сказати, заслужений собака. Зовні нагадував добряче теля, а характер мав, як у легендарного пса Баскервілів.

Ніхто з односельчан до Нуськи без особливої потреби не заходив. Собака визнавав лише нас із Міськом — особливо не ластився, але й загризти не намагався.

У селі ще не забули ліричної історії про те, як Нусьчині батьки поїхали кудись на весілля й затрималися на тиждень. Нуську до себе покликала далека родичка. А про Собаку по малолітству Нуська забула. Собака витримав без їжі три дні й чомусь навіть не вив. А на третій день якийсь

пришиблений на всю голову злодюжка, явно не місцевий, вирішив залізти до Нусьчиної хати.

Сусіди аж замилювалися: вони ніколи б не подумали, що людина може видертися на триметрову гладеньку стіну. Але злодюжка сидів на вузькому піддашку сарайчика й волав на всю вулицю. Собака мовчки сидів й облизувався.

Довелося терміново шукати Нуську. Коли вона прибігла додому, Собака меланхолійно дожовував другий черевик непроханого гостя, не зводячи очей із піддашшя. Лише коли Собаку відвели за огорожу й зачинили, злодюжка наважився спуститися, і то довелося тягнути драбину. Як він на ту висоту вистрибнув, чоловік згадати не міг.

Він подивився в Нусьчині очі і сказав:

— Чесне слово, ніколи не крастиму!..

Отож ми йшли собі селом. Не бігли, не тікали ні від кого, не несли крадені яблука, не задумували жодної капості, а просто йшли й насолоджувалися неспішною прогулянкою.

Десь далеко в кінці вулиці виднілася постать цьоці Зосі — невгамовна сусідка кудись прошкувала. Але вона не бачила нас, а ми вдавали, що не бачимо її. Ну а навіщо нам зайві проблеми, тим більше у свято?

Нас обігнав дід Грицько. Він віз порожню тачку на поле, де планував, вочевидь, якісь сільськогосподарські роботи.

Собака діда Грицька любив. Іноді він, ідучи до діда Петра, заходив до Нуськи, витягував із кишені шмат ковбаси, давав Собаці й лагідно казав:

— Їж, песику, їж, кудлатий!

Згадавши про усі оті ковбаси, Собака вирішив привітатися з дідом. Підбіг до старого, піднявся на задні лапи, передні поклав дідові на плечі й лагідно сказав у вухо:

— Гав!

Дід озирнувся, побачив на відстані кількох сантиметрів здоровенну пащеку, охнув і випустив з рук тачку.

Ми, ніби в кіно, спостерігали, як тачка з шаленим гуркотом мчить вулицею, вирішивши збити єдиного пішохода — цьоцю Зося. Жінка навіть не встигла нічого зрозуміти. Уже за секунду вона сиділа в тачці, а перед її ошелешеними очима мигтіли знайомі пасторальні пейзажі. Тачка зупинилася аж у кінці вулиці, зустрівши на дорозі електроопору. Цьоця Зося зробила в повітрі красивий кульбіт і приземлилася в неглибоку калюжу.

Місько подивився на нас круглими очима і сказав те, що ми й самі вже зрозуміли:

— Кращого ювілею в нас уже не буде!

Лише через кілька років я усвідомила: того незабутнього дня цьоця Зося першою з нашого села дізналася, що таке «американські гірки», чи то пак, їхній сільський варіант.

Про сільську їжу й різні неприємності

Навіть не знаю, що краще: жити в селі постійно чи приїжджати на канікули й у стислі терміни примудритися виконати й перевиконати програму вгрузання в різні пригоди. Також не знаю, що краще: мати в селі законних діда-бабцю й перебувати під їхньою опікою чи жити, як ото я, самотійно. Чи майже самотійно. Бо раз на кілька днів мама-тато таки приїжджали, поодиноці чи разом, і старанно бралися за моє виховання.

Що найгірше в самотійному канікулярному житті? Зізнаюся чесно: відсутність самодисципліни. І тому я страшенно не любила п'ятниці: дня, коли мала приїхати мама. Перейнята моїм самотійним сільським життям, вона цілими днями варила-смажила-пекла й забивала їжею не лише холодильник, але й комору.

Якби ж просто варила... А то ж вимагала, аби я поїдала всю ту їжу.

Ви пробували колись самотійно впоратися з каструлею голубців, мискою вареників, горою пиріжків і кількома тарелями салату? І це далеко не повний список. І то в селі, де на кожному кроці — полуниці-яблука-груші-черешні-огірки-помідори... Більшість із цього — крадене, а тому вдвічі смачніше. Не тому крадене, що вдома все те не росло. Росло, ще й як. Але не завжди був час іти на рідну домашню грядку. Тому йшли на ту, яка ближче. А кількість нарваної

продукції залежала від двох показників: наявності вдома хазяїна й неприв'язаного собаки.

Ми бігали, гралися, годинами купалися в річці, нашвидкуруч перекушуючи шматком хліба з сіллю. Іноді мастили скибку смальцем і щедро посипали зверху цибулькою.

А потім наставав апокаліпсис, тобто п'ятниця — от-от мала приїхати мама. Я відчиняла холодильник і з жахом розглядала переповнені полицки.

Викинути їжу я не могла. Нас усіх змалку навчили: якщо шматочок хліба навіть випадково падав на землю, треба нахилитися, підняти його, поцілувати, а потім примостити десь для пташок. Але не викидати й не кидати на дорогу, де хтось випадково міг на нього наступити.

Нуська й Місько допомогти не могли. Їх відгодовували у власних домівках.

Дивлячись на годинник, стрілки якого невмолимо рухалися до години-ікс, я наповнювала миску голубцями й ішла до Пушка.

— Рідний, хороший, їж, бо мене мама битиме! — благала я.

Пушок давився голубцями, але їв. Та рано чи пізно й у ньому закінчувалося місце.

— Щось ти така худя! — бідкалася мама, розглядаючи мене.

— Та на ній сала, ніби вдвоє газету склали! — додавав тато.

Мама не витримувала й починала репресії: домовлялася з кимсь із сусідів, що я щодня питиму свіжовидоєне молоко. Усі довколишні корови ставали моїми ворогами. Більше за них я не любила лише цьоцю Зося, яка одного чорного для заявила мамі, що найкраще діти поправляються від козячого молока.

З її козою Грушкою ми й так перебували в контрах. Клята тварюка, щойно помітивши когось із нашої компанії на цьоцізосиному подвір'ї, починала мекати, ніби її різали. Цьоця Зося вистрибувала на тривожні звуки і, як би ми не ховалися, вираховувала наше місцеперебування. А далі виховувала, як уміла, тобто кропивою.

Ми втікали хто куди, а навздогін нам лунало Грушчине «бге-е-е-е»...

І тепер я мала пити козяче молоко?

Ну нехай Міська Грушка мала за що не любити. Колись, скориставшись цьоцізосиною відсутністю, він заліз на козу і спробував покататися. Від здивування Грушка навіть не відразу скинула його, а лише через кілька хвилин, прикинувшись поні й гарцюючи з Міськом на спині, довезла його до кущів шипшини й катапультнула прямісінько в колючі зарослі.

Але за що Грушка незлюбила нас із Нуською, ми не знали. Через день виявилось: усе, що відбувається, уже вирішено десь угорі.

Коли я припленталася з кружкою у руках на цьоцізосине подвір'я, саме до вечірнього доїння, стримуючи нудоту й огиду, я побачила: гидко не лише мені. Грушку обурих той

факт, що саме я дегустуватиму її продукцію. Дочекавшись, коли кружка наповниться молоком, Грушка граційно махнула рогами, і весь вміст кружки вилився на цюцю Зося. Я торжествувала, поки цюця Зося останніми словами кляла й мене, і козу.

Так у нас не склалося з молоком. Зате продовжити молочну епопею примудрилася наша кішка Муська.

Це було унікальне створіння. Мені весь час здавалося, що вона не розмовляє тільки тому, що не хоче. Муська розуміла геть усе й усією своєю котячою душею старалася якщо не допомогти мені в сільських буднях, то хоча б гідно помститися за мене ворогам.

На що здатна Муська, знала вся вулиця, бо кішка професійно ловила не лише мишей і щурів, але й кротів на грядках.

До того ж вона патрулювала на багатьох подвір'ях, даючи можливість кільком десяткам котів відпочивати й займатися своїми справами. Усю спійману і придушену живність Муська відносила на поріг тієї хати, де був спійманий шкідник, і старанно складала на порозі.

Лише для цюці Зосі кішка зробила виняток. Після того, як мене покарали за щось через ябеду-сусіду, Муська спокійно спіймала мишу, дочекалася, поки цюця Зося вийде у справах, прошмигнула до хати і старанно примостила трофей у ліжку під ковдрою. Верещала цюця Зося старанно й голосно. Але довести, що шкоду заподіяла Муська, не могла. Я відкидала всі звинувачення

й пояснювала, що миша здохла самотійно. А чому в ліжку? А хто їх, мишей, знає.

Уже другого дня після молочної історії я сиділа біля хати й читала пригодницьку книжку. На вулиці залунав обурений крик. До цьоцізосиної хати звично бігли сусіди. Пішла туди і я.

Цьоця Зося, ніби жива статуя, височіла посеред кухні. На плиті стояла каструля з молоком. Поряд сиділа Муська, незворушно замочувала лапку в каструлю, визбирувала пінку, яку цьоця Зося любила понад усе, і спокійно її злизувала.

Через два дні сусідка перестріла моїх батьків ще біля автобуса і сказала, що не хоче бачити в своїй хаті ні мене, ні мого кота, і що молока для нашої родини в неї немає.

Про прибульців та справи земні

Як і кожна пересічна дитина, я мріяла стати космонавтом і з раннього дитинства готувалася до цієї почесної місії. Усі знали: чим раніше розпочнеш підготовку, тим більше шансів, щойно розпочнеться набір у школу космонавтів, потрапити у відкритий космос та на інші планети.

Кілька бібліотекарів уже прокляли своє нещасне життя і злу долю, яка занесла їх на роботу в дитячу бібліотеку неподалік від мого будинку. Я ходила до них, як на прощу, і вимагала книжок про космос.

Я малювала космічні карти й вигадувала назви галактик і планет. А ще усе мої друзі змушені були гратися в космонавтів.

У місті в мене було два космічні кораблі: один — на верхівці аличі, яка мирно росла на сусідньому подвір'ї й не підозрювала про своє історичне значення, інший містився неподалік, поміж двох дерев, які химерно сплелися корінням і утворили щось на зразок сидінь.

Третій космічний корабель рятував мене під час канікулярних буднів, а Місько й Нуська були моїм екіпажем. Друзі скептично ставилися до моєї космонавтської мрії, але полетіти до інших планет хотіли. Тому мусили тренуватися.

Ми сиділи на височенному горіху і їли свіжо украдені з дитсадка яблука. Не те щоб на власному подвір'ї не було яблук, але крадені смакували дужче. Зелепужний «білий

налив» хрумтів у нас на зубах — і то була справжня їжа космонавтів. Наші футболки понадувалися від злочинних плодів, а обгризені качани ми кидали вниз, на невідому планету.

— Як гадаєте, монстри Залізної планети дозволять нам злетіти в космос? — шепотіла Нуська.

— Ми становимо для них загрозу, тому дозволять, — переконувала я, вгризаючись у яблуко.

— А я думаю, що їм простіше нас ліквідувати! — приречено мовив Місько й, зі злості на нелегку долю, з усієї сили шпурнув недогрижене яблуко вниз.

— Та щоб вас лиха година побила! — закричав десь внизу прибулець.

Через листя ми виглянули в ілюмінатор і побачили злющу цьоцю Зосю, яка стирала рештки яблука зі свого обличчя.

— Господи, за що? — підняла голову догори Нуська. — Потім скажуть, що ми це навмисне зробили.

— Що їй, заляло десь на нас? — долучився до розмови з небом Місько. — Ми ж її не чіпали!

Довелося терміново повертатися на свою планету, нехай вона зла й несправедлива, нехай ходять по ній різні Стопки й цьоці Зосі, але ж ця планета нам рідна.

Ми приземлилися на грішну землю й замислилися, чим би зайнятися далі. Але тут Міська покликала бабця, я згадала про вічних колорадських жуків і попленталася на грядку, а Нуська десь завіялася.

Повернулася вона через годину, з круглими нажаханими очима.

— Дарко, хтось знайшов наші «секрети»...

У мене підкосилися ноги.

Кілька днів тому ми з Нуською зробили спільний «секрет»: вирили ямку, виклали на позлітці від шоколадки квіткову композицію з кількох кульбабок і волошок, прикрили скельцем і засипали землею.

Такі схованки в нас називалися «секретами», їх обов'язково робила кожна дівчинка — самотійно або з найріднішою подругою.

І от сьогодні Нуська вирішила навідати наш «секрет» і побачила, що скельце розбите, а квіти недбало перемішані.

Це була катастрофа вселенського масштабу. Тому Нуська витратила годину часу й навідала ще кілька схованок. Дві з них були розкопані, а про інші невідомі вандали, мабуть, не довідалися.

Ми сіли вирішувати, що робити. Бо коли вже вороги наші до «секретів» добралися, то порядку в цьому світі таки немає.

— Що сталося, що ви такі тихі? — виринув із-за кущів Місько.

Ми презирнулися. Традиційно хлопчикам про «секрети» не розказували, навіть не знаю чому. Але ж це Місько, наш Місько, з яким і на землі добре пліч-о-пліч мужньо долати неприємності, і в космос колись летіти доведеться, та й узагалі... Секрети від таких друзів — то свинство.

Нуська зітхнула й повела Міська показувати зруйновану схованку.

— Який у цьому сенс? Ну, в цих «секретах»? — ошелешено дивився на нас Місько. І ми не знали, що йому відповісти.

— Ясно. Буду вважати, що це черговий суто дівчачий прибабах. Але лізти до таких речей чужим таки не можна.

Місько почав шкребти розпатлану чуприну, а ми з надією дивилися на нього.

— Давайте так: нині розходимося, а завтра підете робити новий «секрет». А я сидітиму в засаді і стерегтиму, хто до нього полізе.

— І що робити зі злодієм? — схлипнула я.

— Не зі злодієм, а з вандалом! — виправив мене Місько з розумним виглядом і додав: — Потім вирішимо. Головне — спіймати.

На ранок ми з Нуською пішли копати ямку. Хоч і знали, що цей «секрет» несправжній, бо за нами підглядають, але коли скло накрило викладений нами візерунок і чорна земля поволі приховала всю цю красу, ми відчули, ніби робимо якусь дуже-дуже важливу справу.

Нуська піднялася, обтрусилася землею з колін і зашипіла:

— Дарцю, перестань зиркати на липу, Міська спалиш!

Місько справді сидів, замаскувавшись серед духмяного липового цвіту. І я раптом йому позаздрила. Мені теж захотілося туди, до жовтих квітів, від їхнього запаху аж голова йшла обертом.

— Дарцю, — бубніла Нуська, — ходімо нарешті.

Ми зробили незалежний вигляд і, гордо піднявши голови, пішли до Нуськи. За годину нас знайшов сердитий Місько.

— Їсти дайте! — він вгризся в шматок хліба і просто з банки надпив сметану.

— Добре вам! А я, коли йшов у засаду, поснідати забув!

— Міську, не дратуй нас. Кажи: хтось приходив?

— Стьопка! — втомлено відповів Місько.

— Не розумію, — замислилася Нуська. — Ми ж його фактично не чіпаємо. Ну, зовсім трішки, і то — за вредність. Чому ж він ніяк не відчепиться?

— Може, йому нудно жити? Чи новий синець під оком знадобився? — припустила я.

— Ну, синець я йому зараз організую! — підвелася на рівні ноги Нуська.

— Ану сядь! — гиркнув Місько. — Синець — це надто просто, треба його чимось глобальним зайняти.

— Ага, і суспільно корисним! — додала я.

До нас підійшов Собака й лизнув Міська у вухо.

— А давайте зробимо Баскервільського пса? — загорілася Нуська. — Фосфор я знайду, вимастимо Собаку й випустимо на Стьопку, коли він уночі з танців ітиме.

— Не можна! — заперечив Стьопка. — Я читав у науковому журналі, що це шкідливо і тварина може померти!

Ми ще трішки подумали й радісно підстрибнули.

— Починаємо секретну операцію! — сказала Нуська.

А Місько додав:

— Держись, Стёпко!

Про Стьопку й сільську фауну

Зранку ми трое активно збирали колорадських жуків на моему городі. Цьоця Зося спантеличено поглядала в наш бік.

— Щось ці малі шкідники задумали, — сказала вона дідові Петру, який шкандибав до крамниці по хліб.

— Та працюють діти на городі, старшим допомагають. А ти лише про пакості думаєш! — відгукнувся дід і доброзичливо гукнув у наш бік:

— Молодці!

Ми синхронно повернулися до діда й заусміхалися на всі пломби.

— Швидше працюйте! Часу нема! — скомандувала Нуська, і ми знову схилилися над картоплинням.

Велика справа — компанія. Як нидієш над грядкою самотійно, вона видається довжелезною, і час тягнеться, ніби гумовий. А коли поряд і Нуська, і Місько, то й жуків стає менше.

За годину ми сиділи в кущах біля Стьопчиної хати. Наш ворог теж ходив по городу і збирав жуків. А як ще може починатися ранок сільського школяра?

Ось він розігнув спину й пішов до хати. Нуська вужем прослизнула на город і почала витрушувати «наших жуків» на Стьопчину картоплю.

За кілька хвилин Стьопка, у новій тенісці й модних штанях, викочував велосипед зі стодоли. А ще за якийсь час

його бабця подибала за чимось на грядку.

— От гаспидська дитина! Бандюк недорізаний! — залунало над грядками. — Повернися ж лише додому!

Нуська штовхнула мене ліктем, і ми радісно пішли гуляти.

Наступного ранку довелося вставати раніше. Над селом лише підіймалося сонечко, а ми вже визбиравали жуків на Нусьчиних, Міськових і моїх грядках.

Цьоця Зося аж на пошту не пішла, так її здивував наш потяг до праці. Сусідка сиділа за парканом і розважалася тим, що коментувала нашу роботу, ніби телеведучий — футбольний матч.

— І от Місько переходить на другу грядку! Його наздоганяє Дарка, але Місько впевнено тримає лідерство!

Десь із-за хати, слухаючи цьоцю Зося, хіхікала Міськова бабця.

Нуська злилася, але відволікатися на сварку з цьоцею Зося не було часу.

— От розберемося зі Стьопкою — я їй влаштую, — погрожувала Нуська пошепки, косячись на цьоцізосин двір. — Я на її шпигунську натуру знайду таки управу!

За півгодини ми лежали в уже знайомих кущах.

Стьопка сердито збирав жуків. Його баба час від часу виглядала у вікно, аби переконатися, що внук таки працює.

Стьопчина баба Параска — то окрема історія. Вона була наче добрий спортсмен — майже два метри заввишки й півтора завширшки. Казали діди, що в молодості Параска могла вгодоване телятко підняти, як кошеня. Правда це чи

діди прибріхували — не знаю. Але рука в баби Параски була важка — і до Стьопки вона застосовувала жорстку дисципліну.

Стьопка здихався роботи й пішов переодягатися. Нуська поповзла на грядку й витрусила жуків на картоплю.

— Чекай-чекай! Куди розігнався? — вилетіла з хати баба Параска. — Зараз я перевірю твою роботу.

— Бабо, кажу вам, нема там ніяких жуків! — кричав із хати Стьопка.

Баба нахилилася над грядкою й побачила, як купа жуків натхненно їсть картоплю. Вона мовчки пішла до хати й витягла звідти внука за вухо.

— Бабо, ви казилися! — репетував Стьопка.

Баба мовчала й не відпускала Стьопчине вухо. Вона дотягла внука до картоплиння й почала тицяти носом у куці.

Побачивши гору жуків, Стьопка так здивувався, що навіть кричати перестав. Стояв і протирав очі. Потім побіг за стодолу й витягнув з-під лавки банку, де плавали раніше визбирані шкідники. Але й на картоплі жуки були — і то ж немало.

Зітхнувши, Стьопка почав друге коло. Він швидко визбирав Нусьчиних колорадів і з відчуттям виконаної роботи пішов до хати.

Тим часом Нуська швиденько трусила на грядки вже Міськових жуків. Баба Параска спокійно вийшла з хати, пройшлася городом і аж за голову вхопилася.

Переодягнений Стьопка вже сідав на велосипеда, коли його знайшла караюча бабина рука.

Кілька хвилин над городами було чути Стьопчині завивання, а далі він почав збирати жуків утретє. Баба Параска спостерігала за процесом.

— Міську, роби щось! — наказала Нуська.

Місько відповз подалі від нас і матеріалізувався біля Стьопчиної хвіртки.

— Доброго ранку, бабцю! — ввічливо проспівав він.

— Доброго, дитино! — відповіла баба Параска, продовжуючи спостерігати за роботою внука.

— Мене послала до вас моя бабця. Чи не могли б ви позичити нам кориці?

Баба Параска пошкандибала до хати.

Стьопка пильно оглянув останні куці й пішов до хати. А Нуська полізла на город із останньою партією жуків.

— Щиро дякую! — голосно повідомив про бабине повернення Місько.

— Та не репетуй так! Я не глуха! — баба Параска провела його до воріт і мирно повернулася в хату. Повз картопляні грядки. Раптом вона зупинилася як укопана.

Ідучи додому, ми знову почули Стьопчині завивання.

— Ну що? Тепер його баба тиждень не випускатиме з дому, — констатувала Нуська.

— І сяде нормально він не скоро! — додала я.

— Чим займемося далі? — запитав Місько.

Ми пішли на «своє» місце — до старої пивниці. Вирили там ямку, вклали серед квіточок одного колорадського

жучка, присипали його корицею, накрили склом і закопали.

— А в цих «секретах» щось таки є! — сказав Місько.

І ми погодилися.

Про народну медицину і стоматологію

У кожного хоч раз у житті боліли зуби. Винятків не буває. Улюбленим прокльоном цьоці Зосі, який вона використовувала для найбільших ворогів, було «А хай тобі дохтор усі зуби повідирає — і лише один залишить. І хай той один зуб тебе болить безперервно!».

Страшний прокльон, бо хворі зуби — то велика печаль.

Коли якийсь дідько вигadaв зубний біль, небо послало людям стоматологів.

Але хто б до них пішов зі своєї волі?

Був стоматолог і в нашому селі. Молодий лікар, який приїхав сюди на роботу, пережив свого часу незабутні хвилини, побачивши в кріслі цьоцю Зося. Бо після знайомства з бормашинкою цьоця Зося вручила лікареві видерту з м'ясом ручку від новісінького крісла. Відремонтувати те крісло так і не вдалося. Воно стало своєрідним сільським стоматологічним пам'ятником цьоцізосиним зубам.

Того дня все було не так із самісінького ранку. Місько тримався за щоку і страдницьки вив на люстру. Його баба спробувала все: умовляння, погрози, ремінець, сльози, знову вмовляння... Довести Міська до стоматкабінету не могла жодна сила.

Ми з Нуською сиділи в зажурі й не знали, як допомогти приятелю.

Мої зубні проблеми вирішували в місті — і теж ремінцем. Лікар намагався поставити пломбу, а мама синхронно з його рухами розмахувала знаряддям педагогіки перед моїми очима.

Нуська такі проблеми вирішувала самотійно, висмикавши половину молочних зубів старим перевіреним методом — ниточкою.

Згадавши про цей спосіб, ми помчали до Міська й, видершись на яблуньку, залізли до його кімнати.

— А давай ми тобі зуб вирвемо, та й по всьому? — запропонувала Нуська.

— Я до лікаря не піду! — категорично заявив Місько.

— Та навіщо нам лікар? Ми й самі впораємося.

Зі знанням справи Нуська прив'язала нитку до стражденного зуба, а другий кінець нитки закріпила на ручці дверей. І наказала:

— Поклич бабу.

— Уи-а-уо! — сказав Місько.

— Що-що? — не зрозуміла я.

— Нитка йому заважає! — розтлумачила Нуська. — Каже, що не покличе нізащо.

— У-у-у-у! — підтвердив Місько.

Нусьчин кулак опинився біля його носа.

— Ану швидко клич бабу, а то підеш за компанію ще й до травматолога!

— А-а-а-о-о-о-о! — зарепетував Місько.

— Що сталося? — закричала у відповідь Міськова баба, підбігаючи до дверей і шарпаючи за ручку.

Місько зробив дивовижний пірует у повітрі і притиснувся щокою до дверей.

— Навіть не думала, що він може так стрибати!

— Я еш не уав! — скептично погодився Місько. З його рота стирчала нитка, а зуб і далі болів.

— Що ви тут витворяєте? — закричала Міськова баба. — І коли все це закінчиться?

— Ми хотіли йому зуб вирвати, — пояснила Нуська. — Думали, ви відчините двері — й зуб вилетить.

— Тільки не додумалися попередньо Міська до ліжка прив'язати, — додала я.

— Чи ви подуріли? А якби ви йому всю щелепу висмикнули? Де я гроші на протези візьму?

Місько нажахано витріщив очі.

— Протези?

— А ти як думав? Усі діти будуть як діти, а ти на ніч будеш зуби у скляночку з водою класти! — малювала перспективу баба.

— Я не хо-о-о-чу! — заголосив Місько.

— Йди до лікаря!

— Не піду-у-у-у!

— Може, вигріти йому той зуб? — спитала я жалісно. Дуже вже шкода було мені Міська.

— Содою й сіллю прополоскати? — долучилася до розмови Нуська.

— Та гріли й полоскали, не допомагає. Кара Божа мені з цією дитиною! — бідкалася Міськова баба.

— Ох, Міську, не ображайся тільки! — сказала раптом Нуська.

— За що? — підозріло глянув на неї Місько.

— Я щиро прошу вибачення!

З цими словами Нуська, як тигр, стрибнула на Міська й заломила йому руки.

— Дарцю, в'яжи! — закричала вона.

Я вхопила перше, що потрапило під руку (то були старі бабині колготи) і зав'язала вузол на Міськових зап'ястях.

— Пішли до лікаря! — сказала Нуська.

І ми поволокли бідного Міська сходами вниз. Баба перехрестила нас на дорогу.

Півсела збіглося дивитися на цю процесію. Місько пручався, як міг, але ми не здавалися. До стоматологічного кабінету хлопець дійшов із кількома новими синцями, але то було не через нас. Він просто падав іноді по дорозі, а нести його через півсела нам не вдавалося.

— Треба було тачку взяти! — сопіла Нуська, підштовхуючи Міська в плечі. Той намагався зачепитися хоч ногами за одвірок.

Кілька бабусь, які сиділи в черзі, перелякано повставали.

— У нас критичний випадок, ми поза чергою, — повідомила Нуська, і ми запхнули Міська в сільський осередок інквізиції.

Молодий лікар ухопився за серце.

— Що ви зробили з хлопцем?

— То не ми, то зуб! — намагалася пояснити Нуська.

— Навіщо ви його зв'язали?

— То в нас так працює «швидка допомога», — зіронізувала Нуська, витираючи піт із чола.

Місько виявився нелегкою ношею.

— Зараз я тебе розв'яжу! — кинувся лікар до Міська, але ми зарепетували:

— Ні! Втече — самі ловити будете. А бігає він швидко.

Місько страдницьки дивився на бормашину.

— Ну, сідай тоді, — змирився з своєю долею лікар і вмостив Міська у крісло.

Він подивився на зуб і розсміявся:

— І оце все? Та його пальцями можна витягнути!

І довірливо запхав пальці до Міськового рота.

Вийняв він їх уже з зубом, а додатково — зі слідами укусу.

— Ти чого кусаєшся! — закричав, але було пізно. Ми всі вистрибнули в найближче вікно.

— Зуб ще болить? — поцікавилася Нуська, приземляючись на клумбу під вікнами.

— Ні, перестав! — радісно сказав Місько.

— Дякуємо, лікарю! — закричали ми у вікно й побігли додому.

Нам услід лунала стоматологічна лайка.

— Не виживе він у нашому селі! — подумала вголос Нуська.

Їй було шкода бідного лікаря. Мені теж. І тільки Місько з апетитом жував яблуко, щойно поцуплене з чийогось подвір'я.

Про дороги, прямі й не дуже

Людина, яка проектувала вулиці в нашому селі, була, мабуть, не надто мудрою. Принаймні мене таке планування зовсім не влаштовувало.

З одного боку, уся наша компанія — Місько, Нуська і я — були сусідами. З іншого — щоб добратися до друзів офіційним шляхом, тобто через ворота, треба було долати чималі відстані. На кожній вуличці, переважно, було по одній-дві хати. От тільки через таке планування, аби зайти до сусіда, доводилося виходити зі своєї вулички, йти центральною дорогою, а потім ще й сусідньою вуличкою.

На нашій вуличці стояв мій будинок і дитячий садок. На сусідній, через одну хату від дороги, жила Нуська. Наші садки розділяв єдиний паркан. Але за правилами треба було обходити три будівлі, щоб потрапити до подружки. Хто б із таким змирився? І так часу катастрофічно не вистачало. Тому ми з Нуською витягнули нижні цвяхи з однієї широкої дошки в паркані й «випрямили» сусідську дорогу.

З часом навіть наші батьки почали лазити через цю дірку — наше нововведення всі сприйняли позитивно.

Значно складніше було скоротити дорогу до Міська. Бо обходити доводилося цьоцізосину хату, а кожна зустріч із вредною сусідкою перетворювалася на глобальну історію з тривалим доданням наслідків.

Скориставшись сусідчиною відсутністю, ми теж повисмикували цвяхи з її паркана, але ця ідея з тріском провалилася. Наш лаз чомусь викликав величезний інтерес у кози Грушки. Вона почала користуватися проходом і урізноманітнювати своє нудне козяче життя.

Хтось недурний колись сказав, що тварини схожі на своїх господарів. Грушка була схожа на цюцю Зося, як сестра-близнючка. Тільки з рогами.

Минулого літа, вибравшись через нашу дірку, коза лише за день примудрилася залишити про себе незабутні враження не одному сільському мешканцю.

Почала вона з того, що обгризла квіти на клумбах під сільрадою, клубом і поліклінікою. Чи то якась трава на неї вплинула неправильно, чи просто необмежена воля стукнула по козячій голові, але Грушка грайливим галопом пострибала сільськими вулицями, штрикаючи рогами всіх перехожих. Уже через годину Стюпка і його друг Васько сиділи на сусідніх гілках високої верби, а Грушка бігала навколо дерева й мекекала на адресу хлопців якісь козячі прокляття.

Незабаром на тій же вербі опинився й дід Петро, який здуру вирішив визволити хлопців і взявся за Грушчине виховання.

Поштарка так і не донесла пенсію бабі Парасці, зависнувши на яблуньці. Сумка з листами й газетами зосталася під деревом, тому Грушка змогла пережувати по одному примірнику журналів «Навколо світу» й «Барвінок».

Міськові, який хотів урятувати журнали, довелося сидіти на дві гілки нижче від Стьопки. Саме так, завдяки Грушці, між давніми ворогами запанувало нехай коротке, але перемир'я.

Цьоця Зося в цей час сиділа на пошті й уголос читала газету. Відсутність поштарки на робочому місці її не бентежила, вдячних слухачів вистачало завжди.

Коли я прибігла на пошту й зарепетувала, що Грушка сказала, цьоця Зося у відповідь закричала:

— Ах ви ж паразити малі! Що ви зробили з моєю козою?

— Та навіщо нам ваша коза! — кричала я у відповідь. — Зніміть Міська з дерева!

У приміщення пошти якраз увірвався голова сільської ради.

— Чия клята тварина обгризла всі квіти в центрі села? — зарепетував він. — Завтра комісія приїжджає з району, а в селі жодної клумби!

Цьоця Зося відчула, що їй світять виправні роботи з відновлення клумб, підбрала довгу спідницю й побігла шукати козу. За нею гнався злий голова сільради, якому вже встигли доповісти, чия коза бігає вулицями й розважається на клумбах. Що тут довго розказувати... Голова був досить огрядним дядьком, тому видертися на вербу фізично не міг. Довелося йому дряпатися на яблуньку до поштарки. Але фізкультурою він займався дуже давно, тому Грушка встигла дещо вдосконалити його костюм, у районі філейної частини організму.

— Грушечко! Хто тебе, золоту мою, образив? — лагідно почала цьоця Зося, але коза не хотіла визнавати, що її свобода закінчилася.

Кілька незабутніх помахів гострими рогами — і цьоця Зося всілася на найближчому паркані, задираючи догори ноги, аби Грушка їх не дістала.

І хтозна, чим би все скінчилося, якби на місце події не забрів Нусьчин Собака. Він спокійно підійшов до Грушки, вхопив зубами її загривок і під конвоем довів до цьоцізосинового подвір'я. Коза під час цієї виховної процедури навіть не мекнула.

Після короткого розслідування лазівку знайшли й забили цвяхами. Нам довелося ходити навколо.

Цього літа ми знову спробували спростити дорогу. Місько висмикнув цвяхи з дощок і на їхнє місце вкрутив шурупи. Вийшла доволі симпатична конструкція.

Ми витягували нижні шурупи, прослизали на цьоцізосине подвір'я і вкладали шурупи назад у гнізда. Грушка смертельно образилася. Вона бачила, що ми лазимо в заповітну дірку, але сама зробити цього не могла.

Так, проповзаючи через грядку кукурудзи, ми одразу опинялися біля Міської хати. Повзти було цікаво, ми відчували себе партизанами, які пробираються до штабу через ворожу територію.

Цьоця Зося тричі перемацала весь паркан. Дощки наче на місці, цвяхи також. Але були там і сліди нашого перебування: то Місько спокуситься на стиглі помідори, то

Нуська відволічеться й обірве стручки солодкого молодого гороху.

Сусідка й у засаді сиділа, і ночами не спала, але спіймати непроханих гостей не могла.

Ображена Грушка жалісно мекала на паркан, але розшифрувати козячу мову цьоці Зосі не вдавалося. Доводилося застосовувати інші методи боротьби.

— Сусідко! А що то ваші городи третій день не поливаються? Вірите, що дощ буде, чи врожаю вже не треба? — турботливо запитувала вона мою маму.

Після короткої виховної розмови, замість піти засмагати на річку, я мусила витягувати з криниці важезні відра води й поливати клятї огірки з помідорами.

У той самий час Нуська зосереджено сапала грядку, бо: «Сусідко, а то ви бур'яни спеціально розводите, аби на петрушку тїнь падала?»...

А Місько розтрушував гній на грядки після цьоцізосиної репліки про необхідність удобрювання овочів.

Ми трудилися на городах, заробляючи мозолі на руках, цьоця Зося всоте придивлялася до дощок у паркані, коза Грушка мріяла про Стьопку на дереві й про помсту Собаці. Так минав день за днем.

— З цим треба щось робити, — сказала Нуська, розглядаючи свіжі мозолі на долонях. — Треба придумати щось таке...

— Здається, ми вже все перепробували... Що вдієш, якщо клята баба не перевиховується? — насупився Місько.

— Є в мене один план, але він потребує тривалої підготовки, — сказала Нуська й зітхнула. — Доведеться кілька днів бути чемними-чемними, аби приспати цьоцізосину пильність, інакше план не спрацює.

Ми з повагою подивилися на Нуську й погодилися бути чемними. Хоч ненадовго.

Про те, яким буває кінець світу

— Міську-у-у! — заволала я на всю горлянку.

— Агов! — відгукнувся Місько зі свого подвір'я.

— Коли нарешті якась біда вас позатикає? — долучилася до розмови цьоця Зося. — Репетуєте цілими днями попід вікнами. Так і заїкою можна стати!

Я виразно уявила собі цьоцю Зосю-заїку. Вимальовувалася дуже цікава картина. Але думати про це не було часу.

— Міську, а де поділася Нуська? — поцікавилася я в приятеля, забігаючи до нього в кімнату.

— До школи пішла.

— До школи? Так канікули ж!

— Не знаю. Сказала, що їй треба до школи, і пішла зранку.

Якби зараз небо впало мені на голову, чи цьоця Зося почала ходити на руках, чи Грушка заговорила людською мовою, я б здивувалася менше. Нуську й під час навчального року вдавалося загнати до школи лише добрим ременем.

Якось Нуська майже місяць пояснювала батькам, що навчання потрібне лише невдахам. Ставили ж колись люди хрестик замість підпису — і нічого їм не шкодило.

Тільки після того, як Нусьчин тато пообіцяв їй вирізати хрестик на тій частині тіла, на якій більшість людей сидять, Нуська відмовилася від своєї теорії.

А піти до школи на канікулах, та ще й зранку, та ще й із власної волі... Я відчула, як мені морозом сипонуло попід шкіру.

Поряд здригнувся Місько, розпачливо дивлячись на мене.

— Що вона могла такого задумати? — спитав він.

І я не знала, що йому відповісти.

Нуська прийшла лише через годину, у досить доброму настрої, і довго відмивала біля криниці бруднючі руки.

— Нусько, де тобою носило? — підбігла я до подружки.

— А я днями вчителя біології зустріла, він сказав, що в школі ремонт запланували. Треба було допомогти речі носити.

— І ти пішла допомагати? — дивилася я підозріло на Нуську.

— Ага! — спокійно підтвердила Нуська.

— Скажи чесно, нам чекати вибуху? Ти замінувала школу?

— Ні, навіщо? — доброзичливо всміхнулася подружка, але ця посмішка не заспокоїла мене, а ще більше налякала.

Нуська нашвидкуруч проковтнула шматок хліба зі смальцем і понеслася до воріт.

— Ти куди? — зарепетували ми з Міськом.

— До школи! Там ще кілька ящиків залишилося, треба допомогти перенести.

— Ми з тобою! — закричала я.

— Ні, не треба, в тебе біля хати роботи вистачає.

— Та ми допоможемо тобі! — заволав Місько.

— Не треба, я впораюся, — сказала Нуська й побігла.
Ми презирнулися.

— Тут щось нечисте, — почухався Місько. — Чому вона не хоче, щоб ми допомагали?

Я не знала, що сказати. Мені було сумно й самотньо, як ніколи.

У нас не було секретів, усе життя ми ділилися з друзями всім пережитим. Не завжди нам подобалися різні історії. Не завжди ми розуміли, чому хтось із нас робить саме так, а не інакше. Але якщо людина ось так робить, значить, має на те причини. А друзі існують не для того, аби про ці причини запитувати, а для того, аби мовчки підтримати й допомогти.

І тут раптом якісь таємниці. Це печалило і псувало усю красу літнього дня.

— Дарцю, пішли! — наважився раптом Місько.

— Куди? — зітхнула я.

— До школи! Подивимося хоч здалеку, що там відбувається.

— Не піду! — раптом уперлася я. — Якщо Нуська нам друг, то сама все розкаже. А підглядати я не піду.

— А якщо не розкаже? — прошепотів Місько.

— Тоді я з нею не дружу!

Я розвернулася й пішла додому.

— А як же я? — спитав мене Місько у спину, але відповідати я не могла. Я розуміла, що зараз сяду й розревуся, гірко, на всю вулицю. А плакати так у моєму віці було несолідно.

Я зачинилася в хаті й таки заплакала. Жодна робота не йшла до рук. Жуки не збиралися, грядки не поливалися. Баян очікувально дивився на мене, але від його вигляду мене починало нудити. Навіть цікава пригодницька книжка, яку я вчора роздобула в бібліотеці, видавалася найдурнішою в світі.

За годину я згадала, що треба купити хліба, і попленталася до магазину. Стала в чергу, а голова так і поверталася в бік школи, де компанія дітей і дорослих переносила якісь коробки й мішки. Час від часу там виднілася і яскраво-червона курточка Нуськи, і тоді я відвертала голову до стіни й розглядала свіжі батони.

З буханкою хліба в руках я брела додому, звично обгризаючи скоринку. Не тому, що їсти хотілося, а за неписаним правилом. Рідко хто тоді приносив додому цілий хліб. Уся скоринка згризалася по дорозі. Цим грішили не лише діти, але й дорослі.

У місті мій сусід балакав дорогою додому з приятелем і так захопився, що, підіймаючись сходами на третій поверх, виявив у руці лише маленький шматочок. Куди поділася ціла буханка, він так і не зміг пригадати. Довелося повертатися до магазину і знову займати чергу під здивованими поглядами сусідів.

— Дарцю! — зашипіло з-під кущів.

Там лежав Місько й рукою показував закличні знаки. Я пірнула в кущі.

Місько вгризся в мій хліб і кивнув у бік школи.

— Уже годину тут лежу. Носять коробки. Усі носять, і Нуська з ними.

— А мені що до того? — ображено запитала я.

— Але ж Нуська там, а ми тут, — намагався пояснити Місько.

— Якщо вона там — значить, їй добре й без нас. Ти як хочеш, а я пішла додому.

Я вилізла з кущів і пішла до рідної вулиці. Чула, що похнюплений Місько йде позаду. Час від часу він зупинявся й озирався, ніби хотів відчутися звичне Нусьчине плече. Але його не було.

Ми сіли на лавочці біля моєї хати й зажурилися. Через п'ять хвилин із-за кущів смородини вигулькнуло цьоцізосине обличчя. Вона вдивлялася в наші завмерлі фігури так, ніби хотіла їх оживити.

— Агов, шкідники! Ви чому такі тихі?

Ми промовчали. Нарешті Місько зітхнув і сказав:

— Я додому.

Він повільно пішов вулицею. Я бачила, як цьоця Зося ще намагається втягнути його до розмови, але Місько не піддався. Тихо зайшов на подвір'я й зачинив за собою хвіртку.

Я теж зачинила за собою двері.

Насправді в різних фільмах неправильно показували кінець світу. Справжній Армагеддон — це не вибухи й бомби, це не нашестя прибульців і не атомна війна. Кінець світу — це коли ти сидиш самотньо у своїй хаті й поряд немає друга. Кінець світу — це коли твій найкращий друг

зайнятий чимось без тебе, йому весело й цікаво, а про тебе
він навіть не згадує...

Про те, що після дощу завжди виходить сонце

— Да-а-а-арцю! — заволав знайомий голос під вікнами.

Я зістрибнула з ліжка, влетіла в шорти, натягла теніску, хлюпнула в обличчя холодною водою з відра й раптом згадала...

Це не сон. Це мені не приснилося. Ми таки посварилися з Нуською.

— Да-а-а-арцю! — звучало біля моєї хати.

Я вийшла на поріг і похмуро глянула в бік подружки. Життерадісна Нуська сиділа на траві і смикала за хвоста пухнасте кошенятко. А воно у відповідь, настовбурчивши загривок, кидалося на Нусьчину долоню.

— Нарешті прокинулася! Я тебе вже годину чекаю. Вирішила таки розбудити!

— І навіщо я тобі сьогодні здалася? — похмуро запитала я, дивлячись на Нуську.

Вона зірвалася на ноги, а кошеня пухнастим клубком покотилося по траві.

— Дарцю, ти образилася? Дарцю, глянь на мене!

Я не могла дивитися. Сльози зрадницьки виступили на очах.

— Дарцю, дурненька, це ж я! — Нуська вхопила мене за руку. — Припини, чуеш! Ну, не варто було вам з Міськом учора біля мене світитися. Ти ж сама знаєш: як тільки щось

у селі стається — одразу думають на нас. Тому я й вирішила, що краще розділитися. Щоб не одразу нас вичислили.

— Ти про що? — я змогла нарешті глянути на Нуську.

— Як про що? Про цьоцю Зося!

— До чого тут цьоця Зося? Ти пішла. На весь день! Гралася там біля школи! А ми були тут, самі! — не витримала я.

— Ходімо зі мною! — твердо сказала Нуська й міцно взяла мене за руку.

Ще півгодини вона затратила на вмовляння Міська вийти з хати. Тільки під загрозою стати парашутистом і вилетіти з вікна він нарешті вийшов і сердито подивився на нас.

Нуська потягла нас на своє подвір'я. Ми залізли за стодолу. Там, у вузькій щілині за дровітнею, була наша давня схованка. Кожного року вона все вужчала й вужчала. Протискаючись туди, ми розуміли, що ростемо й дорослішаємо, але все ж любили іноді залазити туди, хоча б задля спогадів про щасливе дитинство.

У схованці лежала продовгаста коробка.

— І що це таке? — похмуро поцікавився Місько.

Нуська мовчки відкинула кришку.

Ви знаєте, як це, коли волосся, наче дріт, підіймається на голові? Я вже знаю. І Місько теж.

У коробці лежав скелет. Справжнісінький людський скелет.

— Хто це? — спитав Місько.

— А ви здогадайтеся! — запропонувала Нуська.

Я відчула, як вечірня картопля підступає до горлянки.

— Я щось давно Стьопку не бачив! — сказав блідий Місько.

— Тю на вас! — зашипіла Нуська. — Ви на скелет подивіться! Правда, красивий? Хіба Стьопка так виглядатиме?

Ми глянули на скелет іншими очима. Справді, Стьопка так виглядати не міг.

— Ірина Станіславівна? — перелякано припустив Місько.

Ірина Станіславівна викладала в сільській школі математику. Вона була неймовірно гарна — висока, худорлява, з довгим руським волоссям. За таку вроду їй навіть прощали професію. Хлопці нишком милувалися нею й не прогулювали математику, хоча й отримували на уроках переважно двійки.

— Дарцю, Міську, спам'ятайтеся! Це ж шкільний скелет! — обурилася Нуська.

Справді, аж тепер ми зрозуміли, що перед нами експонат із кабінету біології. У кожнісінькій школі є такі скелети. Їх бояться першокласники й люблять випускники.

Скелетам запихають у щелепу цигарки, вішають їм на груди табличку «Мінздрав попереджав!», їхні черепи позичають, якщо шкільний драмгурток ставить Шекспіра, з ними навіть фотографуються на випускному...

— Нусько, де ти його взяла?

— Позичила! — безтурботно відповіла приятелька.

Вона сиділа, спершись на здоровенне поліно, і любовно погладжувала експонат.

— Як то — позичила? Де? — допитувався Місько.

— В школі! — пояснила Нуська. — Цілісінький день там працювала й цілком випадково занесла одну коробку не до сторожки, а в кущі.

— Тебе зі школи виженуть! — закричав Місько. — Дізнаєшся нарешті, як воно — хрестиком розписуватися! Якщо доживеш до цього незабутнього дня!

Нуська подивилася на нього як на недорозвиненого.

— Міську, хлопчику, почни нарешті думати! — розслаблено сказала вона. — У школі зараз що? Ремонт. Де яка коробка знаходиться — хто з'ясовуватиме? Хіба ненормальний. Після ремонту коробки занеситимуть назад — хто? Добровільні помічники. Такі, як я. От тоді цей юнак і помандрує на своє законне місце.

— Ну й навіщо тобі скелет? — поцікавилася я.

— Є одна задумка, — сказала Нуська й витягнула на світ божий якісь папірці.

Я впізнала креслення, над яким подружка мучилася ще кілька тижнів тому.

Фізику в школі ми ще не починали вивчати, але колись Місько прочитав у журналі про таку штуку, як реінкарнація.

Ще тоді він заявив, що душа якогось геніального фізика після смерті на багатті святої інквізиції випадково переселилася в Нуську.

Сьогодні я подумала, що Місько не надто помилився. Нуська зобразила складний механізм у кількох проекціях (тоді ми навіть слова такого не знали). Вона сиділа й, ніби

шкільна вчителька, пояснювала нам принцип роботи свого винаходу.

Ми побожно слухали й розуміли: якщо попадемося — нам не вижити. Я раптом відчула, як запекли сідниці, передчуваючи покарання.

Але Нусьчин проект був не просто примхою, а життєвою необхідністю. І ми це усвідомлювали.

— Ви зі мною? — запитала Нуська, завершуючи доповідь.

— З тобою! — твердо сказав Місько.

— Назавжди! — підтвердила я.

Три брудні, вимащені землею долоньки міцно сплелися над кресленнями. Ми подивилися одне одному в очі й відчули: ми таки одне ціле. І жодні сварки, примхи чи образи змінити цього не зможуть.

Про те, якою буває страшна помста

Традиційно в суботу в селі був базар. На центральній площі розгорталося унікальне за енергетикою дійство. Сюди з'їжджалися жителі навколишніх сіл. У їхніх торбах щось безперервно бекало, мекало та кукурікало.

Приходили й місцеві селяни. Вони приносили сир, сметану, молоко й різну городню продукцію. Навіщо було все це нести, ми не розуміли. Адже в селі на кожному городі ріс практично однаковісінський асортимент. Певно, людям просто подобався процес торгівлі, яка розпочиналася рано вдосвіта й закінчувалася надвечір розпиванням чогось міцного в сільській забігайлівці.

Нас, малих, на базарі цікавили виключно польські жуйки. Саме в той час їх почали активно завозити. Ми, звісно, облизувалися на ті снікери та марси, проте коштували вони стільки, що ми не могли б навіть купити права понюхати етикетку.

Купити жуйку було простіше. Та й цікавили нас не так жуйки, як фантики від них. Фантиками можна було розрахуватися за якусь цінність. На фантики грали в перші азартні ігри. Робилося це просто: двоє суперників клали свої фантики один на інший, а потім по черзі били по них. Вдаряти треба було так, щоб фантики перевернулися картинкою догори. Якщо переверталися — переможець

забирав їх собі. Якщо ж ні — право удару надавалося супернику. І так до перемоги.

А якщо тобі давали додому заповнити анкету друзів і ти вклеював до неї красивий фантик, то вважався наймоднішим серед однолітків. Дозволити собі таку розкіш — просто подарувати фантик — могли одиниці.

Таким він був, базар нашого дитинства. Пахнув сварками, скандалами, новинками й фантиками.

Іноді на базар приходила й цьоця Зося. Тобто приходила туди вона щосуботи в ролі покупця — цілісінький день бродила поміж рядами, прицінювалася до товару і сварилася з кожним продавцем.

Нуська помітила дивовижу: тиждень тому цьоця Зося й собі стала за прилавок і почала торгувати полуницею.

Усе б і нічого, але полуниця на її городі не росла. Нуська це знала точно, і ми знали.

Про це й розказала нам Нуська за дровітнею.

— І що ти про це думаєш? — запитав Місько.

— Я думаю, що цьоця Зося десь краде ту полуницю й потім нею торгує! — безапеляційно заявила Нуська.

— І що нам із цим робити? — запитала я.

— Як що? Перевиховати! Пояснити, що красти негарно. Навернути на дорогу праведну! — перелічила варіанти Нуська.

— Так цьоця Зося тебе й послухала! — скептично сказала я.

— Знаю, тому й вирішила попросити допомоги в цього красунчика! — Нуська ніжно погладила скелетові ребра

і сказала: — Треба спочатку з'ясувати, чия то полуниця.

Ми визначили чергування. Відтепер цьоця Зося не могла навіть до туалету зайти непоміченою.

Уже в четвер увечері наше стеження увінчалось успіхом: у сутінках цьоця Зося з великим кошиком у руках попрямувала за село. Там були чужі городи — тобто грядки, які документально належали людям із сусіднього села, але були на нашій території.

— І чому вона полізла саме туди? — прошепотів Місько в моє вухо.

— Не знаю. Може, красти в чужих їй не так соромно? — припустила я.

Цьоця Зося нарвала кошик полуниць і мирно пішла додому, а ми побігли туди ж короткою дорогою.

Нуська саме сиділа на горищі й запаювала якісь дроговиці. Скелет лежав поряд.

— От бачиш, Тасику, як гарно нам усе вдається! — тихо говорила Нуська.

— Ти з ким розмовляєш? — здивувався Місько.

— Он із ним! — Нуська почервоніла, але махнула головою на скелет.

— Ти дала йому ім'я? — здивувалася я.

— Ага! Назвала Тасиком — це щось середнє між Тарасом і Тадеєм! — пояснила Нуська.

Тасик мовчки спостерігав за нами.

— Ми все з'ясували! — сказав Місько. — Цьоця Зося пасеться на людських городах.

— Що й треба було довести! — спокійно заявила Нуська й повідомила: — Початок операції — завтра, близько десятої вечора.

Назавтра в сутінках ми лежали у високій польовій траві. Зовсім поряд пробіг їжак, але відволікатися на нього ми не мали часу. Я сумно зітхнула — їжаки були моїм слабким місцем. Спіймати їжака, закотити колючий клубок у футболку, донести до хати й напоїти молоком — це була вершина дитячих мрій. Я любила дивитися, як їжачок спочатку недовірливо висовує з колючок носика. Як поволі розгортається й біжить до блюдечка з молоком. Як хлебче його і гризе хрумку скоринку хлібця.

Я постійно хотіла приручити їжачка й забрати його з собою до міста, але мама не дозволяла. Тому впійманих тваринок доводилося випускати на волю. Але мрія про власного їжачка нікуди не поділася.

— Починаємо! — зашепотіла Нуська, і ми насторожилися.

Цьоця Зося з кошиком у руках наближалася до грядок.

— Тепер — тихо! Щоб не почули! — суворо наказала Нуська. Ми припинили.

Цьоця Зося нахилилася над грядкою й почала рвати стиглі ягоди. Через кілька кроків вона зачепила встановлену Нуською сигналізацію.

Спочатку почулося тихе шипіння, але глухувата цьоця Зося на нього не зреагувала. Шипіння переросло у свист, а потім і в тихе завивання.

Спрацювала складна система важелів, винайдена Нуською. Над полуничними грядками повільно підіймався Тасик і загрозово махав руками.

Цьоця Зося застигла. Вона не зводила очей із примари, яка світила кісткою над полем і тихо вила на небо.

Забувши про кошик, цьоця Зося кинулася втікати. Вона навіть не репетувала, просто мовчки лопотіла полями.

Ми наблизилися до скелета.

— Молодець, Тасику! — похвалив його Місько. — Постарався.

— Це ще не все! — сказала Нуська.

Ми відв'язали Тасика й пішли до села. У цьоцізосиній хаті світилася лампадка.

Через вікно ми бачили, як сусідка ревно молиться, дивлячись на образи.

Усі необхідні маніпуляції можна було б зробити й за п'ять хвилин. Але справа вимагала абсолютної тиші, тому ми промучилися добрих півгодини.

У хаті погасло світло й зарипіло ліжко. Цьоця Зося готувалася до сну.

Нуська смикнула за потрібну ниточку й голосно постукала в цьоцізосине вікно.

— Кого там нечиста носить! — зарепетувала сусідка, але встала з ліжка й підійшла до вікна.

Перед шибкою погойдувався кістяк, розмахував руками й підвивав.

Цьоця Зося теж завила. Вони з Тасиком утворили непоганий дует.

Місько, який сидів у той час у хаті, визирнув із вікна й сонним голосом поцікавився:

— Вам що? Дня не вистачає на крики? Треба серед ночі поверещати?

Цьоця Зося перелякано закричала:

— Міську, тут привиди! Біжи до священика, нехай освятить моє подвір'я!

— Цьоцю Зосю, лягли б ви спати! Привиди — це антинаукова фантастика! — з розумним виглядом сказав Місько.

— Ти що? Осліп? Не бачиш його? — закричала цьоця Зося.

Місько втупився очима в Тасика, який продовжував вити, і поцікавився:

— А кого я маю побачити?!

Цьоця Зося почала хреститися:

— Згинь! Згинь, вража сило! Не піду я більше на чужі городи, тільки згинь!

— Цьоцю Зосю! — продовжував волати Місько. — Може, до вас лікаря викликати? То я подзвоню!

Довелося цьоці Зосі відволіктися на галасливого сусідського хлопчиська.

— Ану йди спати! Бо все твоїй бабі розкажу! — закричала вона.

Цієї миті Нуська смикнула за коротку ниточку — і Тасик упав у некошену траву.

Цьоця Зося повернулася — скелета не було. Вона з полегшенням зітхнула й пішла до хати.

— Цікаво, стане вона добрішою, хоч на трішки? — поцікавилася Нуська.

— Будемо сподіватися! — оптимістично сказав Місько.

Ми зайшла до Нуськи на подвір'я, протиснулися за дровітню й уклали Тасика спати. Він цього дня достатньо напрацювався.

Про те, якими бувають скарби

Другий день поспіль дощило — і я не виходила з дому. За вікном шумів дощ, а в хаті було тепло й затишно. На колінах муркотіла Муська, у руках я тримала цікаву пригодницьку книжку, зі столу пахло тістечками, напеченими мамою.

Але ця ідилія тривала недовго — саме стільки часу, аби село хоч трішки перепочило від нас.

На третій день зранку я прокинулася й аж замружилася від яскравого сонця, яке сяяло надворі.

Уже через годину наша дружна компанія сиділа на підсушеній траві й тішилася гарній погоді.

— Народ, а що я скажу! — повідомила я таємниче.

Друзі пожвавішали і з цікавістю подивилися на мене.

— Я цими днями таку книжку читала — вмерти й не жити! Про людей, які викопали підземний хід і потрапили в печеру зі скарбами!

— Ух ти! — загорівся Місько.

— Це ти нас хочеш зараз копати примусити? — Нуська виявилася більш прагматичною.

— Ну, не просто копати! Але пошукати треба. Всі ж наші села дуже історичні, а значить, тут повсюди можуть бути підземні ходи.

Нуська замислилася.

— Скарби — це, звісно, цікаво, але й рити землю просто так...

— Чекайте! А як же дитсадок? — голосно видихнув Місько.

Ми зрозуміли: це воно! Справжня пригода, яка трапляється, можливо, один-єдиний раз у житті.

Сільський дитячий садок знаходився на території будівлі, яка колись належала монастирю. Священик і монахи мали своє житло. А в цій будівлі монахині допомагали людям із лікуванням різних болячок, доглядали малих діток, приймали всіх, хто потребував уваги й турботи.

Химерно вибудований дім нагадував невеличкий палац. У дворі було чимало прибудов, серед яких і легендарна пивниця, де я вперше спробувала знайти древнього монстра.

Усе це було нам добре знайоме, ми тисячі разів облазили тут кожен закуток. Але сьогодні ми дивилися на цю землю іншими очима, дослідницький інтерес спонукав нас до глибинного аналізу ситуації.

— А що? Монахи — вони такі! — доводила Нуська. — Запросто могли приховати якісь скарби.

— Золото? — спитав Місько.

— Необов'язково. Може, якісь старовинні картини...

— Ну й навіщо нам картини? — Міськові явно перестала подобатися вся ця авантюра.

— Як навіщо? У музей віднесемо. Нам грамоту дадуть, а біля картини табличку поставлять. Мовляв, ці експонати були віднайдені Дарцею, Нуською й Міськом. І навіть коли ти станеш зовсім стареньким і вчителька приведе твоїх онуків до музею на екскурсію, вони гордо скажуть

однокласникам, показуючи на табличку: це наш дід знайшов!

— І по телевізору нас покажуть, а може, й путівки в «Артек» сільрада випише! — долучилася я до змальовування перспективи.

Місько замріяно подивився на небо:

— І в школі довідаються, вчителі нами пишатимуться. Може, навіть, мою двійку простять. І про роботу на літо забудуть.

Місько справді отримав від учительки роботу на літо: він мав розв'язати довжелезний список різних задач. Але про це він успішно «забув» сказати бабці.

— Мені й того читання вистачить! — вирішив він, згадавши щоденний обов'язок: прочитати вголос для баби кілька сторінок книжки.

Ми взялися до пошуків. Спочатку намалювали карту будівлі і двору. Потім почали методично обходити кожен закапелок. У місцях, які викликали хоча б найменшу підозру, ми сідали й довго не ворушилися. Обмацували кожен цеглину й кожен підозрілу каменюку.

Каторжні роботи тривали три довжелезні дні.

— А може, ну їх, ті скарби? — жалісно запитав Місько. — Я ще ніколи в житті так не стомлювався, як на цих канікулах.

— Мовчи, Міську. Ти ж не слабак? — мотивувала його Нуська.

Я тихо знімала павутину з волосся: ми щойно проповзли всеньке дитсадківське горище. Офіційно потрапити туди було нереально. Важелезний замок на дверях перекривав

дорогу кожному, кого раптом заносило довгими й звивистими сходами нагору.

Але було там і віконце: маленьке, вузьке, заскле, воно заклично поглядало на нас, демонструючи абсолютну відсутність доступу.

Довелося лізти на верхівку височенної акації, перелазити з неї на дитсадківський дах і, на висоті третього поверху, вниз головою виймати цвяшки, аби акуратно витягнути скло разом із рамкою.

Усі ці роботи велися або вдосвіта, або в сутінках, аби уважні сусіди не поцікавилися, чим саме ми там займаємося.

Але й на горищі нічого цікавого не виявилось, хоча ми навіть простукали всі стіни й піддашся.

Зневірені, ми сиділи на улюбленому горіху й навіть гратися в космічний корабель не мали сил.

— Дивіться! — показала раптом Нуська щось далеко внизу.

Ми дивилися, але нічого не бачили.

— На землю дивіться! — наполягалася Нуська. — Та засліпило вам чи що?

— Он, за пивницею, земля ніби просіла. Усюди на одному рівні, а там — трохи нижче.

— І що з того? — не розуміла я.

Місько ляснув себе по чолі:

— А те, що земля просідає тільки над порожнинами. Тобто там, унизу, провалля.

— Так отож! — радісно закричала Нуська й ледь не гепнулася додолу. — Там провалля, і це точно не пивниця. Може, пивниця колись була початком підземного ходу, а потім її замурували? Щоб ніхто не здогадався!

— А ми таки змогли! — я усвідомлювала важливість моменту й пишалася цим. Пишалася собою, бо ідея шукати підземний хід належала мені. Пишалася Міськом, бо саме він звернув увагу, що дитсадок — місце не лише для бешкетів, але й для історичних знахідок. Але найбільше я пишалася Нуською, гострі очі якої побачили заповітну місцину.

— Пішли по лопати? — запитав Місько.

— Ти що? Хто нам дозволить проводити розкопки серед білого дня? — зупинила його Нуська. — Дочекаємося сутінків.

Щойно почало темніти, ми з лопатами в руках зустрілися на подвір'ї дитсадка. Обійнялися, утворивши символічне коло на заповітному місці.

— І домовляємося одразу: скарб ділимо чесно і порівну! — попередила Нуська.

Ми кивнули й узялися копати.

Копати було важко. Утрамбована за довгі роки сотнями дитячих ніг, земля аж закам'яніла й не хотіла піддаватися нашим зусиллям. Ми вирили ямку завглибшки з двадцять сантиметрів і сіли перепочити.

— Сил моїх нема! — зітхнув Місько.

Нуська оптимістично поглядала на яму:

— Нічого, впораємося! Нам не вперше!

— Ну-у-усько! Ану нехайно додому! — залунало над городами.

— Мі-і-іську! Де ти, капосна дитино?

— Ой, треба йти! — розгублено подивилася на мене Нуська.

Мене ніхто не кликав — сьогодні я ночувала сама. Але залишатися наодинці біля закопаного скарбу я не хотіла.

— Ну-у-усько! — надрилася її мама.

— Давайте так: зараз розбігаємося, а зранку, лишень сонечко зійде, зустрічаємося на цьому місці, — запропонувала Нуська.

Ми поплентали додому, навіть не уявляючи, як закінчиться ця історія.

Ми не знали, що цьоця Зося вже третій день поспіль лежить у колючих шипшинових кущах, спостерігаючи за нашими маневрами. Не знали, що разів п'ятнадцять вона хапалася за телефон, аби викликати міліцію, але в останній момент стримувалася, не дзвонила. Ми не знали, що цього вечора цьоця Зося не сидітиме вдома, а вхопить лопату і продовжить наш каторжний труд. Не знали ми й того, що саме в цьому місці проходить високовольтний кабель і саме до нього докопається наша сусідка.

Я читала книжку, коли почувся гучний тріск і в хаті стало темно. Світло зникло по всій вулиці, але такі відключення іноді траплялися. Я знайшла свічку, намацала біля печі сірники і продовжила читання, не знаючи, що на ранок голова сілради викличе цьоцю Зося на серйозну розмову й попередить: ще один вибрик — і вона, з почесним

міліцейським супроводом, замітатиме сільські вулиці як найбільш злісний хуліган району.

Цьоця Зося присягнеться, що цієї витівки нам не простить, і почне планувати помсту.

Але всього цього ми не знали. Ми мирно спали й бачили сни, повні блискучих скарбів.

Про дітей і труднощі виховання

Діти — це стихійне лихо, нещастя й катастрофа вселенського масштабу. Якийсь класик написав, що діти — це квіти життя. Але коли тобі одинадцять років, коли саме літні канікули, а тебе примушують бути нянькою, то хочеш єдиного: аби ці «квіти» цвіли тільки на твоїй могилі, і не раніше.

Нуська була зла, як пантера: добрі родичі скинули на неї двох малолітніх двоюрідних братиків, які навіть хвилини не могли всидіти, аби не скоїти якоїсь капості.

— І в кого вони такі прикрі вдалися? — бідкалася Нуська при кожній зустрічі з малими хуліганями.

Усі, хто це чув, скромно опускали очі й ховали посмішки. Бо Івасик та Ромусик подавали в цьому житті великі надії — наздогнати й перегнати всі славетні Нусьчині подвиги.

Ми з Міськом не могли покинути подругу в біді, тому щосили намагалися допомогти їй виховувати малолітніх родичів, але марно. Педагогіка не діяла, хоча ще минулого літа я перечитала книжки Макаренка, які випадково надібала в домашній бібліотеці.

Що б не накоїли діти — винними завжди були ті, хто за ними не доглядів. Якщо Ромусик мусив улізти в кожнісіньке болото, ще й розмазюкати по собі ріденьке багно, не пропускаючи жодного сантиметра одягу, винна була Нуська. Якщо Івасик намагався проникнути в кожну

найтоншу шпаринку, застрягав у ній і репетував на всю вулицю, вимагаючи визволення, винна, знову ж таки, була Нуська.

Винна — бо не догледіла. За компанію винними ставали й ми з Міськом.

— От паразити! — казала про нас цьоця Зося. — Троє їх, троє! А за двома янголятками встежити не можуть!

Янголятками в її уявленні були Івасик із Ромусиком, які жили на другому кінці села й у поле зору цьоці Зосі майже не потрапляли.

От і сьогодні я почула дикий вереск із Нусьчиного подвір'я й зітхнула. Почалася каторга, від ранку — і допоки хтось зі старших не прийде.

— Я не хо-о-о-очу! — лунало вулицею.

Зволікати було ніколи. Не почув би цього вереску лише глухий. Довелося йти на поміч. Вийшовши з хати, я побачила Міська, який теж рухався в бік Нусьчиної хати на найнижчій швидкості з усіх можливих.

Нуська тицяла ложкою каші в Ромусика. Випацьканий тією ж кашею Івасик ридав поряд.

— І що ти робиш? — поставив дурне питання Місько.

— Сказали погодувати їх. А вони впираються! — поскаржилася Нуська.

Цей етап ми уже проходили. Не допомагали ні вмовляння, ні танці-співи навколо столу, ні обіцянки чогось аж-аж-аж... Зате потім приходили старші й питали:

— Дітки, а що ви сьогодні їли?

— Та нічого! — жалісно відповідали «дітки», не помічаючи наших спопеляючих поглядів.

Нусьчина мама діставала ремінь — і починалося:

— За цілий день дітей нагодувати не могла? Сама, певно, поїсти не забула!..

Ми з Міськом презирнулися й кинулися на Ромусика. Місько притиснув дитину до крісла, а я тримала однією рукою голову, іншою ж затулила йому ніздрі. Через брак повітря хлопчик широко роззявив рота — і ложка каші опинилася всередині.

— Хочеш ще раз так? — лагідно поцікавилася Нуська.

— Не хо-о-о-очу! — розплакався Ромусик.

— Тоді їж сам!

Малий ухопив ложку й почав їсти кашу. Ми розвернулися до Івасика, але той, наляканий нашими виховними методами, уже вилизував тарілку.

— Дякую! — прошепотіла Нуська й утомлено сіла на лавку.

Я її розуміла: день обіцяв бути довгим-довгим.

Після сніданку ми випустили дітей гратися й зайнялися щоденними справами. Треба було витягнути зі стодоли величезну балію і примостити на сонечку. Далі з криниці ми натягали крижаної води й залишили на весь день, аби ввечері, коли вона нагріється, полити городи.

Сьогодні процедура була складніша. Треба було пильнувати, аби хтось із малечі не загуркотів до криниці. Такі спроби вже траплялися — і не допомагала навіть ціла

армія нечисті, яку ми поселили в кожній дірці, розказуючи дітям страшні історії.

Ромусик уперто намагався залізти в чорну безодню й познайомитися з монстрами, Івасик готовий був залізти куди завгодно, аби тільки з братом. А ми усвідомлювали, що з нами зроблять, якщо діти потопляться в колодязях, тому мусили пильнувати.

— А-а-а-а! — зарепетував Івасик, і я ледь утрималася, аби не загуркотіти до криниці слідом за відром.

— Що вже сталося? — втомлено запитала я.

На даху дитсадка нявчало кошеня. Воно бігало, дивилося вниз на далеку землю й пищало зі страху.

— Треба зня-а-ати! — плакав Івасик.

— Якщо воно туди залізло, то має і злізти! — відрубав Місько.

Але ж ні! Кошеня пищало, діти ридали, а в Нуськи від цих звуків волосся ставало дибки.

Ми обійшли будівлю по периметру. Жодного дерева, гілки якого торкалися б даху, жодної ринви чи палиці.

— Якась містика! — зітхнула Нуська. — Може, коти вже й літати навчилися?

Виходу не було. Ми витягнули драбину зі стодоли, але марно, вона не досягала й до середини стіни.

Довелося йти до Міська по його двометрову драбину. Пригадуючи всі каліцтва, пов'язані з нею, Нуська запропонувала:

— Ми триматимемо, а ти, Міську, лізь.

— Ти ж мужчина! — підтримала я.

Місько мужньо подерся догори. Виліз на дах, спіймав кошеня і спустив донизу.

Настала благословенна тиша. Ромусик та Івасик гралися з визволеним котиком, ми віднесли драбину на Міськове подвір'я й повернулися черпати воду з криниці.

— А-а-а-а! — заридали дуєтом Івасик з Ромусиком.

— Що знову? — побігли ми до дітей.

— Таки містика! — сказала ошелешено Нуська.

Кошеня сиділо там, де й раніше, діти плакали, варіантів доступу до даху не було.

— Я з нього шкурку спущу й сувенір на згадку зроблю! — люто сказав Місько, ще більше перелякавши дітей.

Під супровід їхнього плачу ми знову притарганили важелезну драбину, Місько виліз на дах, спіймав кошеня і спустив на землю.

— Як же воно туди залазить? — уголос думала Нуська.

Таємниця розкрилася за півгодини. Утомившись від виявів Ромусикової та Івасикової любові, кошеня полізло на яблуньку. Воно пройшло гіллякою, яка гойдалася над дитсадківським дахом. Під вагою гілка опустилася, кошеня спокійно перестрибнуло на дах, а гілка заколисалася високо над ним.

Жалісне «ня-я-я-яв!» укотре залунало над вулицею.

Ми покійно пішли по драбину, принесли її під будівлю, Місько спустив донизу кошеня й наказав:

— Тримайте його міцно!

Сам ухопив пилку й відітнув каверзну гілляку.

Ми зітхнули й сіли перепочити.

— Івасику! Ромусику! Ходіть-но до мене, я вам млинців напекла, — зазвучав над вулицею цьоцізосин голос.

Дітей ніби вітром здуло. Уже за хвилину вони сиділи під цьоцізосиною грушкою й наминали млинці з яблуками, а сусідка квоктала над ними, ніби квочка.

— Хай тішаться! — сказала Нуська. — І ми хоч трошки відпочинемо.

Але ця надія виявилася надто наївною. Утомившись від млинців, хлопчики почали гратися. Чогось їм захотілося печеної картоплі. Хто їсть картоплю після млинців — для мене досі загадка. Але вони викопали кілька бульб на цьоцізосиному городі, вклали їх у копицю сіна, намацали на кухні сірники й підпалили.

Горіло недовго, бо й цьоця Зося була вдома, і дід Петро якраз проходив мимо, і наша пожежна бригада примчала на поміч.

Але винними в цій історії були саме ми. І саме Нусьчині батьки мали відшкодувати цьоці Зосі сіно. Пізно ввечері, відбувши всі покарання, Нуська сказала:

— Не буду більше нянькою, ніколи. Краще придумаю собі якусь страшну хворобу, а з дітьми не залишуся.

— Краще, аби хвороба заразною була! — порадив Місько.

— Це я й без тебе знаю! — Нуська зітхнула: — Важка це все-таки справа — педагогіка.

Про пригоди загробні й не тільки

«І тоді мрець виліз із могилки і сказав: «Що ти тут робиш? За те, що потривожив мене, я заберу тебе з собою!». Хлопчик плакав, але мрець не зважав. Він схопив хлопчика й потягнув за собою в могилу. І зверху їх засипала чорна-чорна земля!»

Ми сиділи на пасовиську й розказували страшні історії. Було саме на часі: сутеніло, на небо виповзали перші зорі, таємничо чорніли кущі, неподалік сумно зітхали про щось своє корови.

— Дурниці все це! — авторитетно заявив Стьопка. — Мерці з могил не вилазять, це казочки для маленьких діточок.

— Та ну? А на цвинтар уночі зможеш піти чи забоїшся? — поцікавилася Славка.

— Хто забоїться? Ми? — вліз у розмову Васько. — Підемо коли завгодно!

Нуська глянула на мене, потім на Міська, і ми єхидно всміхнулися. Кладовища ми не боялися, мали вже досвід нічного гуляння поміж могилок.

Було це минулого літа. Нас понесло на цвинтар просто так, аби перевірити себе на хоробрість. Ми пройшли від паркана до паркана звивистою стежкою, і нічого з нами не сталося, якщо не враховувати, що Місько потемки перечепився через якийсь надгробок, гепнувся об кам'яну

плиту і прикусив губу. А так... Цвинтар як цвинтар, що в ньому цікавого.

— І що, навіть вампірів не боїшся? — запитала Нуська.

— Вампірів не буває, мала б уже знати! — відповів Васько.

— А що вони можуть знати? Вони ж малявки! — з презирством сказав Стьопка.

Ми зітхнули, ще раз презирнулися і зрозуміли одне одного без слів. Стандартна ситуація: хіба ми першими почали? Ні, це все Стьопка. А потім же скаже, що це ми до старших чіпляємося.

— Ну а коли, коли саме підете? — Славка ніяк не могла відчепитися від забороненої теми.

— А от нині й підемо! — сказав Васько.

— Ні, нині не вийде, — згадав Стьопка. — Нині баба Параска цілий вечір удома, вислизнути не вдасться.

— А ти бабу обманути не можеш? — розсміялася Славка.

— Її обманеш... — зітхнув Стьопка. — Вона ж кожні п'ять хвилин до кімнати зазирає, аби перевірити, чи я на місці. Як до туалету доходжу — сам дивуюся.

— Підемо на цвинтар завтра? — запропонував Васько. — Баба знатиме, що ти на танцях. А ми після клубу пройдемося цвинтарем, а тоді — по домах.

— Домовилися! — сказав Стьопка.

Він устав, дав за звичкою Міськові потиличника, і старшокласники пішли з пасовиська.

Міськова душа не витримала. Хлопець підскочив, ухопив гниле яблуко і шпурнув у Стьопку. Яблуко красиво розмастилося по Стьопчиних плечах.

— Ах ти ж шкідник малолітній!

Стьопка наздогнав Міська, спіймав за вухо й потягнув на розправу.

— Відпусти-и-и-и! — кричав Місько на все пасовисько. Ми намагалися відтягнути друга від здоровила, але Васько згріб нас із Нуською, ніби кошенят, і, регочучи, дивився, як Стьопка однією рукою підняв Міська, за комір підчепив на вербовому сучку й залишив висіти.

Ми вирвалися з Васькових лап і підбігли до верби. Підібратися ближче було нереально — під деревом росла височенна кропива.

Стьопка у вельветових штанях легко пройшов, а от на Міськові сьогодні були коротенькі шорти.

Почувся тріск, комір теніски не витримав — і Місько приземлився посеред пекучої рослинності. Він високо підстрибнув, але одразу впав у ту ж кропиву.

— Не рухайся! — кричала Нуська.

Ми вхопили в руки по палиці й намагалися прибити кропиву до землі. По цій стежці Місько й вибрався на волю. Його ноги почервоніли й укрилися пухирями. Несамовито розчухуючи вжалені місця, Місько сказав услід ворогу:

— Ну, Стьопко, шкода мені тебе... Так і не дізнаєшся ніколи, як воно — вийти на заслужений відпочинок. І держава зекономить на твоїй пенсії.

— Та ні, — заперечила Нуська. — Я б йому пенсію виплатила — по інвалідності!

— Ходімо, організуємо цю справу? — запитала я.

І ми рушили до села.

План помсти треба було розробляти на Нусьчиному подвір'ї — туди всевидюще цюцізосине око не проникало. Ми підійшли до воріт, і я застигла: у Нусьчиному дворі гуляла здоровенна свиня.

Зрозумійте мене правильно: я лояльно ставлюся до всіх тварин, але до свині підійти не можу. Боюся, що вкусить. Собаки не боюся, а от від свиней піджилки трусяться й коліна підгинаються.

— Дарцю! Ти довго будеш ворота підпирати? — поцікавився Місько.

Я стояла непорушно.

— Теж мені, дитя міста! — зіронізувала Нуська, заганняючи свиню до стайні.

— Дарцю, ти чому свиней не любиш? — запитала вона.

— Чому не люблю? Навіть дуже люблю — у вигляді свинини, — пояснила я.

— Садистка! — заявила Нуська й запитала: — Що зі Стьопкою робитимемо?

— Пропоную використати Тасика! — заявив Місько.

— Ні, Тасиком Стьопку не налякаєш! Він же особисто йому в зуби запалені цигарки тицяв, аби біологічку налякати.

— Налякав? — поцікавилася я, бо ще цієї історії не знала.

— Не дуже! Вчителька його спіймала на місці злочину й покликала бабу Параску, вони ж приятельки, — розповідала Нуська. — Баба як ухопила Стьопку за вухо, так і вела через усе село.

— А далі?

— Що було далі, історія замовчує, але Стьопка цілий місяць так учився, що навіть п'ятірку з біології заробив.

Я зітхнула, бо п'ятірка — то така прикра штука, яку заробляли по-різному: окремі індивідууми — виключно головою, але більшість — іншим місцем, після впливу когось із родичів.

— Одне слово, час до завтра ще є! — підсумувала Нуська. — План має бути ідеальним і без жодних збоїв.

Ми з повагою подивилися на Нуську і зрозуміли, що пенсія за інвалідністю Стьопці таки забезпечена. Ну й Васькові заодно, щоб не виявляв зайвої ініціативи.

— А поки думається, ходімо на зарінки картоплю пекти? — запропонувала Нуська.

Ми з ентузіазмом погодилися, бо печена картопля — це найкраще, що буває в житті.

Я любила й міський варіант печенки — так ми вдома називали цей продукт. Дрібненькі картоплинки треба було почистити, вкинути до гарячої духовки на розпечене деко й частенько помішувати, щоб не пригорали й рівномірно пропеклися.

У велику миску мама наливала трішки олії й видавлювала туди ж кілька зубчиків часнику. Готову картоплю ми виймали з духовки й укидали до миски. Трішки солі — і найсмачніша страва з усіх можливих готова. Печенку ми заїдали квашеною капустою — і це було прекрасно.

Сільський варіант виглядав трішки інакше: тут картоплю пекли на багатті. Її виймали з вогню, перекидали

з руки в руку, щоб хоч трішки остудити, і їли, замазуючись по самі вуха. Ми сиділи на зарінках — це місце біля річки, де росли верболози, — їли печену картоплю, дивлячись на зоряне небо, а потім купалися під зорями в темній воді. Село вже спало, десть там спав і Стьопка, не підозрюючи, що його чекає вже завтра, а ми плавали під безкраїм небом, і зорі падали, здавалося, у самісіньку воду, десть дуже близько до нас.

Про те, якими бувають привиди

«У страху очі великі», — каже народна мудрість, а народ, і це відомо, як скаже, так і зав'яже. Саме з цією аксіомою ми розпочинали нашу цвинтарну пригоду з лякання Стьопки. Нуська розбудила мене так рано, що й сонце ще не зійшло.

— Да-а-а-цю! — шипіла вона під вікном. — Уставай негайно!

— Дай мені відіспатися! — благала я, заповзаючи глибше під ковдру.

— На тому світі відіспишся! — повідомила Нуська і стягнула з мене покривало.

— Та коли я ще там буду! — не здавалася я, намагаючись утримати сон за заплющеними повіками.

— Якщо зараз не встанеш, то нині там і опинишся! — пообіцяла подружка.

Довелося вставати.

— Ну що ти за створіння! — нарікала я, влізаючи в шорти. — І сама не спиш — й іншим не даєш.

Але на Нуську такі репліки не діяли. І ми пішли будити Міська.

Це виявилось непросто. Місько спав, як підстрелений, і на Нусьчині репліки та мої заклики не відгукувався.

— Ти ж бачила, що я намагалася по-доброму? — запитала в мене Нуська.

Вона злізла з яблуневої гілки, підійшла до криниці й набрала в кухоль крижаної води.

Думаєте, залізти на дерево з повним кухлем води в руці нереально? Ви не знаєте Нуськи. Хто-хто, а вона перед труднощами не зупинялася ніколи. Уже через хвилину Нуська прицілилася й акуратно вихлюпнула воду на Міськову постіль.

— А-а-а-а! — закричав спросоння Місько. Потім розплющив очі й зарепетував уже цілком свідомо:

— Ви нормальні? Нащо ліжко намочили? Тепер баба подумає, що я до туалету добігти не встиг!

— Слухай, навіть не думай, ніби я знаю, що таке сумління! — сказала Нуська. — На мене такі докори не діють. Давай збирайся, роботи повно.

Довелося Міськові шукати сухі штани й вилазити слідом за нами на вулиці світанкового села.

Наступні три години ми повзали поміж могил, розробляючи план дій. І лише коли кожен вивчив свою роль напам'ять, Нуська дозволила нам розійтися по домівках і зайнятися традиційними сільськогосподарськими роботами. А мене чекав ще й бонус: остогидлі вправи на баяні.

Таки нема нічого гіршого в житті, ніж дбайливі сусіди. Мене страшенно цікавила відповідь на таке запитання: цьоці Зосі справді подобалися мої вправляння на баяні чи вона просто тішилася з мого годинного й цілком контрольованого перебування в хаті?

Мама, приїжджаючи до села, незмінно питала в сусідки:

— Вона грала?

— Йой! — відповідала цьоця Зося, і в мене холола душа. Бо залежно від того, яким було наступне цьоцізосине слово, я або отримувала право погуляти, або ж відпокутувала пропущені баянні години.

Іноді я грала імпровізації — що на зболену душу лягало. Від такого знущання з інструмента моя вчителька з музичної школи отримала б інфаркт, але вредна сусідка не надто переймалася моїм професіоналізмом — головне, аби з хати долинали баянні переливи.

Сьогодні настрій у мене був украй дивний. Невиспана, після ранкових вправ поміж надгробків і хрестів, я могла грати тільки похоронний марш. Тягуча мелодія звучала над вулицею, і через вікно я бачила, як якась надто вразлива бабця перехрестилася на вікна нашої хати.

— Займаєшся? — застромила у вікно голову цьоця Зося. — Правильно граєш, правильно! Такі мелодії знати треба, все ж підзаробіток колись буде.

Шкода, що я не вміла, як у казках пишуть, спопеляти поглядом. Перетворилася б у цей момент цьоця Зося на жменьку попелу, заодно й мамині помідори підживила б... Поки я мріяла, сусідка пішла, а у вікні вигулькнула голова Нуськи.

— Дарцю, ти остаточно сказала чи тільки прикидаєшся дурною? — сердито поцікавилася вона. — Якщо через тебе провалиться операція, я з тобою не дружитиму. Що це за похоронна контора з музичним супроводом?

— Ну, не весільні ж пісні мені грати! — пробувала виправдатись я. — Настрій у мене сьогодні такий.

— Ага, настрій! Кидай свою гармошку й пішли!

Ми вимелися з хати через вікно й поповзли кукурудзою.

— Чому я ніколи не можу, як людина, вийти з дому через двері? — шипіла я, обдираючи коліна об грядку.

— Тому що на подвір'ї сидить цьоця Зося. Хай краще думає, що ти, втомлена після музики, заснула, аніж бачить, що нас кудись понесло.

Нуська мала рацію, з її логікою сперечатися було складно. Ми виповзли з кукурудзи й гайнули вулицею. Треба було перевірити, чим займався ворог, тобто Стьопка.

Біля Стьопиної хати було безлюдно, зате з вікна лунав знайомий противний голос:

— Бабо, попросуй мені парадні штани, скільки можна просити!

— Якщо штани прасує, значить, планує йти до клубу, — зробила висновок Нуська.

Тепер можна було зайнятися останньою підготовкою до масштабної операції.

Ближче до вечора ми засіли в кущах біля цвинтаря. Місько пішов на розвідку до клубу, аби перевірити, як там справи у Стьопки. Повернувся він швидко:

— Стьопка щойно на перекур виходив, сказав, що ще два танці й піде додому.

— Тобі сказав? — висунула з кущів голову Нуська.

— Та не мені! А Васькові своєму. А я неподалік був і почув.

— А про цвинтар вони щось казали?

— Ні, про цвинтар розмови не було.

Ми зітхнули й залягли в кущах.

За півгодини почулися кроки — то поверталися з клубу Стьопка й Васько.

— Чекай! — зупинився біля цвинтарних воріт Васько. — Ти ж мав через цвинтар перейти.

— Іще чого! От нема мені більше чим зайнятися.

— Ти ж казав, що не боїшся!

— А я й не боюся, просто не хочу.

— А що завтра малим скажемо, як спитають?

— Скажемо, що були й ходили. А ти свідок.

— Добре! — погодився Васько, косячись на темні цвинтарні алеї. — Я теж туди... н-не хочу. Але не боюся!

Насвистуючи, хлопці пішли по домівках. Злішої Нуськи я ще в житті не бачила.

— Ну що ж це таке? — сказала вона в розпачі. — Увесь день підготовки коту під хвіст.

Ми сиділи в печалі. Навіть додому йти не хотілося, і сон не брався, незважаючи на ранній підйом.

— Треба збиратися, — печально сказала Нуська. — А яке б гарне видовище було!

Вона накинула на себе простирадло й закружляла по алеї.

— Я теж хочу! — сказав Місько.

Він також увіз у біле простирадло, і тепер по темній алеї кружляло двоє маленьких і кумедних привидів. Зовсім не страшних, а дуже гарних.

— Гей-гей, моя мила! Моя мила до роботи не лінива! — залунало вулицею. То повертався з гостей дядько Микола, який жив на сусідній вулиці і якого все село знало як невинного алкоголіка.

Дядько Микола пив щодня, але випивши, не буянив. Він або співав різних пісень, або тихо хропів, де доведеться.

Його жінка з цією недугою боролася прадавнім методом — кочергою. А ще не пускала п'яного до хати. Але дядько Микола перед труднощами не відступав: у літню пору ночував на лавці під хатою, взимку — у stodolі. Їхній пес Тузик дуже переймався, аби господар не застудився, тому взимку переважно теж ночував у stodolі, притулившись до дядька Миколи кудлатим боком.

— Гей-гей! — знову затягнув дядько Микола, але пісня застрягла йому в горлянці.

— Свят-свят! — спробував вимовити він. На щось більше його вже не вистачило.

Двоє привидів продовжували танцювати при місячному світлі. Нижчий привид нарешті помітив гостя і привітно помахав дядькові Миколі білим рукавом.

Чолов'яга намагався зробити хоч крок, але ноги його не слухалися. Він упав на коліна і швиденько порачкував вулицею.

Привидам набридло танцювати — і вони підбігли до мене.

— А що зі свічками робитимемо? — поцікавилася Нуська.

Вона скептично подивилася на пачку свічок, якими ми мали лякати Стьопку й Ваську.

— Тут залишимо! — твердо сказав Місько. — Бабця казала, що коли приносиш щось на цвинтар, то потрібно там і залишити. Не можна мерцям спочатку приносити подарунок, а потім забирати його. Образяться!

— Ну що ж, тоді залишимо, — Нуська поклала свічки на найближчій могильній плиті.

— Раз уже принесли їх, то давайте запалимо. Хай горять за упокій душ, — запропонувала я.

— І то правда. Їм же відпочивати треба, а ми тут танці при місяці влаштували. Давайте запалювати.

Збоку це, мабуть, було феєричне видовище: одна дівчинка і двоє привидів бродили між могилами й уможовити на гробівцях запалені свічки.

— Ну, що? Тепер спати? — запитала Нуська й вигулькнула з-під простирадла.

— Спати! І навіть не намагайся мене зранку розбудити! — попросив Місько. — Я хоч один день виспатися мушу.

Я підійшла до друзів і поцілувала спочатку одну, а потім іншу замурзану щоку.

— Ти чого? — здивувався Місько.

— Ви найкращі привиди на світі! — сказала я, і це була щира правда.

Може, то просто мені здалося, бо цвинтар освітлював тільки далекий місяць та запалені нами свічки, але очі і Нуськи, і Міська заблищали підозрілою вологою...

Про те, яким буває перемир'я Наступного ранку я ніяк не могла прокинутися. Мене нарешті розбудило грюкання

в шибку.

— Нусько, одчепися! — пробурмотіла я, намагаючись додивитися сон, у якому літала над селом у компанії двох білих привидів.

Грюкання повторилося. Я сповзла з ліжка й підійшла до вікна. Знадвору до хати зазірала цьоця Зося.

— Ну що таке? — втомлено запитала я.

— Ти там жива? — поцікавилася сусідка.

— Ні, я вмерла й вам увижаюся! — позіхаючи, пояснила я, вирішивши ще трохи поспати.

— Може, ти хвора? Я зараз фельдшерку викличу! — вигукнула цьоця Зося.

— Я не хвора, я просто сплю!

— Чому так довго? І чому ти така брудна? — перехилилася через підвіконня цьоця Зося.

— Не зна-а-аю! — спати хотілося страшенно.

— Вставай швидко й іди грати. А то все мамі розкажу! — пригрозила сусідка й пішла.

Я глянула в дзеркало. Учора, після гулянь по кладовищу, я заснула ще на шляху до подушки, умиватися не було сил. Із дзеркала на мене дивилося розкуйовджене бруднюще створіння.

— Ох! — зітхнула я й пішла вмиватися.

Місько й Нуська теж рухалися ніби навпомацки. Міськова баба намагалася зранку розбудити внука й відрядити пасти корову, але Місько заснув у стайні, спершись на клітку з кролями. А Нуська так відчайдушно позіхала, що на неї шкода було дивитися.

Ми сиділи на моєму подвір'ї й замордованими очима дивилися на навколишній світ.

— Люди, давайте щось із цим робити! — жалісно сказав Місько. — У мене таких канікул ще в житті не було. Я за весь рік у школі так не втомлювався, як оце тут, з вами.

— Тобто тобі з нами нецікаво? — підозріло перепитала Нуська.

— Цікаво! Але давайте оголосимо перемир'я. Хоч кілька днів не хочу бачити ні Стьопку, ні Васька, ні цьоцю Зося! Нікого-го! Є ж якісь мирні ігри для дітей нашого віку?

Ми замислилися. Справді, примудрялися ж наші однолітки культурно проводити час. А в нас кожного дня як на фронті.

— Все, вирішили! — сказала я. — У нас перемир'я.

Ми попленталися до річки. Там під вербами сиділа компанія Нусьчиних і Міськових однокласників. Вони сохнули на сонечку і гралися в садівника. Цілком мирна гра.

— Ми з вами! — зарепетували ми і приєдналися до гурту.

Міська обрали садівником, я була ромашкою, Нуська — фіалкою, решта дітей теж вибрали для себе квіткові імена.

Місько розпочав гру:

— Я садівником родився,
Не на жарт я розсердився.
Всі квітки мені набридли,
Крім... Ромашки!

— Ой! — закричала я.

— Що з тобою? — поцікавився Місько.

— Закохалася!

— В кого?

— В фіалку!

— Ой! — відгукнулася Нуська.

Головне в цій грі було не затнутися й не забути, якою квіткою ти є. Хто забував — виходив із гри.

Так минув день. Ми купалися, засмагали, грали в карти, в лови, в хованки, в «море хвилюється»...

Мирне життя виявилось цікавим і сповненим гарного настрою. Увечері, умиротворені, ми знову сиділи на моєму подвір'ї. Я накраяла хліба, змастила його смальцем, зверху дрібно накришила цибульки, присолила. Ми наминали хліб і слухали, як у саду падають яблука, гулко вдаряючись об траву.

— Перемир'я — це прекрасно! — сказав Місько. — Але я знову хочу спати!

І ми розійшлися по домівках.

Традиційно під час канікул я жила одна. Діда й бабці в мене не було, ходити на ночівлю до родичів я не хотіла, тому з семирічного віку залишалася сама на господарці. Раз на кілька днів приїжджали мама або тато, але переважно мої канікули минали в абсолютній свободі.

Іноді вечорами ставало сумно. Так, у мене була Муська, яка вмощувалася біля мене й ніжно муркотіла. З подвір'я час від часу подавав голос Пушок, переконуючи, що він справно стереже хату.

Стіл був завалений цікавими книжками, та й телевізор іноді, якщо не перегорали запобіжники, працював, хоч і показував лише один канал.

Але я знала, що в кожній хаті зараз, увечері, повно народу. Там сваряться й миряться, жартують і сперечаються, їдять усією родиною за великим столом. А я була зовсім одна.

З такими сумними думками я встиглася на ліжку і зрозуміла: сон кудись пішов і повернеться не скоро.

З того всього я почала співати, і співалися мені чомусь тільки дуже сумні пісні. Я пройшлася по всьому репертуару народної лірики, виконала всі популярні естрадні мелодії, які лише знала, і нарешті захрипла.

— Шановні слухачі! На цьому наш концерт без заявок завершено! — оголосила я й миттю провалилася в сон.

Зранку приїхала мама. Довелося під її контролем виконати всі баянні справи, потім прополоти грядку й пофарбувати паркан.

Мама саме розвішувала надворі випраний одяг, коли з-за кущів вигулькнула голова цьоці Зосі.

— Доброго дня, сусідко! — сказала вона вкрай солодким голосом. — А скажіть, що то у вас за радіо вдома? Заграничне, певно?

— Та звичайне радіо, — здивувалася мама. — Таке, як у всіх.

— Ой, не кажіть! У всіх радіо до півночі працює, потім грає гімн і вимикається. А вчора мені не спалося, вийшла на свіже подвір'я, а з вашої хати щось так жалісно співає, я аж заслухалася. Такий концерт передавали!

— Дарцю, то ти співала? — запитала мама.

— Не вона! — заявила цьоця Зося. — Я чула, як дикторша концерт завершувала. То ви спеціально не хочете сказати, що у вас за нічне радіо.

Ображена сусідка пішла до своєї хати, а я притулилася до мами.

— Мені просто було сумно! — сказала тихо.

— А де Місько й Нуська? — запитала мама. — І чому на вас ніхто не приходить скаржитися?

— У нас перемир'я! Ми тепер слухняні! — пояснила я.

Мама скептично похитала головою. Здається, вона мені не повірила.

Надвечір наша компанія сиділа на знайомій пивниці. Я розказувала про фільм, який дивилася в кінотеатрі в місті. Мимо в якихось справах ішла цьоця Зося.

— Щось ви, довгоносики, притихли! — сказала вона. — Нову капость задумуєте?

— Хто-хто, ми? — підхопився на ноги Місько.

— Шкідники! Натуральні довгоносики! Дихлофосу на вас нема! — єхидно повідомила цьоця Зося й пішла далі.

Гірше нас образити було складно. Ми презирнулися, і в Міськових очах я прочитала щирий жаль за цими тихими днями. А Нуська... Що ж, Нуська завжди залишалася собою. Вона подивилася на нас і спокійно сказала:

— Здається, перемир'я закінчилося.

І куди ми мали подітися від жорстокої реальності?

Про лікування від алкоголізму

— А я не хо-о-о-о-чу! — лунало над вулицею.

Я зітхнула. Судячи зі звуків, Нуська знову відбувала каторгу з виховання Івасика й Ромусика. Треба було йти допомагати.

— Діти, а що я вам принесла! — зарепетувала я, вигулькуючи з заповітної дірки в паркані.

Діти кинулися до мене, а Нуська глянула вдячними очима й зітхнула із полегшенням.

Івасик був звично вимашений кашею, а в Ромусика на чолі сяяв свіжий синець.

Ой, не минути Нусьці ввечері ляпанців від вдячної родини, — подумала я. Але часу відволікатися на сумні думки не було. Діти вимагали уваги.

— Я принесла вам щось дуже-дуже гарне. Але спочатку ви вмиєтесь, приберете зі столу посуд і допоможете Нусьці по господарству.

Хлопці скривилися, але я знала, як їх можна обдурити.

— Ви ж чоловіки! Хіба вам важко допомогти?

— А що ти принесла? — запитав Ромусик.

— Зараз побачиш. А то подарунок дістанеться тільки Івасику — бачиш, він уже вмивається.

Хитрий малий справді швиденько відмивав кашу з обличчя, аби якнайскоріше отримати подарунок.

Через кілька хвилин посуд, за винятком однієї тарілки, якої не втримав у руках Івасик, було зібрано, крихти зі столу зметено, а діти, набувши більш-менш пристойного вигляду, аж пританцьовували, зазираючи мені в руки.

— Ось! — королівським жестом я розгорнула пакунок.

— Фарби? — здивувався Ромусик.

— Пензлики? — закліпав очима Івасик.

— Не просто фарби! — сказала я. — Ви сьогодні зможете попрацювати, як дорослі, і пофарбувати паркан!

— Дарцю! — прошепотіла Нуська. — Який паркан? Ти здуріла?

— Твій паркан! Твоя мама вчора бідкалася, що нема часу навести лад із парканом. Нехай малявки його й фарбують. І їм радість, і робота зробиться, і в тебе руки розв'язані, і ми ще хоч трошки чемними побудемо.

— Воно то так! — пошкребла потилицю Нуська. — Але ти різних фарб принесла, а мама хотіла зелений паркан.

— Різними фарбами гарніше! — відмахнулася я. — Ти краще глянь, як малі захопилися.

Діти й справді натхненно фарбували: трішки паркан, трішки себе.

За воротами матеріалізувався Місько. Він здивовано оглянув Івасика й Ромусика, а потім побіг до нас.

— Ну що? Вирішили, що робитимемо з цьоцею Зосею?

— Ти про що? — здивувалася Нуська.

— Про те, щоб відучити її обзиватися!

Я зітхнула. «Довгоносики»! Треба ж було таке вигадати. Образу я прийняла виключно на свою адресу. Два роки тому,

на уроці фізкультури, ми бігали на стадіоні, і вчитель вигадав вправу: одні учні раптово присідали, а інші на бігу перестрибували через них.

Чи то однокласниця невдало поворухнулася, чи то я погано стрибнула, але ногою зачепилася за плече і з розгону гепнулася обличчям об асфальт, ще й проорала обличчям кілька метрів. Потім виявилось, що в мене добрячий перелом носа. Заживало кілька місяців, але ніс зрісся не надто вдало.

Ні однокласники, ні друзі в селі про цю історію намагалися не згадувати, хоча те, яким тепер став мій ніс, часто мене засмучувало. І от на тобі: старша жінка, нехай і цьоця Зося, вдарила по найболючішому, обізвала мене довгоносіком.

Простити таке я не могла, хоч і хотілося не мстити, а сісти й поплакати. Але поряд були Нуська й Місько, а мою образу вони сприймали як особисту. Тому цьоця Зося могла розраховувати на кілька недоспаних ночей.

Ми сиділи біля хати, розробляли план помсти й не надто переймалися дітьми. А Івасику й Ромусику швидко набридло розмальовувати паркан, і вони, з пензликами в руках, почали роззиратися по вулиці.

Спочатку помітили сусідську кицьку й вирішили зробити з неї тигра.

Щоправда, поки Івасик тримав тварину, Ромусик ухопив першу фарбу, яка потрапила під руки, і кицька побігла додому з яскраво-синіми смугами на спині. Потім у всі барви веселки хлопці розмалювали каченят, які чалапали за

мамою-качкою, і примудрилися ляпнути фарбою на горобців, що порпалися в пилюці неподалік.

На сусідній вулиці в цей час сидів дядько Микола. Він уже другий день поспіль пив, не просихаючи, переварюючи свої враження від зустрічі з нечистою силою поблизу сільського кладовища.

Сьогодні компанію йому склали дід Петро й дід Грицько. Вони сиділи під яблунею й говорили про наболіле:

— Ось так мені махав рукою! Ось так! — дядько Микола намагався відтворити Нусьчин танець. — І все кликав мене, кликав...

— Добре, що ти не пішов, а то заманив би тебе до могилки й закопав живцем! — розмірковував дід Петро.

Матеріаліст дід Грицько тільки посміювався:

— Нечистої сили не буває! Не треба багато пити, от і все. Я от знаю свою мірку, мені нічого не ввижається.

Після цих слів на стіл перед чоловіками сів зелений горобець і спробував поцупити шматок хліба.

Дядьки синхронно гикнули й застигли.

Дід Грицько провів поглядом горобця, який полетів кудись за стодолу, протер очі і продовжив:

— Чим більше вип'єш, тим більше всяке ввижається.

Якась наче тривога оселилися поміж ними. Вони дивилися один на одного, ніби хотіли про щось запитати, але ніяк не наважувалися.

— Давайте за те, щоб усе в нас було добре! — порушив мовчанку дід Петро.

Чоловіки взялися за склянки й ковтнули горілки. Закусити не встигли. З шаленим гавканням через двір пронісся пес дядька Миколи Тузик, від якого тікав смугастий синій кіт.

Дід Петро вдавився редискою й відсунув склянку подалі.

— Здається, я вже не хочу! — сказав він невпевнено.

— Щось, Миколо, з тобою діється, якщо тобою нечиста сила зацікавилася! — сказав дід Грицько, все ще протираючи очі.

— Може, то тобі з того світу кажуть, аби перестав пити?

— Та ну вас! Самі ж казали, що нечисті не буває! — засперечався дядько Микола.

— Та не буває, але ж на цвинтарі привиди були?

— Йой, були. Страшні такі. Свої сатанинські танці танцювали. Добре, що місяць світив звичайний, а не повний!

— А таки-так! — зітхнув дід Петро. — Був би тоді повний місяць, став би ти, Миколо, перевертнем, ходив би ночами по селу й пив людську кров.

Дядько Микола захлинувся горілкою і з жалем подивився на склянку:

— Якась вона сьогодні не така. Не смакує, як завжди.

— Та ні, дурниці! Вип'ємо за те, аби ніяка нечисть до нас не бралася! — зібрався з мужністю дід Петро.

Чоловіки взялися за склянки й застигли. Подвір'ям чалапали істоти, схожі на каченят, але всіх кольорів веселки.

— Я не буду! — сказав дід Грицько й кинув склянку.

— А мені додому треба йти! — раптом згадав дід Петро.

Дядьки швиденько встали й кинулися до хвіртки. Проходячи повз кольорових каченят, перехрестилися.

Дядько Микола дивився на навколишній світ і намагався зібратися з силами. Він ще раз потягнувся до склянки, але в цей момент перед його очима знову пролетів зелений горобець.

Кажуть, дядько Микола з того часу перестав пити, а на цвинтар боїться заходити навіть удень.

Ми ж завершили цей день традиційним стоянням у кутках, бо відмити від фарби Івасика й Ромусика виявилось вкрай складно. Та й різнокольоровий паркан Нусьчину маму чомусь не втішив.

— Ніякої вдячності! — бубніла Нуська, відбуваючи покарання.

— Не розуміють люди високого мистецтва! — погодилася я зі свого кутка.

Про силу друкованого слова

Коли до твоєї хати раптом приходить голова сільської ради, така подія викликає жваве зацікавлення в усіх односельчан. Бо прийти з особистим візитом до одинадцятирічної дитини така поважна особа може з двох причин. Перша — ви цілком випадково заклали вибухівку, яка знесла півсела, або ж стали причиною вселенського потопу чи землетрусу.

Друга причина візиту банальніша: йому щось від вас треба, і то вкрай важливе.

Ось коли цьоця Зося пошкодувала, що в неї звичайна шия. Як вона її не витягувала в бік мого подвір'я, але почути, про що ми говоримо з сільським головою, не могла. А розмова була цікава.

— Ось що, діти! — бадьоро говорив голова. — Ви молоді, активні, жваві. Можна навіть сказати, ви майбутнє цього села.

На цих словах голова сільради поперхнувся — мабуть, уявив собі нашу трійцю в образі майбутнього, і це майбутнє видалося йому не надто світлим.

— Долучилися б ви до культурно-масової роботи?

— А що треба робити? — підозріло перепитав Місько.

— Випустіть стінгазету про будні нашого села. Щось таке цікаве й неординарне.

Нуська замислено посмикала себе за косичку.

Голова сільради був чоловіком мудрим і зрозумів наші вагання:

— Ви, головне, випустіть газету. А ми вам премію випишемо: квитки на каруселі або в кіно.

Ми погодилися. Все-таки суспільна робота — це серйозно.

Перша творча дискусія виникла під час затвердження назви газети.

— Давайте напишемо «Сільська зоря»! — запропонувала я.

— Тю на тебе! — зареготав Місько. — Ти б ще «Сільський шлях» запропонувала.

З того, як стрімко почервоніла Нуська, я зрозуміла, що таку ідею вона саме думала висунути.

— А ти що пропонуєш? — запитала я.

— Назвемо «За стодолю»! — гордо сказав Місько. — І оригінально, і адреса редакції одразу.

— Ага! І жодної премії від сільради! — відмели ми Міськову ідею.

Після довгих суперечок ми затвердили назву «Будні нашого села» й вивели її красивим почерком на аркуші ватману.

— Потрібні карикатури! — заявила Нуська. — І то смішні, бо інакше газету читати не захочуть.

Нуська мала рацію. Наступні два дні ми ходили замислені і згадували усі грішки наших односельчан.

— Ні, так не піде! — не витримав Місько. — Якщо на всіх малювати карикатури, то газета по довжині розтягнеться від

нашого села до сусіднього. Люди будуть велосипеди брати, аби до останньої сторінки дочитати.

— Які велосипеди? — не зрозуміла я.

— Звичайні! Бо пішки йти від сторінки до сторінки втомляться.

— Тоді треба визначити, хто найбільші хулігани в селі — і їх намалювати.

— А тут і визначати нічого: намалюємо Стьопку й цьоцю Зосю! — заявила Нуська.

Це була ідея.

Ми перепсували гору паперу, але зобразили таки цьоцізосину Грушку, яка обгризає клумбу, саму цьоцю Зосю, яка лається посеред базару, і Стьопку з рогаткою, який цілиться на вікна сільради.

Поки Місько, висолопивши язика, вимальовував карикатури, Нуська з блокнотом у руках сиділа на горіхові й писала замітку, у якій перераховувала всі цьоцізосині злодіяння за останню п'ятирічку.

— Ну як? — показав нам Місько результат роботи.

— Здорово! — оцінили ми його художній талант.

Переписавши до газети Нусьчину замітку, ми знову засперечалися.

— Треба голові сільради газету показати! — сказав Місько. — Хай премію випише.

— Ні, спочатку нехай вдячні читачі висловлять свою думку! — доводила Нуська.

Я погодилася з нею. Увечері, коли стемніло, ми рушили в центр села. Акуратно причепили результат нашої

тижневої каторжної праці на дошку оголошень і з почуттям виконаного обов'язку пішли спати.

Уночі мені снилася слава журналіста. Я уявляла, як голова сільради потискає мені руку, пропонує випустити сільський тижневик і навіть виділяє зарплату: і мені, і творчому колективу — Нусьці й Міськові. А противний Стюпка більше нічого нам зробити не може, бо одразу ж потрапить на сторінки газети.

Я прокинулася від грюкання у вікно:

— Ах ви, шкідники малі! Я вам покажу, як на мене карикатури малювати! — репетувала розлючена цьоця Зося.

— Ану відчиняй хату! — кричала вона.

Я зачаїлася. Не дочекавшись відповіді, цьоця Зося вихором побігла до Нуськи. Довелося швиденько тікати за стодолу через вікно.

— Бачу, перші читачі в нас є! — повідомила Нуська з-під куща смородини.

— Але їх небагато. Моя баба казала, що голова сільради зранку здер газету й зачинив у своєму кабінеті, — повідомив Місько.

Я зітхнула:

— Хто ж знав, що вони не оцінять нашу роботу?

— Зачекай, Софіє! Дай я з ними сам поговорю! — почувся від воріт голос голови сільради.

Він залишив за воротами цьоцю Зосю, яка продовжувала викрикувати нехороші слова на нашу адресу, і загукав:

— Де ви поховалися?

Ми вистромили голови з-за кущів.

— Як вам не соромно? — запитав голова. — Я що просив? Стінгазету, якою село могло б пишатися! А ви що зробили? Куток гумору й сатири?

— Ми ж правду написали! — спробувала захиститися Нуська.

— Яку правду? Ви образили старійшину нашого села, поважну людину, яка все життя тяжко трудилася, а зараз перебуває на заслуженому відпочинку.

— Хто трудився? Цьоця Зося? — не повірив Місько.

— Трудилася, ходила на роботу, як і ваші батьки. А ви пишете, що вона хуліганка.

— А чого вона обзивається? — зі сльозами на очах сказала я.

— Вона Дарцю довгоносіком обізвала. Хіба Дарця винна, що в неї ніс зламаний? — запитала Нуська.

— Довгоносік — це жучок такий! Шкідник, який злаки їсть! — пояснив голова сільради. — До чого тут ваші носи? Хоча згоден, обзиватися — погано!

— То вона нас жучками назвала? — радісно перепитала я, одразу вибачаючи цюці Зосі образу.

— Жучками! Але шкідливими! — підтвердив голова.

Ми презирнулися й зітхнули.

Сільський голова все ще дивився на нас сердито:

— Значить так: газету я зняв, а перед цюцею Зосею маєте вибачитися!

— Добре! — погодився Місько.

— Ми вибачимося, але пізніше, коли з неї трохи пара зійде, — запевнила я.

— А то жорстоке потрійне вбивство тільки зіпсує вам усю статистику, — додала Нуська.

Голова раптом розреготався, поплескав нас по плечах і рушив до воріт.

— Скажіть, будь ласка, — не витримала Нуська, — а багато в нас читачів було?

— Небагато, — сказав голова. — Цьоця Зося вдосвіта кудись зібралася й побачила газету. Вона витягла мене з ліжка і примусила в самих трусах бігти в центр і знімати.

Ми зітхнули:

— Журналістами нам не бути! — підсумував Місько.

— Ще й вибачатися треба! — сумно сказала Нуська й додала: — Ми щось придумаємо хороше-хороше — і вони всі нам пробачать.

Про тих, кому за...

— Дарцю, Міську, що я придумала! — Нуська репетувала так, що всі корови на пасовиську попіднімали голови і здивовано витріщилися на неї.

— Ти чого кричиш? — запитала я, щось підозрюючи.

— Я знаю, що можна зробити хорошого. Давайте влаштуємо в селі танці!

— Та в нас і так є танці, кожної суботи в клубі, — сказав Місько.

— І хто на них ходить? Різні нехороші елементи — такі, як Стьопка.

— Ну не нам же до клубу ходити! — Місько презирливо пересмикнув плечима.

— Давайте організуємо танці для різних бабусь. Точно такі, як були за їхньої молодості. Вони розчуляться, гарно проведуть час, а ми зробимо хороший вчинок, — переконувала Нуська.

Ми замислилися.

Ідея була цікавою, бо танці в нашому селі справді були тільки для молоді. Та й цікаво було б подивитися, як витанцьовують старі діди з бабцями.

— А як це організувати? — запитала я.

— Пішли до голови сільради по дозвіл, — скомандувала Нуська, і ми помчали до центру села.

— Десь горить? — замість привітання поцікавився голова сільради, коли ми ввірвалися до його кабінету.

— Поки що ніде! — заспокоїла його Нуська. — Ми у важливій справі.

— Ми вирішили організувати дозвілля для наших пенсіонерів! — серйозним тоном розпочав Місько.

— Що-що організувати? — не зрозумів голова.

— Дозвілля, тобто культурний відпочинок. А то яке в них життя? Городи й телевізор. Так і все життя за серіалами мине.

— А розважаються вони як? Походом на базар? — втрутилася я в розмову.

— Їм же зайнятися нічим, от вони різні капості молодому поколінню, тобто нам, роблять! — переконувала Нуська.

— І що ви від мене хочете?

— Давайте організуємо танці.

— Навіть не просто танці, а вечір «Для тих, кому за...».

— Кому за що? — кліпав на нас голова сільради.

— Ну, кому за п'ятдесят. Це ж уже глибока старість? — запитала Нуська.

Голова сільради подивився у дзеркало, потер лисину й чомусь зітхнув.

— Або кому за сімдесят... — продовжувала Нуська. — Це не проблема, вік визначимо. Головне, аби клуб був відкритий і музика грала.

— І щоб усі ці дідусі й бабусі прийшли на танці! — сказав Місько.

— Непогана ідея, — замислився голова сільради. — Я подумаю.

Ми поверталися на пасовисько окрилені.

— От побачите, який це вечір буде! — уголос мріяла Нуська. — Найкращий з усіх!

— А де моя корова? — перелякано згадав Місько, і ми бігом повернулися на пасовисько, поки його корова не знайшла собі якихось пригод.

Голова сільради не підвів. Уже через кілька днів у центрі села вивісили оголошення: «Вечір для тих, кому за... Запрошуємо всіх у неділю до клубу на танці».

Оголошення викликало в селі ажіотаж. Усі пенсіонери порпалися в шафах і витягали різноманітні вбрання. Цьоця Зося з ніг збилася, вона бігала від хати до хати і з'ясовувала, хто що планує одягнути.

Біля дверей перукарні вперше за всю історію села утворилася черга — танці були надто серйозною подією, і стригтися вдома, як завжди, не випадало.

Ми бродили селом і насолоджувалися нечуваною волею. Ніхто за нами не стежив, ніхто не перевиховував, ніхто не чинив дрібних капостей. Голова сільради, зустрічаючи нас, хвацько підморгував — і ми почувалися справжніми героями.

У неділю все село збіглося до клубу, аби подивитися на небачене видовище.

А з кожної хати дідів проводжали, як на війну, ретельно перевіряючи, як вони виглядають.

До клубу почали сходитися перші відвідувачі, і ми намагалися вгадати, хто з них хто. Без традиційних заправних хусток, затертих капелюхів і картузів, без рейтузів під спідницями й обвислих спортивних штанів важко було здогадатися, де чий дід із бабою.

Особливо колоритно виглядала цьоця Зося. Вона грайливо пов'язала на голові шалінову хустку й увіткнула біля вуха рожеву троянду.

Ми презирнулися й зітхнули.

— У неї ж не цвітуть троянди! — зашипіла Нуська мені на вухо.

— Вкрала десь! — зробив висновок Місько.

До клубу неспішно підходив дід Петро.

— Петре, а ти чого без капелюха? — поцікавилася цьоця Зося.

— Та я їх не ношу!

— Знаю, що не носиш, але чому?

— А раптом десь вип'ю забагато та й приляжу спочити. Будуть люди йти мимо й казати: «Дивіться, оно лежить свиня в капелюсі!». Мені того треба?

Ми захихотіли.

Деякі пари вже активно витанцьовували польку, у клубі аж шибки дрижали.

Голова сільради заклопотано роздивлявся, чи все гаразд, і вкотре підморгнув нам.

— Чого це наш голова до вас моргає, малявки? — почувся Стьопин голос.

Ми відвернулися від недруга. Говорити з ним не було жодного бажання. А відлупити нас за неповагу в присутності баби Параски, чия постать вивищувалася над натовпом, він не міг.

— Ну чекайте! Побачите ви в мене! — зашипів Стьопка.

Ми на таке лише презирливо пхикнули.

Музиканти заграли танго.

Дід Петро гонорово роззирнувся залом й пішов запрошувати пару. Став перед жіночками, які сиділи на лавці, і вклонився.

Проте встали одночасно і цьоця Зося, і баба Параска.

— Парасю, сиди собі й далі. То мене запросили! — швиденько сказала цьоця Зося.

Але зробити крок назустріч дідові Петру не встигла. Монументальна рука баби Параски опустилася на її плечі, і в цю цю Зосі підігнулися коліна.

— То Петро мене запрошує! — басом сказала баба Параска.

Дід Петро ошелешено кліпав очима й не міг сказати ні слова.

— Парасю, відійди! Хто б із такою штангою танцювати хотів!

— Та вже краще з штангою, хоч є за що потриматися, не те що в такої воші, як ти!

— То це я — воша? — зарепетувала цьоця Зося, перекикуючи музикантів.

Дід Петро зітхнув і, користуючись тим, що на нього ніхто вже не зважає, підхопив попід руки Міську бабу.

На місце конфлікту проштовхувався сільський голова.

— Та ти ще як дівкою була, кожного кавалера мусила відбити! — бasila баба Параска.

— Бо то ти такою була, що твої кавалери до мене тікали! — кричала цьоця Зося.

Голова сільради вхопив її за комір і почав тягнути до дверей. Ще четверо дядьків намагалися вивести бабу Параску.

Сварилися баби довго. Уже й танці закінчилися, і музиканти розійшлися по домівках, і голова сільської ради зачинив клуб і повісив на дверях великий замок, і дід Петро повів проводити Міську бабцю додому, а цьоця Зося з бабою Параскою далі згадували одна одній в історичній послідовності всі кривди шістдесятилітньої давності.

— Ех, якби не цьоця Зося, які б гарні танці були! — зітхала того вечора Нуська.

Місько підозріло подивився на нас і запропонував:

— У житті всяке буває, то давайте домовимося: ми через танці сваритися не будемо ніколи. Я або танцюватиму з вами обома одночасно, або ні з одною.

Ми подумали й погодилися: танці не надто важлива причина, аби руйнувати дружбу.

Про летючих котів і піратів

— Да-а-а-арцю! — залунав під вікном Нусьчин голос.

— Чого тобі? — виглянула я.

Подружка за ворітьми аж пританцьовувала від нетерплячки.

— До універмагу морозиво привезли!

Це була історична подія, бо морозиво до села привозили раз на кілька тижнів. Я вистрибнула через вікно, і ми побігли до центру.

— А Місько де? — на ходу запитала я.

— Уже там! У черзі стоїть.

Черга й справді була довжелезна. Але Місько був уже близько біля заповітного прилавка.

— Нарешті! — закричав він. — А я боявся, що черга підійде, а ви не встигнете.

На прилавку стояла мрія кожної дитини — величезна емальована миска з морозивом. Продавщиця нашкрябувала ложкою цінний продукт і наповнювала вафельні стаканчики.

— Ух ти! Здорово! — облизнулася Нуська, і я її розуміла.

Попередні кілька тижнів до села привозили морозиво без вафельок, замість них були картонні стаканчики. Морозиво ніби й смачне, але віддає папером. Ще й паличку в нього втикали шершаву, і треба було пильнувати, щоб не загнати скіпку в язика.

Ми купили по стаканчику морозива і, щасливі, вибралися на сонечко.

— Ну чому так? — бідкався Місько. — Якщо тарілка борщу, то їси її довго-довго, і вона ніяк не закінчується. А морозиво раз — і вже нема!

Ми зітхнули.

— Коли виросту, їстиму морозиво кожнісінького дня! — сказала Нуська.

— І я! — дуєтом підтакнули ми з Міськом.

— Дарцю, то не твою кицьку спіймав Стьопка? — запитала Славка, підбігаючи до нас.

Ми помчали за нею. Стьопка і справді тримав мою Муську і щось робив з нею біля електроопори.

— Ану відпусти kota! — закричала я здалеку.

Стьопка ехидно захихотів і відпустив Муську, але як! Спрацювала катапульта — Муська пролетіла кілька метрів у повітрі і з жалісним нявчанням влетіла у відкрите вікно сільради.

— Що ти робиш, паскудо! — крикнув Місько.

— А що я роблю? — сміявся Стьопка. — Це нова порода летючих котів. А в тому вікні в них гніздо — бачив, як полетіла?

Поряд із ним реготав Васько.

Ми ввірвалися в сільраду. У кабінеті голови був абсолютний безлад. Перелякана Муська сиділа на шафі, а сам голова обтрушував від розлитого чорнила якісь папери.

— Що це ви витворюєте? — закричав він.

— Це не ми! Це той дурнуватий Стьопка! — почала пояснювати Нуська.

Але я не слухала — стягнула з шафи Муську й пішла з нею на вулицю. Друзі побігли за мною. Ми довго відпоювали Муську молоком, гладили по спинці й чухали за вухом, поки вона остаточно заспокоїлася.

— Діти, ходіть квасольку їсти! — покликала нас Міськова баба, і ми побігли до їхньої хати.

Ця їжа була однією з моїх найулюбленіших: молоду квасолу варили в стручках, потім воду зливали, кидали кілька ложок сметани і крихти білої булки або батона. В цій сметанці стручки дотушковувалися кілька хвилин. Смакота — язика проковтнути можна!

Ми наминали квасолу й радилися, що робити зі Стьопкою.

— Та скажіть бабі Парасці, вона з ним швидко порядок наведе! — запропонувала Міськова баба. — Або я їй скажу.

— Не можна, ми ж не ябеди! — зітхнув Місько.

— Скаржитися старшим не можна, це нечесно! — пояснила Нуська.

— А котами кидатися — чесно? — обурилася Міськова баба. — Я б тому Стьопці вуха пообривала за таке.

— Вуха обривати непедагогічно! — сказала я. — Та й не допоможе. Користі в цьому житті від безвухого Стопки ніякої.

— І що ж робити? — замислилася баба.

— Ми щось придумаємо! — обнадіяв її Місько.

— Ви думайте, але так, аби мене потім у міліцію не викликали, — попросила баба і принесла на стіл десерт — вареники з вишнями.

Ми аж замуракотіли від задоволення й накинулися на їжу.

Узагалі, літні вареники особливі. Ні, вареники кожної пори року прекрасні! Я не любила лише класичних вареників із сиром. Моя мама готувала іншу начинку — додавала в картопляне пюре плавлений сирок — і вареники вдавалися неймовірно смачні. Люблю я також і вареники з квашеною капустою, особливо коли полити їх олією, смаженою цибулькою й посипати шкварками. Але найбільш смачними вареники бувають улітку: спочатку з полуницею, потім — із вишнями, з чорницями, а ще з яблуками.

Такі вареники можна було їсти в будь-яку пору дня, вони ніколи не набридали.

Місько увімкнув телевізор, і ми презирнулися — показували веселий мультік «Острів скарбів». У нас одразу ж підстрибнув настрій, бо хороші мультики траплялися не надто часто.

— Давайте гратися в піратів? — запропонувала Нуська, і ми помчали на горище шукати піратський одяг.

Горище в сільській хаті — особливе приміщення. У місті таку розкіш собі дозволити не може ніхто. Розміри малогабаритних квартир примушують господарів розглядати кожнісіньку річ чи не під мікроскопом.

Якщо я виростала з якоїсь речі, її передавали комусь із молодших родичів. Непридатний для передаровування одяг перетворювали на ганчірку. У сміттєпровід нещадно

викидали все, чого вже не використовували у щоденному побуті — аби не займало місця.

У селі панувала інша атмосфера. Тут не викидали нічого. Усе завжди могло знадобитися, навіть найзачуханіша одешинка відправлялася на горище під лозунгом «буде для стайні». Тому, попорпавшись у горі старих речей, на горищі можна було відшукати все що завгодно.

Уже через півгодини нас було не впізнати: Місько одягнув смугасту майку, накинув на плечі стару квітчасту спідницю, вона розвівалася за його спиною, наче піратський плащ. Нуська знайшла стару сорочку невідомого походження і трохи завеликого капелюха. Вона ввіткнула за стрічку кілька півнячих пір'їн — щоправда, ображений півень не хотів ділитися своїм хвостом і добряче Нуську подзьобав, але ж шрами тільки прикрашають пірата. Я одягнула широченну білу блузу, стягнула її на талії широким паском, який баба колись використовувала до Міська з суто педагогічною метою, а одне око перев'язала чорною стрічкою.

Коли ми в такому одязі вибігли на вулицю, цьоця Зося, яка саме йшла з магазину, аж впустила з рук торбу. Але ми не зважали. З піратськими криками ми бігли вулицею, а нам услід гавкали всі зустрічні пси.

Дорогою на підводі їхав дядько Микола. Ми підбігли до воза й попадали на духмяне сіно.

— Ви хто? Бандити? — поцікавився дядько.

— Ні, ми пірати! — гордо пояснила Нуська.

— Он як? Грабуєте, значить, перехожих?

— Ні! — здивувалася дядьковому невігластву Нуська. — Грабують розбійники, а ми — пірати!

— Ага, точно! Ви ховаєте скарби, а потім шукаєте їх по старовинних картах! — сказав дядько Микола.

На цих словах ми посипалися з воза, як горошини. Сидячи на дорозі й потираючи свіжий синець, Нуська дивилася на нас великими круглими очима. І ми дивилися на неї такими ж поглядами. Намічалася нова цікава гра.

Про ворогів, які не дрімають

Декілька днів село відпочивало в повній тиші. Нас не було ні видно, ні чути. Лише починало світати, ми витрушувалися з домівок і заповзали в таємні схованки. Нуська переселилася в комірчину за дровітнею, Місько цілісінькими днями сидів на горищі хати й вилазити звідти не хотів, навіть до бабиних вареників. Я за цей час стала людиною джунглів, бо постійно гойдалася на верхівці старого горіха. Але тепер це дерево було не космічним кораблем, а таємним піратським сховком.

Ми малювали старовинні карти, а це була непроста справа.

Я довго і старанно м'яла в руках білий аркуш паперу. Це потребувало добрячих зусиль, адже папір легко рвався. Потім довелося запалити свічку й акуратно підкопчувати папірець. Кілька разів я ледь не спалила хату, але нарешті аркуш почав виглядати майже так, як треба. Для закріплення ефекту я закопала листок у землю й залишила там на добу.

Далі чорним чорнилом — а його посеред літа в сільському універмазі було не дістати, довелося обійти сільраду, клуб, лікарню, і знайшлося таке чорнило лише в хаті сільського священика — я старанно малювала загадкову піратську карту, яка вела до скарбів.

Місько свій аркуш паперу довго натирав свічкою, потім замастив сумішшю чорної туші і клею ПВА, майже добу сушив, а згодом тонесенькою голкою видряпував на ній контури. Лаявся він при цьому, як справдешній пірат, бо через одну невдалу рисочку доводилося починати роботу заново. Лише перепсувавши гору паперу, банку туші і стерши цілісіньку свічку, Місько досяг бажаного результату.

Нуська за цей час устигла дізнатися, що в сусідньому селі живе старий чабан. Сівши на велосипеда й витративши увесь день, вона притягла додому шмат справжньої затертої вичиненої овечої шкури й, натренувавшись попередньо на папірцях, малювала свою карту на непідробному артефакті.

Ручка для такої святої справи Нуську не влаштовувала, тому після недовгої боротьби сусідський гусак залишився з общипаними крилами, зате Нуська малювала істинно піратську карту заточеним гусячим пером.

Зустрівшись після справді каторжних днів, ми не одразу впізнали одне одного: втомлені, з синцями під очима, схудлі, бо про їжу в запалі гри зовсім забули, ми троє зовсім не нагадували щасливих школярів, які насолоджуються останніми тижнями канікул.

— Значить так! — сказала Нуська, оглядаючи піратську компанію. — Будемо визначати, хто чий скарб шукає!

Ми на пальцях зіграли в традиційні «Камінь, ножиці, папір» і визначили таку послідовність: Місько мав шукати мій скарб, я — Нусьчин, а Нуська, відповідно, Міських.

Скарби ми готували у страшенній таємниці. Роздобули невеликі коробки (Місько своїми руками збив до купи

кривувату скриньку), вклали в них різні цінності й заховали в потаємних місцях.

До скарбу вела карта, але отримати її було не так просто. Карту теж треба знайти, пересуваючись від однієї локації до іншої й розгадуючи різні загадки.

— На остаточну підготовку — три дні. А тоді гру «Острів скарбів» оголосимо розпочатою! — урочисто сказала Нуська.

Добігаючи до бібліотеки, я помітила Міська, який вийшов звідти, тримаючи під пахвою товстелезну книгу.

— Вибачте, а що за книжку взяв хлопчик, який щойно тут був? — солодким голосом поцікавилася я в бібліотекарки.

— Азбуку Морзе.

І я одразу засумувала.

Я теж хотіла зашифрувати записку морзянкою, але хитрий Місько мене випередив.

Довелося шукати інші способи шифрування тексту.

Розмірковуючи над змістом потрібної мені записки, я поволі брела додому, скоротивши дорогу через невеличкий сквер Бойової Слави.

— Кажу тобі, ці малі точно щось замислили! — почувся неподалік голос мого недруга Васька.

Я впала на землю й поповзла до постаменту партизанам. На макеті гармати сидів Стьопка й курив цигарку.

— Та що вони можуть замислювати? — ліниво поцікавився він.

— А ти сам подумай: на пасовисько не приходять, у якихось диких лахах бігають селом. У бібліотеку — щодня!

— Куди? — ледь не впав з гармати Стьопка.

— У бібліотеку! — торжествував Васько. — Ти сам коли там останній раз був?

— Що-о-о-о? — таке запитання Стьопка сприйняв, як особисту образу.

— Так отож! А вони ходять! Не позакласні ж завдання виконують. Значить, щось замислили. Треба вистежити й упіймати на гарячому, аби не задавалися.

— Добре, впіймаємо! — сказав Стьопка й кинув недопалок у кущі, ледь не вціливши мені по носі.

Я відповзла якнайдалі і стрімголов помчала селом.

— Горить десь? — зарепетувала мені вслід цьоця Зося, але було не до неї.

— Міську-у-у-у! — голосила я під розлогою яблунькою. — Аврал!

Це було сигнальне слово. Місько забув про піратські справи і скотився крутими сходами донизу.

— Що сталося?

— Треба знайти Нуську, потім розкажу! — видихнула я, і ми побігли розшукувати подружку.

— Це нечесно! — запротестувала Нуська, коли ми спробували залізти за дровітню. — Вам сюди не можна!

— Нусько, у нас аврал! — закричала я, і подружка вистрибнула зі схованки.

Ми залізли за стодолу й розпочали термінову нараду. Вислухавши мою розповідь, Місько розсердився:

— Нам що, до пенсії не буде спокою від Стьопки? Ми ж йому не заважаємо!

— Все це просто чудесно! — радісно заявила Нуська. — Маємо прекрасну нагоду відомстити Стьопці за всю заподіяну шкоду.

— Як відомстити? — запитала я. Образа за Муську, яку Стьопка вчив літати, знову піднялася в грудях.

— Мстити будемо повільно, творчо й оригінально! — усміхнулася Нуська. — Кажеш, вони в бібліотеку не ходять? Навчимо!

Я Стьопку, звісно, не любила, але після цих Нусьчиних слів мені стало його шкода.

— Що ти замислила? — запитала я.

— Внесемо в нашу гру деякі корективи, — запропонувала Нуська. — Треба виготовити четверту карту й четверту серію підказок. Нехай Стьопка також пошукає скарб.

— Це ж як? — образився Місько. — Він нам пакості робить, а ми йому скарб віддамо? Я так не граюся!

— Міську, не забувай, скарби бувають різними. Справжні пірати замість золота в тайниках закопували мерців! — пояснила Нуська.

— Хочеш Тасика закопати? — згадав Місько про шкільний скелет, який досі жив у Нуськи за дровітнею.

— Ні, маю цікавішу думку! — повідомила Нуська. — То як? Хай Стьопка буде піратом Буль-Булем і йде по хибному шляху?

— Нехай! — погодилися ми.

Залишалося кілька днів літа, тривала захоплююча піратська гра, доля дарувала нам можливість пригадати

Стьопці всі вчинені пакості. Хіба можна було від усього цього відмовитися?

Про капкан для ворога

Місько із зосередженим обличчям ішов сільською вулицею, коли його перестріли Стьопка й Васько.

— Ти куди це розігнався? — запитав Стьопка.

— Так просто! — Місько спробував утекти від старшокласників, але перечепився через виставлену Васьком ногу й заорав носом в землю.

— А що це в тебе? — лагідно поцікавився Васько й вихопив з Міської кишені аркушик паперу.

— Віддай! — відчайдушно закричав Місько, але було марно.

— Ану відпусти його! — зарепетувала цьоця Зося, вигулькуючи з-за кущів. — Не смій чіплятися до маленьких, хуліган недобитий!

— Та не чіпаю я його! — Стьопка прибрав руки від Міська й заховав аркушик у кишеню. — Ану брись звідси, поки в кропиву не посадив!

Ображений Місько відбіг від ворога і здалеку пригрозив кулаком.

Ми з Нуською лежали в кущах неподалік і спостерігали, як легко Стьопка клюнув на нашу приманку.

— Тю! — шепотіла Нуська. — Навіть риба в річці розумніша, її ловити важче.

— Цить! Почують! — угамувала я приятельку.

Стьопка й Васько тим часом розгорнули конфіскований у Міська папірець.

— І що це таке? — Стьопка ошелешено розглядав аркушик. — Якісь риси й точки.

— Шифровка! — Васько аж дихати перестав. — Казав же я, що малявки щось замислили!

— А як розшифруємо? Давай зловимо Міська й лупитимемо, поки не прочитає?

— Ти що? Хай краще думають, що ми не здогадалися, що тут написано! — виявив ініціативу Васько. — Ходімо в бібліотеку, там має бути книжка, як читати азбуку Морзе.

Хлопці побігли до бібліотеки.

— Нічого не розумію, — говорила ввечері бібліотекарка пенсіонерам біля пошти. — Ходять ті діти до бібліотеки кожного дня, ніби під час навчання. І порпаються в книжках, порпаються...

— Завантажують їх, бідолашних, у школі, — поспівчував дід Грицько. — Навіть на канікулах нема спокою...

У записці, яку Стьопка відібрав у Міська, було написано: «Біля волосся білої пані знайдеш таємницю!».

Наступного дня ми бачили, як вимиті й випрасувані Стьопка з Васьком пішли в гості до сільського історика. Нарешті хлопці мали змогу вивчити прогуляні в школі уроки. Давня легенда розповідала про вродливу шляхтянку, яка не захотіла піти в турецький полон і втопилася в річці. Її привид, казали старі люди, можна було іноді побачити там у ніч на Івана Купала. А один надгробок на цвинтарі

зображав білосніжного янгола з довгим волоссям. Цю могильну скульптуру в селі так і називали — «Біла пані».

Від історика Стьопка помчав на кладовище, обмацав надгробок і знайшов іншу записку, також морзянкою: «Там, де любов моя, стара гілка всохла. Під чорною цеглиною шукай моє серце».

Стьопка знову побіг до бібліотеки й півдня розшифровував записку. А наступного знову оббивав пороги історикової хати.

— Щось ти, Степане, вчитися почав! — здивовано зауважив учитель.

— Та от, подобається мені ваша професія. Думаю на історичний колись поступати, — збрехав Стьопка.

У вчителя від здивування окуляри полізли на лоба. Досі він був упевнений, що Стьопку навіть у найгірше ПТУ не візьмуть. Але псувати незбагнений потяг учня до знань він не міг. Тому почав розказувати ще одну легенду — про те, як шляхтянка одного хлопця кохала, але турки забили його шаблями і прикопали там, де зараз стоїть сільська поліклініка.

Наступні кілька годин Стьопка з Васьком обстежували сад біля поліклініки, знайшли всохлу гілляку й почали обмацувати цегляну стіну довкола.

Чорну цеглину вони знайшли, але вишпортати не мали сили. Недаремно Місько поцупив з однієї будови маленьке відерце цементу й укріпив стіну.

Коли мокрі від поту старшокласники виколупали-таки заповітну цеглину, то намацали за нею ще одну записку.

— Я казав, що краще відлупити тих малих! — загарчав Стьопка, але Васько його заспокоїв:

— Думаю, вони на першу записку самі випадково наткнулися й не знали, що в ній. А може, ми з тобою скарб знайдемо, який біла пані закопала, перед тим як топитися?

Скарб — це поважний аргумент. Тому Стьопка знову потелюжився в бібліотеку розшифровувати записку.

Нуська, яка повернулася із засідки, аж по землі качалася:

— Вони скарб білої пані шукають! Зашифрований азбукою Морзе!

— Ой, я не можу! — вторував їй Місько. — А що за часів турків морзянки ще не було, їм додуматися ніяк?

Ми реготали, а хлопці стирчали в бібліотеці. Розшифрована ними записка містила такий текст: «Під кам'яним хрестом шукай!».

Стьопка й Васько замислилися: кам'яних хрестів навколо села було чимало. Під яким саме шукати скарб?

Два дні наші недруги ходили зосереджені, не робили жодних пакостей і постійно про щось думали. Ми навіть піратську гру відклали, так цікаво було спостерігати за їхніми потугами.

Нарешті Васька осяяло:

— Стьопко! А де біла пані топилася?

— На річці!

— Де саме, пригадуєш?

— Біля старого мосту.

— А що там у кущах? Згадуй!

— Кам'яний хрест! — ахнув Стьопка, і хлопці побігли до старого мосту, яким уже ніхто в селі не користувався, після того як велика вода забрала частину дощок.

Васько і Стьопка перекопали всю землю навколо хреста, і нарешті під їхніми лопатами дзенькнуло скло. Вони дістали стару пляшку, у якій виднілася древня пожовкла карта.

— Ух ти! — тішився Васько, не знаючи, скільки горищ ми перед тим обшукали, допоки знайшли потрібну склотару.

Стьопка обережно витягнув карту.

— Ось він, тайник! — сказав він, дивлячись на химерне зображення старої каплічки.

— Але шукати треба вночі, аби ніхто в нас золото не відібрав! — сказав Васько, і Стьопка з ним погодився.

Хлопці йшли селом, гордо піднявши голови, і уявляли себе мільйонерами, героями преси, гордістю школи, села й райцентру. Ми ж помирали зо сміху в кущах.

Щойно стемніло, Стьопка й Васько пішли до каплічки. Васько ніс лопати, а Стьопка — мішки для скарбу.

Вони наблизилися до темної будівлі, розирнулися навколо і зрозуміли, що скарб під стіною, у підмурівку. Копали недовго. Намацали стару кам'яну кладку, Васько підважив камінь, і за ним виявився чорний тунель.

— Тепер я! — грізно сказав Стьопка й запхав руку в чорну діру. — А-а-а-а! — зарепетував він, висмикуючи руку.

У темряві Васько нічого не розрізняв, тому перепитав:

— Намацав золото?

— А-а-а-а! — невиразно стогнав Стьопка.

Васько й собі запхнув долоню в діру — і теж заголосив:
— А-а-а-а!

Там не було нічого особливого — лише кілька мишоловок, які Нуська старанно зарядила й поставила в тайник два дні тому. В них і потрапили хулігани.

Ми з відчуттям виконаного обов'язку поверталися додому нічним селом.

— Як думаєте, Стьопка здогадається, що це ми?

— Навряд! — позіхнула Нуська. — А якщо й так? Все одно спокійно він нам жити не дасть ніколи.

Я зайшла на подвір'я й обійняла Муську.

— Хоч за тебе ми помстилися! — ніжно сказала я кішці й пішла спати.

Про те, що все закінчується, навіть літо

— Да-а-а-арцю! — гукала мама, а я сиділа за кущами малини. Щоправда, ягід у малиннику давно вже не було.

— Що, знову десь повіялася? — закричала зі свого подвір'я цьоця Зося.

— Та немає на неї ради! Треба, щоб речі пакувала, до міста ж повертатися час, а її десь носить по селу!

— Та нехай ще поносить! — зітхнула цьоця Зося. — Де ж вона в місті гулятиме?

Я вибралася через дірку в паркані на дитсадківське подвір'я, де на мене вже чекали Місько і Нуська.

— Чому ти так швидко їдеш? — сумно запитав Місько. — До першого вересня ще кілька днів.

— Мама каже, що потрібно в квартирі прибрати, і купити дещо, і мене ж треба відмити після літа...

— А як же пірати? — зажурилася Нуська. — Така гра зривається...

— Ну що ж, дограєте без мене, — сказала я, хоча хотілося плакати.

— Знаєте що? — запропонував Місько. — Давайте подаруємо одне одному наші карти й заберемо скарби просто так. А наступного літа будемо гратися по повній програмі.

— Давайте, — погодилися ми й пішли забирати наші коробки.

Я закопала скарб неподалік від «космічного корабля», Місько знайшов шпарину біля стоматологічного кабінету, а Нуська... Нуська вирішила урізноманітнити наш пошук скарбів, бо її коробка виявилася в цьоцізосиній стайні.

— А що? — виправдовувалася Нуська, захищаючись від наших докірливих поглядів. — Я планувала для того, хто скарб шукатиме, зустріч із небезпечним піратом.

— Щиро тобі дякую! — вклонилася я. — Тільки такого пірата мені не вистачало для повного щастя. Як тепер скарб забрати, якщо цьоця Зося товчеться біля хати?

— Та щось придумаємо, до вечора час є! — відмахнулася Нуська. — Тим більше, ти ж не сьогодні їдеш, тому на вечір у нас запланована піратська вечірка.

Вечірка — це вже цікаво! Навіть не так сумно прощатися з літніми канікулами. Коли почало сутеніти, цьоця Зося матеріалізувалася на нашому подвір'ї. Виявилось, старше покоління теж захотіло відсвяткувати чи то кінець літа, чи то тимчасовий перепочинок, бо за моєї відсутності Нуська з Міськом поводитися більш пристойно й не доводили півсела до сказу.

— Зараз мене точно грати примусять — усю навчальну програму, починаючи від гами до-мажор — зітхнула я, дивлячись на баян.

— Не журися! — заспокоїла мене Нуська.

Вона підхопила інструмент і подала його Міськові через вікно. Той аж крекнув, але баян утримав.

— Як ти його носиш? — поспівчував він.

— Не ношу, я на ньому лише вдома граю. А в музичній школі свої баяни є.

— А я думала, ти з ним на уроки ходиш, — сказала Нуська.

— За твоєю логікою, піаністи щодня фортепіано поперед себе вулицями пхають? Усі сім років навчання? — зіронізувала я.

— Та хто вас, музикантів, знає, — розсміялася Нуська.

Ми вислизнули через знайому дірку в паркані й пішли на зарінки. Дорогою завернули до цьоці Зосі — треба ж було забрати скарб, поки сусідка розважала моїх батьків розмовами.

— Нусько, як ти могла запхати скарб у загороду для свиней? Ти ж знаєш, як я їх боюся? — розпачливо сказала я. — Тепер лізь і сама забирай.

Нуська презирливо пхикнула й полізла в загородку. Уже через кілька хвилин я отримала коробку зі скарбом, і ми втекли до річки, поки цьоця Зося не спіймала нас у своїй стайні.

Місько добросовісно ніс баян. Нуська швидко розпалила багаття, а Місько, зникнувши в кущах, незабаром повернувся з повною пазухою картоплі.

Після дегустації перших спечених гарячих картоплин Нуська закомандувала:

— Грай, Дарцю!

І під мої невпевнені акорди компанія дружно загорланила «Йо-хо-хо!» — це була наша улюблена піратська пісня з мультика.

Я грала, аж поки втомилася, Місько з Нуською похрипли, і ми полягали на траві, задивившись у зоряне небо.

Завтра треба було до міста, але сьогодні я лежала, звично відчуваючи одним ліктем Міська, а іншим — Нуську, над нами світили зорі, десь гуляли Стьопка й Васько, і ми були вдячні за те, що вони не зіпсували нам останнього вечора. У школі вже кілька днів сидів на звичному місці Тасик, і ми тішилися, що він нікому не розповість про свої літні пригоди. Я думала про їжака, якого так і не спіймала, і про космічний корабель, на якому от-от досягнуть горіхи.

— Треба повертатися! — зітхнула я, і ми пішли до рідних домівок.

— Та що ж це діється? А щоб ви виздыхали, паразити прокляті! — лунало біля нашої хати.

— Мамо, що сталося? — підбігла я до мами.

— Та якісь хулігани відімкнули цьоцізосиних свиней, і ті переорали всі грядки. Ми півгодини ганялися за ними, поки зачинили.

Нуська швидко відвела очі.

— Ви маєте до цього якийсь стосунок? — проникливо запитала мама.

— Та ні, ми просто гуляли! — сказав Місько, роздивляючись сусідчине подвір'я.

— З баяном? — поцікавилася мама.

— Ага! — винувато зітхнула я.

А що я ще могла сказати?

Цьоцізосині городи виглядали так, ніби по них проїхали танки.

— А ти ще й питала, чому я свиней не люблю! — прошепотіла я до Нуськи.

— Йой! — кричала цьоця Зося на всю вулицю. — Яке щастя, що та гаспидська дитина нарешті їде! Хоч на одну кару Господню стане менше!

— Йди краще спати! — сказала мама. — Автобус їде на світанку.

Я залізла до ліжка й відкрила коробку зі скарбом. Там була піратська пов'язка на око, майстерно вирізьблений з дерева мініатюрний баян, маленька лялька — їх ми називали пупсиками, велика скляна кулька й записка, написана азбукою Морзе.

Я піднесла папірець до вікна і при місячному світлі прочитала: «Не розслабляйся! Через місяць — осінні канікули!». Нижче було дописано: «І не забудь привезти баян!».

КОЛИ БУЛИ МИ...

Любов Загоровська

